

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško - benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

IX.

Maestna vrata so zaprta. Po senjskih ulicah kraljuje burja, išče mrak otrok. Kosmatinec, dolg kot žrd in tenak kot nit, se ozira zaman za njimi. Skrbne Senjanke so sklicale svoje nemirneže okrog ognjišča, so spravile perilo, plenice raz kline pod oknom. Da ne dahne mrak v perilo, da ne škoduje otrokom.

Uskoški otroci sede za ognjiščem, jedo papeščak¹, se igrajo s kokami². Može drgnejo rjo raz puškovnike, brusijo nože, cepijo s cepljenko trske, navijajo skozi gladež volneno ali laneno nit raz motovilo, pletejo male ravšeljne³, velike mreže. Gospodinje kuhajo pšenico, kašo — pripravljajo suhe ribe. Druge ženske pleto maje, nogavice, kape. Predejo ovčjo volno, lan; tko, šivajo, vezejo, delajo opanke, pisane šlebedrice⁴, tople pačme⁵. Veselo plapolajo ogenj.

¹ Korenine, krompirju podobne.

² Pečena, razpokana koruza.

³ Mreža na okroglem lesu. Tudi za rake.

⁴ Suknjeni šolni, bogato izvezeni.

⁵ Šolni, spleteni iz suknenih štritofov, toplo podloženi.

Stara babica vrti preslico in pripoveduje otrokom, kako nevarno da je zdaj zunaj za otroke, fante in deklice. Po otroke hodi mrak, jih odnaša v visoke gore. Hodi po nje Martaloz, jim pojé srce, jih prodaja na Turško. Odrastlo mladino lovi volkodlak, povodni mož, muči jo mora, mami vešča. Zato ostajata dober fant, pošteno dekle zvečer doma, zato naredi skrbna gospodinja morsko ного na vratih, da zabrani vhod volkodlaku in mori. Polno neznanih bitij, zlih moči izpušča nečisti duh ponoči. Noč ima moč. Če slišite tuljenje volka na Strmcu — ni to volk, ki bi prišel rad po ovco v Senj, rajnik je, grešnik, ki se vrača v podobi volka z onega sveta in izpije kri živalim, človeku. Pozabili so neprevidni sorodniki, da bi mu zastavili pri pogrebu pot — a zdaj odganjaj ga . . . Treba ga je izkopati, mu predreti s svežim kolom srce . . . Tako je v mraku in noči polno tajnih moči in nevarnosti. Stopiš nevede na križpot, na koreninico, in ne veš več, kje si. Vile te vzamejo v svoje kolo, ti zapojejo, da ti ostane glava in srce bolno žive dni.

Živo oko široko odprto, posluša uskoška kri. Deklice se stiskajo plaho k babici, fantiči gledajo v omreženo okno, v dimnik. Kaj ne migajo tam suhe

ribe, drva... Kaj ne vabijo skozi okno čudne moči temne, burne noči? Joče, cvili burja. Prasketa ogenj. „Daj,“ pravi babica gospodinji, „vrzi četrtkove soli v ogenj. Bog zna, kaka duša se vica in prosi naše pomoči.“

Otroci se ozirajo v temne kote velike kuhinje po duši, ki se reši iz ognja, se ustavi morda v hiši...

Zavetno je v topli kuhinji, v družbi domačih. Pa uskoška kri se ne zataji. Fant želi v temno, prigodkov polno noč, vpraša babico: „Kaj pa haramije v gorah, na samotnih cestah? Kako da ne sne teh ne volk, ne medved, ne volkodlak ponoči, jih ne zavede ne vila, ne salemsonar, ne povozi vesla?“

„Vsakemu junaku je dala skrbna mati zapis, ki ga varuje čarovnic; — volk, volkodlak se ga bojita, ker je pojedel volčje srce. Veliki junaki nosijo tudi kamenček ali travo pri sebi, ki jih stori nevidne, zapis, ki jih brani krogelj in noža. Zato pobijejo naši toliko Turkov... Tudi Turki nosijo sicer zapise, a ti niso od Boga, ne od svetnikov božjih...“

Dečkom zaplamene oči. Skočijo k očetu: „Oče, kdaj pojdem s teboj nad Turka — v Benetke?“ Otroške oči se iskrijo od želje po razbijanju, po plenu. Vse, kar je lepega pri njih, je s Turškega, iz Benetk. To sta obljubljeni deželi mladih Uskokov. In oče odloži orožje in poljubi sina: „Rasti hitro, materino zlato, da nadomestiš očeta, strica...“

Mlada mati pogleda sinčka, ki bo strah Turka in Benečana. Sinčka, ki prinese sesticam zlatnikov za upletnjake, materi sukna in svile za obleko. Med ženskami se razvname živahen pogovor o sedanjih in prihodnjih junakih. Ženske se vesele tudi dne, ko se bo zvijal na kolu, nad ognjem Martaloz, turški vohun, ki krade uskoško deco.

Mrko molči gospodar, molče mlajši bratje. Potrka na vrata. Ženske se preplašijo, možje stopijo naglo k prišlecju. V skenderju¹, kapo iz jančevine do ušes, v opankih stoji Uskok v kuhinji.

„Ti, vojvoda?“ se klanja gospodar, „kaka sreča te nosi?“ „Pridi po večerji k Donateviču,“ pravi Juriša kratko, pokima ženskam in izgine. Resno pogleda mož ženo, mlajše brate. Vsi vedo, kaj pomeni Jurišev klic. Ženske se ne spuščajo ne v vprašanja, ne v jok. Žena Uskoka je vajena, da kliče oblast vsak čas moža od nje. In če se ne vrne? Kaj je malo vdov po Krajini? Delila bo usodo drugih — usodi pa ne uideš...

Skozi tesne, temne ulice hodi Juriša. Potrka tu, potrka tam. Zakaj kliče sam svoje fante? Da mu vzbuja skaljeni mir družin še večji srd do Benečanov. Sovražiti jih mora, naj se tudi prikazuje med njimi in med njim Cecilijina podoba...

V Donatevičevi konobi je polno Uskokov. Sede po sodih, po tramih. Same velike postave, sami Juriševi možje. V pleteni maji, v skenderju, kot se nosijo doma. Med Uskoki se krečejo možje v laški kamižoli, dalmatinskem krožetu¹, v črni krški janketi. Venturini. Mrk stoji med njimi Juriša. Gleda svojo četo.

Mrzlo bo v gozdu — v jami. Težko je Senjanu pustiti kraj, kjer je doma, pustiti otroke. Težko venturinu pustiti Senj — kjer je našel pribežališče pred krivično sodbo benečanske signorije — Senj — varno zavetje ljudovladinih beguncev. Zdaj bo zahtevala ljudovlada račun od Senjanov...

„Odidite, prijatelji, čez meje,“ jim pravi Juriša. „Naj vam bo sreča mila. Ko bo vreme jasno, se povrnite. A vi, junaki... čuvajte Senj raz gora — če vas kliče strel, pritecite.“

„Pritečemo na krilih vetra, vojvoda! A ti, naš knez? Solnčece naše, kaj nas ne povedeš ti v goro?“

„Ostanem, da čuvam, delam za vas. Držite se dobro, fantje! Ko mine nevarnost, pridem do vas in gremo malo Turku v pohode.“

„Živel Juriša! Pa bojimo se, vojvoda, za tebe. Da se ti ne zgodi kot z Rabato. Tako nam Boga in naše puške! Da ti skrive le las, zapalimo Benetke!“

„Bog vas živi, fantje! Hej, Marko Donatevič! Kaj spiš? Dižo² vina gor, da pijemo na junaško zdravje, na srečno vrnitev. Potem se izgubi tudi ti začas iz Senja, Donatevič, ti skrivač venturinov. Tudi ti si na rovašu ljudovlade. Povabil bi vas bil, fantje, v svojo hišo, pa meni je prinesla burja nepričakovane goste...“

Junaki pijo, kolnejo Benetke, prisegajo osveto Benečanom. Zunaj šumi vihar z vedno enako močjo. Že četrti dan. Toplo bi se sedelo zdaj za senjskim zidom... živelo o benečanskem plenu do pomladi; do tja preskrbita Bog in Juriša nove zaloge, če je ne pošlje cesar. Prijetno bi bilo tako življenje, delala bi se vesla, ladje, popravljale stare, pletle mreže. A prokleti Benečani tirajo neboge v mraz...

Uskoki pijo, zapojejo pesem o uskoškem življenju o Juriševih slavnih činih. Spominjajo se Depuntovičev, Daničičev, Mihovila Opečanskega, Pariževiča, Mate Tordislaviča in drugih. Večen jim bodi spomin, naj pojo haramije v gorah njihova imena, a ti, deklica, rožica, ne jemlji junaka, ne ljubi Uskoka, ker ti umrje v daljnem kraju, in ti boš močila belo ličice s solzami...

Vrata zaropčejo. Dva hrusta, dva brata, vojvoda Hreljanoviča, vstopita. Nista bila pozvana, privabila ju je pesem. Vprašajoč pogledata po zbrani družbi. Juriša jima natoči majoliko:

¹ Raševina.

² Velika opletana steklenica.

¹ Ponošena obleka iz raševine.

„Vsem junakom na zdravje in poštenje! Živela Niko in Vinko Hreljanovič! Kako da sta pustila naš dični Nehajgrad? Gospod kastelan Niko — v konobi se ne straži grad.“

„A kak vrag naj ga odnese v taki burji? Ni broda na morju, ni človeka po bregu. To vam piha! Komaj sva prikobacala z našega brda v Senj. A ta bedak pri vratih nama ni hotel odpreti. Menil je, da je vzel nečisti duh najino podobo nase.“

Bučen smeh gre po konobi, obmolkne za bačvami¹. Donatevič, debeli oštir, opravičuje Andriča. Uskoki se prepirajo, smejo, kot bi ne imeli v tem hipu nobene druge skrbi. Gori, v jami pod Veljunom, bo takšen pomenek njihova edina zabava.

* * *

Kot črn plašč vise Ceciliji lasje po plečih, po belem krilcu. Gole nožice slone na mehki preprogi, roke leže sklenjene v naročju, glava je nagnjena. Kot da posluša deklica ...

Debela voščenka v srebrnem svečniku gori s svetlim plamenom in razsvetljuje Zorino prijazno sobico za goste. Stene, okno, postelja so pokriti s pisanimi preprogami. Dve veliki skrinji, noge levje tace, ogli levje glave, vezene, mehke blazine na pokrovu, hranita Zorino obleko, perilo, lišp. Ves zaklad mlade deklice. Na steni so stvari, katerih ni pričakovala Cecilija v Senju. Slika svete Device od Veronesa v zlatem okviru; veliko benečansko zrcalo z okvirom iz školjkovine. Ni pričakovala postelje iz guževega² lesa, ne mehkih žimnic, ne brokatnih prevlek, ne svilene odeje in blazin, ne tenkega platna. A na vse to, kar jo je tako zavzelo prvi dan, kar ji je pojasnil svak Venier z besedami: „Vse ukradeno —“, na vse to ne misli Benečanka nocoj. Vse v hiši meni, da spi. Pa ona sedi, posluša. Šumenje burje? Ne. Tihe korake posluša, ki lazijo po hiši — polagano odpiranje hišnih vrat na cesto ... Posluša, misli na vse čudno, kar je doživela te dni v Senju. Mar so res coprnice in coprnije? Ceciliji se zdi, da je zašla v deželo bajk.

Ona se smeji vražam, v katere veruje ves njen vek. Smeji se tudi njen brat Ivan. Pomiluje neumnost in trdosrčnost sveta, ki zažiga uboge žrtve nevednosti, jih obsoja nemogočih dejanj. Pa tu na tem začaranem obrežju, kjer se ubija moč slavnih Benetk ob peščici Uskokov, kjer pravijo, da je coprnic več kot listja in trave, tu bi skoraj verjela na čarovnije.

Zakaj je prišel njen svak Venier z galejami pred Senj? Da zahteva kazen za uskoške zločine, da zahteva glavo Juriša Senjanina. In kar živi Cecilija,

se spominja pravi in pritožb radi Uskokov. Ni zločina, katerega ne bi pripisali Benečani njim. Živo je ostala Ceciliji v spominu slika, kako je dejal rabelj ob glavo deset uskoških plemičev, katere je bil povabil kapitan Pavel na Lošinju na pijačo, jih napil, povezal in poslal v Benetke. Ljudstvo je kričalo, psovalo obsojence. Njih obleka je bila raztrgana — znak, da so se borili, njih obrazi zatečeni, oči podplute. Za zmerjanje ljudstva, ki je metalo gnile pomaranče vanje, se niso zmenili. S krvavimi očmi so gledali samo na morje — Adriji so poslali svoj zadnji pozdrav. Cecilija se je zgrazala, ker niso gledali rajši v nebo ali proti cerkvi sv. Marka. So pač razbojniki, se je tolažila takrat.

Danes umeva tisti pogled. Za Adrijo, zaradi Adrije so umirali Uskoki, zato je veljal njej njihov zadnji pogled. Za Adrijo ... Da ostane benečanska last, doževa nevesta ... zato se dela vsako leto toliko krivic Uskokom. In se molči o njih. A kadar vrača izzivani Uskok milo za drago, tedaj se razglaša raz loggio, se razširja po svetu vest o barbar-
skih činih barbarskega naroda. Kličeta se cesar in nadvojvoda, sv. oče v Rimu se pozivlje, da proglasi križarsko vojsko zoper pogane, ki jedo otroke, pijo človeško kri.

A tu v malem mestu javlja šestnajst cerkva pobožno čut naroda. Z nežno ljubeznijo ljubijo tu otroci roditelje in brate, z nežno ljubeznijo vzgajajo roditelji otroke. Za kaj jih vzgajajo? Za žrtev — za smrt. Tisti hajduki, roparji — so junaki, ki stoje dan in noč na straži ob Adriji, ki trpe pomanjkanje, mraz, zato da uživajo narodi za njimi mir. O junaki, krasni, veliki, vredni večne slave!

Večne slave si vreden, Juriša Orlovič, kraljevi venec bi se podal tvoji ponosni glavi. Pa se ti kujejo okovi, pripravlja sramotna smrt. Kdo ti jo pripravlja? Dom, katerega sem ljubila, moj lastni dom. Zavzeta za velikost njegovo sem bila pripravljena žrtvovati sebe. Vzeti neljubljenega doža, če me snubi na ukaz slavnega velikega sveta.

Ne vzamem ga, Juriša. Pri tebi ostanem, se bojujem, umrjem s teboj. Samo če hočeš, moj prijatelj, moj knez. Zbolelo me je srce, ko si krmaril tako neustrašen mimo naših galej. Prestrašila sem se, ko me je vodil Frankol po tesni ulici, se ustavil pred to hišo ... Zbolelo me je srce. Bilo mi je, da naj ne stopim v tvojo hišo. Da prinesem hiši, sebi nesrečo. Zdelo se mi je, da pravi burja: Oj deklica, golobica, ne hodi ... Beži rajši v pusto goro, beži na viharo morje ... Bolečine, huje kot smrt, te čakajo v tej hiši ... Zelišča v vrtu na vzhodni strani hiše so se majala v burji in pravila: Ne hodi ... Velika trta, ki poganja na obeh straneh konobinih vrat, se objema nad grbom Orlovičev, mi je odma-

¹ Sod, ki drži 6 bariljev; barilj je 66 litrov.

² Slonokoščen.

jevala z velim listjem: Ne hodi! Gledala sem grb. Kamenito polje, meč in križ, odsekana turška glava. Nad grbom leto 1535. Z balature¹ se je spuščalo k trti zelenje primorskega klinčka. Dol so gledali rožmarin, marva, pereči ogenj, ošipek. Le bosiljaka, nežnovonjivega, ni bilo, da me pozdravi z oblubo ljubezni, prijateljstva. Stala sem, premišljala...

„Se li bojite, donna Cecilija?“ me vpraša dobri, postrežljivi Frankol. „Ne bojte se. Varni ste kot doma. Meni je sitno, ker nimam ženske postrežbe — zato sem naprosil vojvoda...“

„Česa naj se neki boji?“ se je čudil dobričina Ivan. Pa sem stopila s težkim srcem na granitne praške stopnice. Odprla so se vrata — zableščalo je v očeh — zbolelo v srcu. Stali so s svečami v široki veži, se mi klanjali v pozdrav. Rodbina in družina. Zdi se, da je tu vse eno. Patriarhalično...

Klanjali so se mi v pozdrav, praznično oblečeni. Vse je blestelo. Vonj iz kuhinje je pričal, da se pripravlja gostija gostu v čast. Mati mi je nudila kruha, hčerka soli. Vendar sem čutila, da slutijo tudi one, da jim prinašam nesrečo. O, v žepu je naredil gotovo vsakdo teh praznovernih ljudi rožičke, da ubrani hišo nesreče, zlih oči. Kaj so tako hudobne moje oči?

Juriša se jih ni bal. Blesteč se v dragocenem orožju, v hastji, me je sprejel ponosno. Obril se je bil, preoblekel, poklonil se ni. Ne zdi se mu vredno, klanjati se ženski. O čakaj, barbar modrih oči! Kaj nisem rekla, da te še peljam na srebrni verigi po Markovem trgu? Prevzetna je bila tista beseda. Juriša se ne vklone nikdar. V tem oziru je barbar. Nikdar ne bo žgolet sladko kot naši kavalirji, nikdar mi ni, mi ne bo poljubil roke. Stotnik je zbral ostanke svoje nekdanje galanterije — dosti je gotovo ni imel star vojak nikoli —, mi je dvoril. Nekoliko nerodno — pa vendar. A Jurišu se je zdelo še to neumno. Ni navada pri njih. Tu se klanja ženska moškemu, ga pozdravlja. Ženska dela skoraj vse — a v okolici pravijo, da se niti ne spodobi govoriti možu v družbi o svoji ženi. Rekel bo: „Oprostite — moja žena...“ Tu stoji ženska pri mizi, streže gospodarju, sede k mizi šele, ko vstane on. Kako neumna ponižnost. Prvi večer, ko nam je stregla Zora, sem rekla, da naj sede k nam, da ni umestno, da stoji. Kako je vzrastel Senjan. „Moje sestre sem jaz gospodar,“ je rekel. O ti hrvaški medved, les leseni!

Zora je dobro dekle, postrežljivo, radovedno. Videla sem, da je poljubila bratu roko. Zdi se, da ji je brat življenje. Ima tudi dosti bratove visokosti v sebi. Smeja se našim navadam, ne razume naših misli. Vendar se razburi ob mojem pripovedovanju

o naših veselicah, o lepoti Benetk. Dekle je življenja željno, hrepeni po svetu, a ne sme iz teh skal. Kot neprečitana knjiga leži še svet pred njo. Kako je njeno življenje? Zdaj se igra z družicami, veseli — zdaj blede v tajni žalosti. Mati kara Zoro, ker ji ne diši kolovrat, ne štatve, nogavica, ne vezilo. Pela bi, plesala, živela tjavendan. Cele ure se lišpa, se ogleduje v velikem zrcalu, se veseli svoje mičnosti, svoje lepote. Komu se lišpaš, Zora? Resno te pogleda brat, pokara mati. Se lišpaš Benečanu? Ah, Zora! Da bi moglo, hotelo biti — kar ne more biti nikdar... Odplula bo Dogaressa. Najinih čuvstev valovanje utone v morju... Jaz bom bleščala na beneških veselicah, tebi pripelje neki dan brat ženina — ti se omožiš na ukaz. In prela, tkala boš. Kuhala, stregla stoje možu gospodarju. Vzgajala sinove za turški meč, beneške vislice. Uboga Zora!

Čuden je ta svet, težko Benečanki dobiti zupanja teh ljudi. Divji so in divji postane, kdor pride v dotiko z njimi. Moja Jela je kar podivjala, kar smo tu. Ž njo ni več nič. Z Uskokom hodi, s fantom iz Juriševega vojvodstva, z Bogdinovičem. Poznala, pravi, da ga je že prej, ko je bila doma, na Krku. Brodaril je mimo, pozdravljal. Zdaj kipi ljubezen. Jela pravi, da bi se omožila z Uskokom. Bogdinovič ima hišico. A od hišice se ne živi, Jela moja... Plačo dobi cesarsko... Na papirju, Jela moja... Prinaša plen... A za plen dobi vislice, Jela moja... Aj pustiva, deklica, te neumnosti, vrniva se v Benetke.

O jaz mislim, upam, Jela, da nama bo, ko prideva domov, vse to kot sen. Kot sen mi je tudi sedaj. Kot sen, katerega se ne morem otresti. Enkrat se pač vzbudim — in prazne bodo bolečine, katere trpim... Enkrat, enkrat... Pa kdaj bo to? Gori srce — spanje beži moje noči.

Kaj je nocoj? Kak kohot in šepetanje je druge večere. Nocoj ni Jele ne Vele, ni Dane ne Mare, ni Zore. Kam je odšla gizdavka? Da spi? Ne verujem. Rekle so mi „lahko noč“, Jela me je razpletla, pripravila posteljo. Zdaj so odšle natiho, druga za drugo. Kaj skrivajo nocoj? Na večerji smo bili pri stotniku. Juriša se je oprostil, Zora ni smela z menoj. Da imajo prečnega dela. Stotnik je povabil podstotnika. Igrali smo. Pa stotnik je bil raztresen, je izgubljal. Podstotnik ga je opominjal večkrat s pogledom. Kaj imajo? Svak je nevoljen — Ivan zamišljen. Jutri pojdeti k biskupu.

Kako tuli burja... Škriplje po hiši, po stopnicah. Bliža se polnoč... Kaj, če spe dekleta — in so tihi koraki le koraki duhov? — Cecilijo prime groza. Glasno kliče: „Jela! Zora!“

Iz druge sobe ni odgovora... Deklica se ojunači, stopi v drugo, v tretjo, četrto sobo. Vse prazno... Postelje odkrite. Ni Orlovičke, ni deklic.

¹ Hodnik.

NA KMEČKI SVATBI

VASILIJ MAKSIMOV

NA BOLJARSKI SVATBI
RUSKI ŽENITOVANJSKI OBIČAJI

KLAVDIJ LEBEDOV

Tako samo se čuti nakrat Cecilija, kot se je čutila oni dan na morju. Pa tam je bila vendar na benečanski ladji — tukaj je v sovražni zemlji. Kaj, ko bi ... Bog jih sodi te ljudi ... Kaj, ko bi — pomorili Benečane ... Zdaj so v kastelu — pomore svaka in brata — potem pridejo nad njo ... Med sovražniki si, Cecilija — kaj ne veš, kako so mrmrale tiste coprnicam podobne babnice, ko te je peljal stotnik v Senj?

Stotnik ti je razkazal Senj. Šestnajst cerkva, dva samostana. Pokazal ti je biskupijo zraven glavne cerkve, veliki stari stolp, obzidane vodnjake, Nehajgrad. Kjer je stal moški, se je nasmehnil, se ozrl. A ženske, otroci so kazali rožičke, pljuvali ...

„Benečanska strija! Krvopija!“ so klicali za njo. Nič več ni bila radovedna, kaj je po tesnih, krivih ulicah, slepih uličicah. Rekli so, da bodo sodili te dni Martaloza, ga mučili na kolu, ga pekli na žrjavici. Ona ne pojde blizu. Lahko bi zagnale tiste grde babe tudi njo v ogenj.

Oh Cecilija! Saj je vse res, kar se govori o Uskokih. Roparji so, morilci. Umore te ... Preden pride komisija. In ko pride — jo potolaži — kot veli svak — lepo osedlan konj, voz blaga, mošnja zlata. Saj drže vsi vkup. Na videz le so komisije, kazni. Avstrijci vidijo radi, če Uskoki moré Benečane. To je umljivo — jasno. A kaj bi čakala smrti v Orlovičevi hiši — beži, Cecilija ... Beži v kastel ... Frankol obvaruje tebe in tvoje ... A tiho, oprezno ...

Deklica se ogrne v plašč, zavije glavo v črno benečansko rižo¹, vzame šolne v roko in se spusti oprezno po stopnicah. V prvem nadstropju se usiavi, posluša. Vse tiho. Juriša gotovo ni doma. Vse tiho v pritličju, kuhinja zaprta, vežna vrata prislonjena. Nalahko odpre vrata. Tmina je na ulici. Pa v nji se gibljejo neke postave. Neslišnih korakov, glavo upognjeno pod težo na ramenih. Vsi hite v eno smer. Duhovi? Aj ne. Polglasno je rekel mimo hiteči: „Ajde, kuma, žuri se.“

Mehanično se spusti deklica za hitečimi. Vedno več jih je. Prihajajo iz vseh krivih, ozkih ulic. Vse vrvi v eno stran, proti Velikim vratom. Tam se odpira pot na Reko, v gozde, v Otočac, v Liko.

Smoljenica na zidu pri Velikih vratih se kadi, ugasuje v pišu. Modričasti plamen osvetljuje le negotovo množico mož, žena, deklet. Vse zavito v gunje, otovorjeno. Puške slone na zidu. Možje objemljejo starčke, žene. To je slovo. Kako, zakaj?

Glej tam sloni Jela ob rami čvrstega mladenciča, Vela pri svojem Miju. Pa kje je Zora? A ... Sredi množice stoji orjak v gunju, črno kapo na laseh ... Zraven njega tolaži Orlovička mlado ženo,

zraven njega bodri Zora mladega moža. Tu so solze, vzdihi ... Zdaj razume: Junaki beže v goro ... Zato so odbežali vsi Orlovičevi iz hiše, zato so imeli toliko dela. Junaki beže v goro pred komisijo — zato je bil stotnik tako raztresen. Ah, to so reveži Uskoki ... Zdaj vun, v gozd, kjer rajajo volkovi in medvedi, kjer čakajo pošasti temne noči. Poslavlajo se, kolnejo Benetke, svojo usodo ... Zamolklo izpregovori orjak v sredi množice, zamolklo, kot bi se bal, da prebudi spečo jezo, obupno bol.

„Idite, bratje, sokoli moji, idite z Bogom. Čuvaj vas Bog v jami in gori! Vumatko, da mi privedeš zdrave moje fante!“

„Z Bogom, vojvoda!“ „Da se zdravi vidimo!“ „Bog z vami!“ „Mati, sestra, Jela, Dana, Mara — z Bogom!“

Vse se objema, kliče. Vsak mož vzame svojo puško, strese Juriševo roko. Zapanjena stoji Cecilija. Juriša tu! V starem gunju, v skenderju. Kaj reče, da jo vidi ... Pa pove mu vse. Vse. Kak strah je preživela. Kako je sumila ...

Slednji begunec je šel skozi vrata v temno viharo noč. „Zapri vrata!“ ukaže Juriša straži, se ozre po materi. Kdo je ženska tam? Naglo stopi k tujki. Plašč zdrkne raz Cecilijinih ram. V belem krilcu, razpuščenih las stoji trepetajoč Cecilija pred Uskokom, išče zaman besed, pobira plašč. Skoz tmino plameni Juriševo oko, jezna roka se dotakne dekličine rame. „Ha, Benečanka!“ zasikne, „si plačana za vohunstvo? Hvali Boga, da si ženska!“

* * *

Kot na svatbo se napravlja Juriša. Zora mu podaja pas, ječermo, mu pomaga v suknjico, mu pravi, na kak način je bila prišla Cecilija snoči na cesto. Kako je Benečanki hudo, da jo sodi on tako krivo — da je bil surov.

„Jokala je vso noč,“ konča Zora pripovedovanje in pogladi gubo na sobolovki, poravna pero.

„A tako!“ se zavzame Juriša, vzame pest cekinov iz klečalnika, jih strese v pleteno mošnjo, vtakne za pas. „To je dobro,“ pravi in lice se mu razvedri. „Strah jo je bilo, da jo ubijemo? Haha! Razžalil sem gospico? No — odpuščanja je ne bom prosil.“

Zora, ki ugiblje že ves predpoldan, kam se napravlja brat, ga vpraša, videč, da se je mrki udobrovoljil hitro.

„Čuješ, Juriša! Kam pa se napravljaš? Zakaj prireja mati gostijo? Prideta Benečana in Frankol?“

„Kam grem, to je moja briga,“ se obregne brat in naježi obrvi. „Ti bi se pač rada zvijala okrog Benečana! Nisem slep. Čuvaj se, Zora! Burja se vleže, Benečan odide. Da ga najdem na morju, gorje mu! Ti pa skrbi, da bo vse v redu, ko se vrnem.“

¹ Pajčolan.

„Sela si poslal v Brinj,“ poizkuša zardela Zora. „No da, v Brinj. Ni treba, da pazite na vsak moj korak.“

„Ko se tako bojim zate. Kaj naj počnem brez tebe?“

„Zato je moja dolžnost, da ti poiščem druge zaslombe,“ se nasmehne Juriša.

„Pa vsaj ne privedeš svatov?“ vpraša Zora prestrašena.

„Glej,“ se smeji brat glasno. „Kot bi ne čakala komaj na to. No le pametno se obnašaj, ko pride ženin. Ubogi mož! Lep križ bo imel s teboj.“

„Ali jaz nočem, ne grem od tebe,“ se razjoče Zora, skriva lice v pripasu.

„Tiho, otrok. Jaz sem gospodar. Sprejmi jabolko, pripravi rožmarin — drugo je vse dogovorjeno. Že davno. Nisem ti izbral otročaja. Moža, kot jih je malo, ti privedem. In da veš, nobene besede nočem ne od matere, ne od tebe, jaz sem gospodar, vem, kaj je treba. Poglej dol — prihajajo?“

„Nikogar ni,“ se joče Zora, gleda obupno v brata.

„Ne teži mi srca, dekle,“ pravi Juriša mehkeje. „Saj traja vendar zaroka tri, štiri leta. Do tje se privadiš ženina. Imeti pa moraš zaslombo, ker se ne ve, kaj doleti mene.“

„Saj je Ivo,“ ihti Zora.

„Ivo je božji,“ odgovori resno Juriša. „Prosil bo, da bi prišel v rodno mesto. Pa take skrbi ga motijo lahko v njegovem poklicu . . . Ah tu so . . . Daničič, Hreljanovič, de Leo. Krasni deveri¹ bodo to. In konji, iskri, izpočiti. To bo skakal moj zelenko preko skal . . .“

X.

Na kuli sv. Save sloni blede Zora, zre z rosnim očesom na morje. Adrija se ne dviguje več v goratih valovih, burja ne nosi več vihrajoče zastave. Morje in burja sta trudna od besnenja. Nebo slači sivi plašč, svetla modrina, zlati solčni žar prebijata pusto sivino.

Zunaj na prostem je morje že čisto, gladko. Tu v senjski luki, ob senjskih skalah kipi še jezno in motno, ziblje izrvano grmovje, drevesa z gora. Zunaj mami že morje z varljivo gladino, šepeče utopljenem, deskam razbitih brodov o večnem miru. Tu se tresejo šibe na motni vodi, tu toži skalovje o prestani vihri. Jasno, krasno je zunaj po širnem svetu. Tu za senjskim zidom pa si, Zora, sužnja starih običajev. Močno kipi po tebi ponosna bratova kri, neizprosna volja. A ti si ženska. Drugi ti odločajo usodo. Ne ubraniš se ji. Ne smeš osedlati konjiča in bežati v goro, ne smeš sesti v jadrnico in

se posloviti od domačih bregov. Ženska si, Zora, hči, sestra Uskokova, uskoška nevesta. Zavidana od deklic v Senju, Brinju in Otočecu, slavljen po lepoti po Primorskem, si vendarle ženska, sužnja.

Rahlo veje burja okrog blede deklice in vprašuje: Kaj si taka? Tako blede, tako žalna? Ti izprošena, zaročena od najbogatejšega Uskoka? Nevesta brinjskega stotnika, kneza Milanšiča? Kaj se ne sveti na roki kamen, dragi, blede kamen, Zora?

Da, sveti se. Opal je. Ne pomenja ljubezni, ne obeta zvestobe, ne prerokuje sreče. Ločitev, solze pomenja opal. Ločitev, solze. O, blizu je Zori težka ločitev. Že se polega vihar — dragi gost se odpravlja . . . Jurišu se bliža sodba. Ločitev, solze pomenja opal.

Viloviti so bili konji, na izbor junaki. Od srebrnih podkev so švigale iskre, vihrale so bunde, zvenela je pesem. Konjske glave, pokrite s svetlimi kolutami, grive, prepletene s pisanimi trakovi, čabake z zlatimi resami. In mati je sprejela snubce s presnjačo v roki, gospodar je nalil gostom srebrne kupice, konjem so dali sluge zlate pšenice, rujnega vina.

V veliki dvorani so ogledovali orožje, tehtali meče, poizkušali sablje po zraku, pomerjali šleme, natikali ščite. Vmes so se pogovarjali o doti. Juriša je našteval vezena krila, svilenice, perilo, dragulje — in dom. Hišo, hleve, kmete.

„Zakaj dom, Juriša, desno krilo moje?“ se je zasolzila mati. „Mlad si, pripelješ nevesto, otroke vzgojiš Bogu in sebi v čast, stari materi v uteho. Bogat si — odkupiš se, če ti preti zlo.“

„O mati!“ Otožno je pogledal Juriša. In podpisal je listino, podpisal jo je Ivo, ki je bil prišel, da blagoslovi po starem običaju zaroko, podpisale so priče. Nihče ni vprašal neveste; Foscari, Cecilija sta gledala.

In ko so zapeli junaki „Zajdi vanka lepota devojko“ — je stopila Zora v spremstvu svojih deklic, v zlati obleki, polna draguljev, v rokah kite rožmarina, bosiljaka, v sobo. Zastala je pred ženinom . . .

Širokopleč, velik, neroden, dolgih brk, strogega obličja je stal Milanšič pred njo. Njegov pogled, kot da hoče prodreti v dno duše mlade deklice: Si se že ozirala za mladeničem — moreš li postati žena čestitega moža? Si deklica starega poštenja, starih običajev?

Zora je drgetala pred tem pogledom. Nekaj je v dnu srca, česar ne sme slutiti strogi brat, česar ne sme vedeti stari ženin, o čemer ne sanja modra, ponosna mati. Nekaj je . . . Milanšič ni našel, razumel tistega, kar se je skrivalo za dolgimi vejicami Zorinih trepalnic. Ponudil ji je jabolko. S kratko, trdo

¹ Svati.

besedo. Zorina roka se je tresla, se obotavljala, da sprejme znak ljubezni, zaroke. Upokončila se je. Hotela se je upreti, odreči. Kaj je ne bodri Foscarijev pogled? Kaj je ne motri sožalno Cecilija? Pa brat je premeril strogo Foscarija in sestro. Žile so se mu nabrekle, naježili lasje. In Foscari je razumel, da sme pač gledati senjske navade, ne sme se pa vtikati v rodbinske razmere. Zora je sprejela jabolko, dala rožmarin. Ženin ji je nataknil prstan, brat Ivo je blagoslovil zaroko. Zaročena je. Zavezana, po naziranju Uskokov, za vedno — ako noče onečastiti Orlovičevega imena. Zdaj se sveti opal na njeni roki. Ne vznbuja ljubezni, ne obljubuje zvestobe starcu, ne obeta sreče mladenki. Ločitev pomenja opal, pomenja nesrečo. Da bi pomenil ločitev od Milanšiča! Da bi bila samo še en dan prosta te vezi! Zavriskala bi glasno, da se razveseli bilka, grm in siva skala v gori, zapela bi zopet veselo s kosom in škrjančkom, zaplesala objestno kolo. O — zakaj ne vržem svetlega obročka s prsta v sinje morje? Kaj se ne usmili nihče moje žalosti? Brata in mati, tovariši, znanci, sosede, vse govori o sreči... Ve tihe moči, ki snujete življenja niti po gorah in morju, tajna bitja, ki se skrivate po jamah in skalah — vsevedoče vesle, sladka Lada, rešite me neljubega ženina starca, otmite me...

Molči, Zora, prigovarja burja, govori morje deklici. Vse to mine. To so dekliske muhe. Kot vsako dekle, si si želela ženina. Lep je samski stan samo za mlade dni. Mož, mlad ali star, je le mož. In Milanšič je najbogatejši, najuglednejši Uskok. Kaj si mislila, da te da modri brat mlademu fantalinu? Vedela si, kaj se govori in plete že dolgo — in nisi ugovarjala. Veš, da bi bila že davno Milanšičeva, da ni Jurišu tako težko, pustiti te od sebe. Toda negotova je usoda vojničkova... Glej, za štiri leta ste se zmenili. Črez štiri leta preprosiš brata še za štiri. Ti veš vse to, Zora, mlada, krasna. Zakaj tedaj tolika žalost? Poznamo mi, vetrovi in morje, človeško srce... Ne jokaj, Zora. Krasno je v morski globini, v palači povodnega moža in morskih deklic. Da veš, kako krasno je v višini gora, kjer raja vihar, vstaja burja... Ne da ti utehe brat, ne mati, dam ti jo jaz morje globoko, dam ti jo jaz burja mogočna... Da ti utehe Benečana tujca sladka beseda...

Zora strmi v morje. Kaj poznata res veter in morje njeno gorje — poznata jo mati in brat? Da. Prišli so tujci... Pod Orlovičevim krovom se je naselila ženska, bitje iz čarobnega, drugega življenja. Čvrljala je, pela, se smejala zvonko, glasno. Skozi smeh in besede je probijalo njeno zlato srce. Sedala je h kolovratu, sedala k štatvam. Zamotala je nit, zametla čolniček, pokvarila rdeče rože, katere je tkala Zora v belo dno. Sukala se je pri velikem

ognjišču, občudovala lodrice, kolarnice, pletla vrše¹. Poizkusila je gnesti testo za pinke², škrnice, kolače³, hrstače, pince⁴. Poizkušala je pripraviti ribe na gradeli, v ponvi, na brodetu. Vsega se je lotila, vse je pregledala v hiši, nemirnica. A zvečer, ko so sedeli pri žerjavici v Zorini sobi, je pravila Zori, kako drugačno od Zorinega je življenje benečanske plemkinje. Gladki, fini so italijanski kavalirji. Klanjajo se ženski, ji poljubujejo roke. Obdana od plemičev se spreha ona, Cecilija, v Benetkah po zlatih dvoranih, kjer je zrcalo poleg zrcala, vse do stropa. Stene in stropi so pokriti z živopisanimi podobami, z dragocenimi gobelini. V beli gondoli se vozi Cecilija krasne večere pod pozlačenim baldahinom po morju do vrtov na otokih. Tam seda pod cvetočimi pomarančnimi drevesi, gleda rumene limone, se diči z živobojnim cvetjem. Cerkve so tam tako krasne, da ostrmi duh, da se čuti človek velikega, pobožnega, ko stopi v nje. Vseh šestnajst senjskih cerkva ne odtehta ene benečanske. Vse življenje v Senju ne odtehta ene čarobne pustne noči na trgu sv. Marka... Tam so igre, ples, radost...

A tu tki, predi, pleti, vezi, šivaj! Strezi gospodarju. Tu stojiš, plemiška hči, za ognjiščem. Okadi se ti belo lice, ožuli nežna roka. Ne naučiš se lepo govoriti o pisani knjigi, o modrih stvareh. Tu molči in delaj, trepeči pred gospodarjevo nevoljo. O, tožno naše deklevanje in — naš zakon! Jezdi mož v visoko goro, natovorjena gre žena zraven njega. Muči se, trpi z otroki — se klanja sinu. Tako se boš klanjala tudi ti, Zora, gospodarju Milanšiču, svojim otrokom...

„Dona Zora? Zakaj tako sama na kuli, na mrazu? Res ponehava burja, se izpreminja v prijazni borin, naskoro se pokrije morje z jadrani — vendar je čudno, če išče mlada deklica samote v visoki kuli...”

Foscarijev mehki glas govori te besede. Zora trepeče, zardi, ko stoji mladi Benečan zraven nje. Morala bi iti. Nespodobno je za zaročeno deklico, stati na samem s tujim možem. Pa Zora ne gre. Glas in pogled, polna usmiljenja, sta jo prikovala na kulo. Benečan gleda deklico in nadaljuje, ko ni odgovora:

„Iskal sem Vas, Zora. Še nisem mogel govoriti na samem z Vami. Vihar se polega. Zahvalil se bom knezu Orloviču za gostoljubje. Benečanu ni več mesta v hiši onega, katerega toži ljudovlada. Zato moram govoriti z Vami.“

¹ Iz šibic spletena mrežica.

² Trde štruce.

³ Piškoti.

⁴ Praznični kruh.

Foscari prime deklico za roko. Kot bi bila malo dete, se skloni k nji in pravi: „Zora, prosim Vas, odkrijte mi zaupljivo Vaše srce: Videl sem Vašo zaroko. Stari ženin je gotovo čestit mož, a bil bi lahko Vaš oče. Povejte mi, otrok: Poznate važnost takega koraka, ljubite Vi Milanšiča?“

Zora zardi do ušes, sklone glavico, da ne vidijo prelepe oči tujčeve v dno njenega srca. Čudno vprašanje, neobičajno. Da bi ljubila? ... Kaj je pravzaprav ljubezen? Čudna stvar, o kateri govore sramežljive deklice le šepetaje. Le v pesmi se govori, le naskrivaj se vprašuje tako, kot vpraša ta lepi Benečan senjsko deklico.

„Povej mi, deklica, odkrito — potoži meni,“ bodri Zoro mehki glas. „Zdi se mi, da vlada pri vas krivičen običaj pri zarokah. Sorodstvo izbira, gospodar zapove, dekle sluša. Je tako, Zora?“

„Je tako, gospod,“ dvigne ona solzne oči k njemu. „A tako se dela od starine in pravijo, da je dobro tako. Saj so naše ženske srečne in deklice čakajo težko, da pridejo pod parto¹. Pri nas ni običaj, da se govori o ljubezni.“

„Vem. A glej, Zora — srce je srce. Ne vpraša za ukaze — srce ljubi, ljubi le enkrat. Zora, ti greš velikim mukam naproti. Danes, jutri vzljubiš mladega moža — kaj potem, Zora?“

„Bog me obvaruj take pregrehe,“ se prekriža Zora. „Da jo storim in sem še zaročena, mi odreže zaročenec kito, v sramoto sem vsemu rodu, za vse življenje osramočena. Če jo pa storim kot žena, ima mož pravico pred Bogom in svetom, da me ubije.“

Zora si briše s pripasom solzne oči. Ginjen jo gleda Foscari; ženska nežnost mu je razlita po lepem obličju, mu trepeče v glasu, ko pravi:

„Vidiš, Zora: Če se ženi možki pri nas, se ženi po srcu. Isto pravico imaš tudi ti, dekle. Moje sorodstvo izbira moji sestri ženina — visoko stoječo osebo. A da ga noče Cecilija — branim jo pred vsem svetom. Človek ima pravico do sreče — vsak človek, tudi ženska, ker je enakopravna možu. Čuj, Zora — verigo so ti nadeli, verigo, ki bo težila tvojo mladost. Kadar se hočeš otresti te verige, pridi k nam, sporoči meni. V Foscarijevi palači ob Kanalu grande v Benetkah najdeš zatočišče.“

Zora gleda Foscarija, kot bi pričakovala še druge besede. Polne nad so njene oči, žareča lica. Pa Foscari molči, povedal je vse, ne ve, česa pričakuje cvet divjih gora. Žar Zorinih oči ugasne. Bridko se zganeta ustnici. Smili se mu, samo smili, kot bi se mu smilila vsaka. To žali Zoro, sama ne ve, zakaj. Ponosno bi ga odbila, da se ji bliža z nedostojno besedo. Njegovo nesebično usmiljenje jo boli.

¹ Pokrivalo (ruta) ženâ.

Foscari pričakuje zahvalne besede. Ni je. Tudi on postane hladen. Čudni otrok čudnega kraja se čuti razžaljenega, ker se upa vtikati tujec v njene razmere. Ošabno dekle ... A glej! Prvi solnčni žarek pogleda po viharju iz oblakov na Senj, oblije sive zidine, staro kulo, z zlatom. Zaleskeče morje in otoki. Zaleskečejo biseri na Zorini kapici, upletnjaki v laseh, dragulji za vratom. Zora vsa žari. Zamaknjen jo gleda Foscari. In tedaj se razžare zopet Zorine oči, oživi lice. Krasna se zdi Foscariju Zora, krasna kot rajska prikazen. Gledal bi jo, Bog ve, kako dolgo, in ona bi strmela v tisto pričakovano, ki gleda zdaj iz Foscarijevih plamenečih oči.

Glasno zažvenkne ostroga. Dostojanstven, resen, stoji brat pred njima, ki varuje sestrino poštenje. Zora se prestraši — Foscari zamrači. S ponosnim migom roke pokaže Juriša Foscariju na morje, rekoč:

„Čas Vašega prognanstva je končan, don Foscari.“ Plaho pogleda Zora na velika črna telesa galej, ki se bližajo od Krka, da zapro morje pri Senju. Bela Dogaressa, mična bregantina, jadra v luko. Njena zastava se klanja, pozdravlja. Koga? Srce zaboli Zoro, Foscari prebledi. Od Reke prihaja trebušasta ladja, rjavih jader, visokih jamborov. Na njej se klanja belordeča zastava levu sv. Marka: V Reki zadržana komisija prihaja v Senj, da sodi zločinstva Juriša Senjanina in njegovih tovarišev. Juriša gleda na ladjo, ki mu prinaša sodbo, smrt. Nobena mišica moškega obraza se ne gane. Senjanin je vaje gledati smrti v obraz. Sramote ga obvaruje Mati Trsaška. Uredil je vse. Preskrbel svojo mater, sestro. Brat Ivo se prestavi iz samostana trsaškega v Senj. Milanšič bo varoval in negoval Zoro. A kar miri najbolj Juriševo dušo, je to, da ne izgubi nihče Uskokov glave radi njega. Vsi, ki so sokrivi, obdolženi, vsi so odšli iz Senja. Rešili so se vsi venturini. Zdaj naj le pride komisija ...

Popoldne tistega dne hodi Juriša po svoji dvorani, ogleduje z zaljubljenim pogledom orožje po stenah. Zora sloni ob dolgi mizi, ihti. Doli hodi mati nemirno po kuhinji in shrambah, družina bega po hiši. Ne razvesele deklet bogati darovi benečanskih gostov. Gospodarju, knezu Orloviču, preti pogibelj ... Kaj mar deklicam za benečanske zapestnice, oveske! Rosnega lica jemlje Benečanka slovo od matere, se ozira po sinu ... Pa Jurišu ni mar, da bi se poslavljaj od gostov, katere je povabil k sebi zgolj iz prešernosti. Prinesli so nemir v njegovo hišo. Ali pozabi kdaj Zora prikupljivega Benečana? In ...

Juriša mahne z roko, se ustavi pred ščitom, ki nosi senjski grb, grb Juriša Senjanina. Svetel je, da se odbija Juriševa postava v njem, čist je kot Juriševa čast. V grbu kipi skala ob morju. Ob obrežju siče silna kača, grozi krilat zmaj. Mlad, lep junak v

oklepu, v desnici buzdovan, v levici zastavo s sliko svete Device, stopa z desno nogo na zmaja, z levo na kačo. Zmaj — krilat, grozen, to je Turek. Kača — hinavska, gladka, je Benečan. Junak, mlad, čil, to si ti, Juriša. Zastavo vere v roki, si odbijal Turka in Benečana od dragega uskoškega doma. Izpolnjeval si dedovo naročilo, delal za osvobojenje Bosne. Dne si čakal, svetlega dne. Solnca, ki obsije svobodno zemljo dedov. Ne dočakaš ga. Nekoč pač pride dan, ki združi Bosno s sestro Hrvaško. Pride dan, ko bo izginil konjski rep iz Carigrada. Veli srce, razodeva razum, da se zgodi to. A kdaj? Morda minejo še stoletja bede. Pa da minejo tudi stoletja — vendar ni zaman naše delo, naša kri. Naša kri je seme, iz katerega vzklije poznejšim rodovom svoboda. Ni zaman naša borba z Benetkami. Zanamcem priborimo prosto pot po morju — zanamcem obranimo te bregove. Ne. Zaman nismo vihteli tega orožja, oče, ded, praded. Naš vnuk bo stal na svoji zemlji.

Zora zaihti glasneje. „Ne jokaj, Zora,“ reče ponosno brat, „čuj, izročam ti svoje orožje, da ga čuvaš, da ostane svetlo. Naj govore ti težki meči poznim rodovom o Juriševi in njegovih dedov moči. Naj bodo buzdovani, puške in sablje potomcem klic, da stoje tudi oni na straži. Mine čas, menjuje se svet. Pa italijanska lakomnost po Adriji, znana Senjanom že stoletja, se ne menja, ne izgine. Kot stojimo mi, bo moral stati naš potomec na straži ob Adriji...“

„Kaj govoriš o tem, kar bo po stoletjih; meni trga današnja žalost srce,“ ihti Zora, pogleduje brata, si briše oči.

„Ženska si, Zora,“ se nasmehne brat. „Sicer bi vpoštevala, da so sedanji dogodki v zvezi z dogodki prešlih stoletij, da se razpleto iz njih dogodki prihodnjih. Ženska si, zato si lajšaš bol z jokom. Ko bi jaz jokal, jokal bi edino po tem orožju, po boju, po morju. Glej, kako krasno se križata meča nad senjskim ščitom... Ali more biti kaj lepšega na svetu? Glej kopje, sulice, buzdovane, čakane. Puške vseh vrst, dolge, kratke. Preprosto diljko, s srebrom okovano breščanko. Glej oklopne oprave v kotih, šleme, čelade. Turške sablje, hrvaške sablje. Dragocene ročaje, svetle nožnice. Pisane čabrage, sedla, zlata stremena. Moja riznica, moja zakladnica. Glej zastave, vzete Turkom... In vse to bo tvoje, Zora. Tvoji otroci se bodo pasali s strijčevo sabljo, streljali z strijčevo puško.“

„Ne trgaj mi srca, Juriša. Izgine ime Orlovičev z zemlje... Ne bom pestovala, ne pravila sinu o stricu junaku. Umrjem, Juriša, če umrješ ti...“

„Le potolaži se, Zora. Menda mi še ne gre tako za glavo... Če dobi nemška gospôda tovor finega italijanskega sukna, če dobi kako turško sabljo, krasnega konja — e...“

„Lahko govoriš, Juriša, pa materi in meni poka srce. Vsa znamenja kažejo na slabo. Sanjali sva od grozdja, to so solze.“

„In teh je pri ženskah vedno dosti... Čuj, Zora, ohrabri se. Mislim in slutim, da mi ne preti smrt. Je pa druga sodba, skoraj še hujša... Prognanstvo! Gorje prognancu, ki si išče kruha daleč od ljubljene doma. Gorje možu junaku, ki proda v tujini svoje moči, prelija kri za tujo zemljo, dočim vsužnjuje njegovo sovrag. Prognanstva se bojim, Zora...“

Junakov pogled je obvisel na sestri, hitel od nje na morje. Modro Juriševo oko se zamegli...

Rahlo potrka, rahlo se odpro vrata. Na pragu stojita Foscarija. Cecilija z razpuščenim dolgim krlom, blede, žalostna. Ivan s senco na visokem čelu, plašč na levi rami, klobuk v roki. Zora izgine skozi druga vrata.

„Oprostite, vojvoda,“ pravi Foscari, „signora Orlovička nam je sicer namignila, da je Vaše gospodstvo preobloženo z delom. A midva ne moreva iz Senja, da se ne bi zahvalila Vašemu gospodstvu za kruh in sol. Vaša gostoljubnost nam ostane v vednem spominu. Ako pridete kaj v Benetke, ako Vam more ustreči kdaj Foscari, Venier, bodi Vaše gospodstvo uverjeno...“

„Dovolj besed,“ preseče kratko Juriša Foscariju nit govora. „Cenim Vas kot moža, don Foscari. A Senjan in Benečan si ne moreta biti prijatelja. Ne želite, da pride Juriša v Benetke... Mislite na Skradin, Rovinj... Želim, da poizkusiva še kdaj — na drugem mestu — najino prijateljstvo — s sabljo.“

„Sveta kri!“ vzroji Foscari in potegne sabljo. „Zakaj pa ne tukaj? Strela! Kar potegni...“ Grozno krikne Zora za vratmi, skoči v sobo, se postavi pred brata. Cecilijina bela roka prime Ivanovo orožje. Očitajoče pogledata sestri nasprotnika. Foscari plamen v jezi, Juriša ostane hladen.

„Rad potegnem, don Foscari. Pa ne tukaj. Moj gost si,“ pravi Juriša in pogleda posmehljivo Cecilijo. Deklica vzraste, izpregovori ponosno:

„Hotela sva se zahvaliti vojvodu. Moj brat Vam je ponujal najino prijateljstvo, pomoč, tudi v Venierjevem imenu, v imenu ljudovlade. Pozabil je Benečan, da ni dobiti iz senjske šume drugega kot drva. — Vendar Vam izročam svakovo sporočilo: Kadarkoli se zatečete k ljudovladi, dobite pomoči od nje...“

Juriša gleda na usta, ki govore tako ponosno na črno oko, ki žari očitjanja. Še nikdar ni ženska tako govorila ž njim.

„Hvala vam, beneška gospoda,“ se prikloni. „Da sprejemem tako ponudbo, pogazim svojo čast. Uskok ostane Uskok, les ostane les. Ne mislite, da ne znam ceniti vašega prijateljstva. A da se ga poslužim v tak namen, zaničevali bi me vi. Pustite, da se izteče

moja usoda. Drago je meni Vaše spoštovanje, don Foscari, in kjerkoli se zopet vidiva" — —.

Ni rekel Ceciliji, da mu je drago njeno spoštovanje. Preponosen je. Vendar ve deklica, da veljajo besede njej bolj kot bratu. Toplo zasijejo Cecilijine oči, toplo stiska Zorino roko.

„Bodiva tedaj prijatelja, Juriša,“ nudi Foscari Uskoku roko.“

„Dušo zate, tako mi Boga!“ udari Juriša v roko. Moža se objameta, poljubita.

Kupica penečega vina blagoslovi v uri razstanka potrjeno prijateljstvo. Raduje se Zora, raduje Cecilija. Tožno gleda Orlovička cvet deklic, krasna moža. Bilo bi ... Glasi se pravljica: Dva brata, sestri dve ... Bilo bi, pa ne sme, ne more biti. Ni sojeno ni pisano v zvezdah.

„Oh,“ vzdihne Orlovička in objame Cecilijo. „Spomni se, gospica, nas tožnih. Sejala sem bosiljak, pa je vzklik pelin. Svatbo smo ravnali, pa se nam kaže smrt. Klical je spomin ... Nemški vojaki se izkrcujejo ... Juriša, moj sin — še je čas — beži v gore.“

XI.

Dva meseca po prihodu graške komisije v Senj, sedita Cecilija Foscarijeva in njena hišna Jela med stebri visokega obokanega okna, na skrinji iz roževnega lesa, v rokah prozorno belo tkanino. Nalični mizici pred njima je šatuljica pokrita s pisanimi školjkami, v njej svila in konci vseh barv. Na malem trinožcu stoji skandalet¹. Večkrat izpusti Cecilija delo iz premrlih rok, jih greje nad žerjavico. Zima je. Ne prihaja v Benetke v sneženem plašču, vendar je zima. Posebno če razhladi morje močan severnik, če žeglja, kot danes, ledeni dež po kristalnih šipah. Cecilija si greje dolge, nežne prste, se zamisli ... Globoka žalost se pokaže na belem obličju, ki ni več tako sveže.

Rahlo jo sune Jela z nogo. Cecilija se zdrzne, pogleda žareči rubin na prstancu, pogleda mater, ki reže na skrinji pri drugem oknu tenko platno. Vzame novo nit, vbada, hiti. Bele, samo bele niti jemljeta deklici, samo bele cvetke vezeta v belo tkanino. Resnega obraza, molče. Saj je tudi resno delo: Nevestni dar ... Kar reže mati, so moške srajce, katere sešije, izveze Cecilija po stari navadi ženinu v dar. Rubin na prstu je znak, da je Cecilija izprošena, zavezana. Rubin na prstu je znak vroče ljubezni ... Zakaj ne žari Cecilija pri pogledu nanj, zakaj ne pojeta deklici sladkih pesmi ljubezni? Morda jima brani navzočnost gospe Foscarijeve, ki reže in sestavlja platnene kose in motri s zaljubljenim in skrbnim materinskim pogledom lepo hčerko.

¹ Pečica z žerjavico.

Bernarda Foscarijeva je priletna dama živahnih kretenj, bolj drobne rasti in života, čistih potez, nežne, malo rumene polti. Ugenil bi v njej vsakdo na prvi pogled Cecilijino in Ivanovo mater. Rjavo, jasno oko, mehko nežnost je podedoval Ivan po njej. Ponosno čelo, tenak, malce zapognjen nos, mala usta, oblo bradico je podedovala Cecilija. A tistega trdega, upornega, kar vidi večkrat na obrazih svojih otrok, nima gospa Foscarijeva. Na njej se vidi pač ponos benečanske plemkinje iz patricijske rodbine, sicer pa je mehka, hitro ginjena ženska duša. Vendar ... Gotovo ne bi strigla s tako vnemo tiste korame¹, da ne dela to za predstavitelja benečanske ljudovlade, za doža Francesca Crizza. Za doža! Kaka čast doleti njeno hčer, njeno hišo ... Zato se ne briga gospa Foscarijeva, če ji lega platneno cefranje na sukneno obleko zelenomodre boje, na zlati obroč v laseh, na črno rižo, ki ji visi, po benečanski šegi, od tilnika po hrbtu. Ne zmeni se zato, da ji pokriva prah svileni pripas, torbico iz pisanih koraldic ob pasu, koraldež za vratom, da ji sili v široke rokave, ki so speti na laktu z zlatimi zaponami in kažejo belo spodnje oblačilo. Slavno delo je za Benečanko, če kroji hčerki poročno darilo za doža. Vendar je videti, da gospo Foscarijevo nekaj vznemirja, ko motri hčerko in njeno hišno.

Zakaj sta tako tihi in prepali? Mar dela hčerko bela obleka tako blede? Ne, saj navadno pristojna cvetočemu licu, in Jela v svojem črnem krilu z rdečimi robi, v pisani ruti nad črnim modrcem, je ravno tako blede. Ali zebe hčerko? Saj jo je oblekla Jela po materinem ukazu v toplo sukno, na ramah ima mantiljo iz tankega belega krzna. Tako je lepa, tako srečna, in vendar tako tiha ... Kaj, če ji je začarala zavist drugih mater, da uvene, umrje, preden zasede prostor ob doževi strani, na visokem prestolu.

To je vse od tistega potovanja v jeseni ... Saj je rekla gospa Foscarijeva, da naj ostaneta deklici doma. Pa Cecilija, razvajenka, je preprosila očeta, svaka. Brat pa ji drži že vedno trto. Obljub in zavetov se pa tudi ne sme odlašati. In zaman ni bila šla hčerka na Trsat ... Ravno tista njena pot je pospešila njeno zaroko. Vendar je prinesla ravno tista pot materi velikih zagonetnih skrbi. Kak strah je užila gospa Foscarijeva tiste dni, ko se ni vrnila hčerka, kot je bilo dogovorjeno, ko so prinesli mornarji vest o hudi burji, ki razsaja po Kvarneru.

Kako je zašumelo po Benetkah, ko se je vrnila čez deset dni ladja Dogaressa, ko je pravila Cecilija, kako je našla zavetje v Senju, v hiši slavnega Juriša Senjanina. Gondola za gondolo se je ustavljala pred palačo Foscarijevo. Cecilijin zamorček Goro

¹ Platno.

je javljal gospodarici senatorje in prokuratorje. Resni plemenitniki so izpraševali Cecilijo, se čudili njenemu duhu, njenemu pogumu. Plemkinja za plemkinjo je prihajala iz krasnih palač ob Kanalu grande. Mlade in stare. Odpirale so usta, sklepale roke: Cecilija pri Uskokih! In se je vrnila zdrava... Vrnila z vsem svojim nakitom! Kak čudež! Uskoki da so ljudje kot Benečani — da imajo cerkve, hodijo k maši, se križajo!... Da so pošteni, zvesti! Dobri kristjani, ki varujejo Evropo Turkov. Senjani, gusarji so pismeni ljudje! V Benetkah ne zna niti vsak plemič čitati, Juriša pa, glavar senjskih razbojnikov, zna več jezikov, šege raznih dežel, pozna stare in nove knjige... Kako je neki opisala Cecilija Juriša? Kmalu so sanjale vse mlade in stare Benečanke o glavarju Uskokov, si želele, da pride enkrat s svojimi četami v Benetke, da obiše svojega prijatelja. O prijateljski zvezi med Jurišem in Foscarijem so si izmislile Benečanke cele romane. Namigavale so, da je zagledal doslej slepi mladi Foscari žensko. Benečanske matere in hčere, ki so mamile zastonj lepega, imenitnega Foscarija, so soglašale, da se je morala ukrasti tista barbarka v Senju, ki nosi nanizan denar na čelu, le po čarih v nepremagljivo Foscarijevo srce. Istega mnenja je ponosna Liona Mocenigo, Ivanu od rodbine izvoljena nevesta.

Take govorice, neprevidne opazke Ivanove, so mu napravile sitnosti. Zavistna roka je vrgla obtožbo v „levovo žrelo“. Večkrat je bil pozvan Ivan pred „svet deseterih“, enkrat, v tihi noči tudi pred „veliki svet“, pred skrivnostno trojico, ki vlada nepoznana v črni dvorani, ki skriva svoj obraz za krinko, da ne ve svet, koga naj kolne zaradi sodbe, pogube. S strahom so pričakovali Foscarijevi Ivanove vrnitve. Ne vrne se vsakdo, ki stopi v polnočni uri v črno dvorano. Kam je izginil, ne pove nihče. Sluge neznanih sodnikov, biriči, molče. Molči „most vzdihov“, molče ječe ob Orfanu, molče „svinčene strehe“. Ne vprašaj — ne zasleduj... Da ne kličeš nemilosti „velikega sveta“ nase.

Ivan se je vrnil. Še se boji ljudovlada zaslombe Foscarijeve pri plemstvu in pri prostem ljudstvu. Pa kako dolgo? Ivan molči o svojem zaslišanju. A gotovo je povedal nevstrašeni vihravec stvari, ki so bile „velikemu svetu“ neljube. Neprevidni sin — koliko skrbi zadaja roditeljem. Ni se vrgel ne po modrem očetu, ne po boječi materi. Po prastricu Jakobu Foscariju se je vrgel. Po nemirnem duhu, ki je hotel lajšati usodo ljudstvu in nakopal s tem sebi in svojim roditeljem pogubo. Zato se trese mati za sina, zato se boji svak. Da bi se vsaj že enkrat oženil.

Morda reši Cecilija brata. S svojim nastopom in pogumom je očarala deklica vse stare patricije

— med katerimi so bili gotovo tudi gospodje „velikega sveta“ —: Dož je dobil dovoljenje, da sme snubiti lepo deklico, potomko stare, slavne rodbine. Cecilija postane doževka. Kaka sreča, kolika čast! Ali zakaj je ob misli na to srečo tako mrtva? Prve dni, ko je bila prišla iz Senja, je bila še živa, nemirna. Pravila je neprenehoma o Jurišu, o Zori. Pravila, kako strašno da je bilo, ko so prišli nemški strelci po Juriša... kako je zakliknila Zora, se zgrudila mati... On pa, ki bi lahko pobil vse tiste strelce, je šel neuklenjen, ponosen, med njimi v kastel, pred sodbo.

Pravila in govorila je Cecilija prve dni neprenehoma o tem. Potem je postala molčeča. Doževa snubitev, zaroka, slavnostna pojedina, vse to je ni oživilo. Včasih zaplamenti res kot vihar, se nasmeja, prevzetuje. A to je vse na videz. Ne vedo Cecilijine oči za radost. Usta se smejijo, oči so vroče, kot da jih peko zamorjene solze... Ivan, Jela, vsi so tako čudni, kar so prišli iz Senja. Niso bolni — niso zdravi. Kaj jim je? Primorje je polno čarovnic.

Gospa Foscarijeva je klicala zdravnika, učenega Tommasa Minuttija, klicala modro Varo, Istranko, ki slovi, da zna odganjati čare.

Tommaso Minutti je pomaknil svoj baret na levo teme, tipal žilo, gledal jezik. Sodil je, da so užili bolniki nezdrave jestvine med barbari, zapisal velike mere zdravil.

Ivan, upornež, ni hotel govoriti z zdravnikom, ni pogledal modre Vare. Deklici pa sta gledali kot plahi golobici v zgrbljeno starko... Gledala jima je v oko, na roko in kimala: „Uroki, gospa benedetta, uroki, hudi uroki... „Uskoški uroki... Koliko zavistnih oči je gledalo našo krasotico... Med njimi so bile zle oči... Ej, dobro, gospa draga, da ste me klicali. Deklici bi veneli, hiral, umrl... Ni hujšega uroka od uskoških oči...“

In vrgla je Vara tri žareče oglje v kupico vode, vpraševala polglasno, če je prišel urok od črnih, od modrih ali od zelenih oči, če je prišel od mladeniča, od deklice, od deda, od babe... Ko je pregovorila Vara: „od črnih“, je zažarela Jela, prvi ogelj se je spustil na dno kupice; ko je rekla: „od modrih“, je žarela Cecilija, drugi ogelj je tonil; ko je rekla Vara: „mladenič“, se je potopil tretji. Vara je delala križe nad vodo in vpraševala vsevedočo, kateri mladenič je urekel dekliča. Želela je, „da bi mu poknile črne oči,“ in podila bolezen od deklic: „Idi v goro, idi v vodo, v visoke višine, globoke doline, kjer pevec ne peva, kjer koklja ne kokoče.“ Potem je dala deklicama požirek bajalne vode, vrgla tri oglje v tri kote sobe, da odide bol v vse tri kraje sveta, ostalo vodo pa je dala sužnju Goru, da jo izlije na ognjišče.

Za sina, za nevernega Ivana, je dobila gospa Foscarijeva od učenega alhimista močan „veliki zapis“. Čudne, navzkriž postavljene črke je bil narisal mož na kosček platna in svetoval materi, da vsije ta amulet sinu v obleko. Ivan bi moral sicer nositi amulet na golem telesu, a ker ne veruje, mu že pomaga tudi v obleki. Drago je plačala gospa Foscarijeva ta bajila. Kupila je tudi hčerki lične rožičke iz koraljevca, jih navesila na zapestnico, sinu pa je jelenje roge nabila pred vrata. Pa sin se je nasmehnil pomilovaje materi, vrgel rogove ob tla v izbruhu strastne jeze. Mati se je smehljala pri sebi, ker nosi neverni sin vendarle nevede „zapis“ pri sebi...

Pa bajila niso pomagala. Ivan, Cecilija postajata od dne do dne bolj čudna, iščeta samote, se pogovarjata o stvareh, katerih ne sme slišati ne oče, ne mati. Jela ve, kaj, o čem se pogovarjata, a molči na vprašanje kot grob. Težko je materi.

Vara pravi, da so tu druge moči, katerih ne more spoznati, da je vprašala vodo, ki preteče vse, da je vprašala veter, ki prepiše vse, vprašala zvezde, ki vidijo vse, a — ne more priti na jasno, kakšni besi so dahnil v Cecilijino krasno lice. Morda je zabila hudobna Senjanka žrebelj v senco Cecilijinih podplatov. Po takem zarotanju se umrje čez leto dni. Da odvrne to zlo, je vrgla Vara Cecilijine čevljičke trikrat čez dekličino glavo. — Alhimist je gledal v zvezde, rekel, da se nahajajo čudne simpatije in vezi med dušami. V svetu hrepeni neka duša po čarobni deklici. Da se odpomore temu čaru, naj gre deklica v sedem cerkva, se kropi z vodo sedmero kropilnikov, izmoli sedem očenašev...

A čudno. Ko je povedala gospa Foscarijeva deklicama, da sta bolni, ker hrepeni nekdo v svetu močno za njima, sta zažareli, se nasmehnili. Odpravili sta se po cerkvah... Vendar sta z vsakim dnem bolj tihi, se vznemirita, kadar pride zet Venier, Ivan s poročilom o Senju. Zora se smili Ceciliji...

„Te dni,“ se obrne gospa Foscarijeva k hčerki, „te dni, pravi zet, da se odloči Juriševa usoda. Božič se bliža, komisarja in vojaki, vse bi bilo rado doma o svetem prazniku.“

Cecilija se zgane, vpraša nervozno: „Se je že vrnil gospod svak?“

„Vedel bo to Ivan — tvoje sestre Alme ni bilo še danes k meni... Kako žeglja dež po šipah! Ubogi vojaki in galjoti prezebujejo na mrzlem vetru pred Senjem... Jaz bi tudi rada, da je konec teh Venierjevih in Ivanovih poti... Božič se bliža — praznik miru. Rada bi, da obhajamo vsi skupaj veseli praznik, našo novo srečo, rada bi — da nas razveseli tudi Ivan z...“

Gospa Foscarijeva zamolči zadnje besede. Ve, da ne ljubi hčerka, ne sin njenega opominjanja, naj

se oženi. Cecilija ugane, molči. Ona ve, razume, da za neodvisnega Ivana ni zakon, ki dela iz ponosnih mož boječe hlapce rodbinskih koristi. In če bi bil, ne bi bila ošabna, mrzla Clara Mocenigo nikdar njegova nevesta. Le tista bi bila, ki je porazila brata o prvem pogledu s svojo smrtno žalostjo, plahim trepetanjem za bratovo usodo. A Zora je zaročena. Zavezana po šegi Senjanov za vse življenje. Gotovo povabi mati Claro o Božiču... kako sitno!

Cecilija molči, mati striže, hišna vzdihne: „Božič se bliža... Mraz je vojakom na galejah, mraz je beguncem v gorah. Božič se bliža, gospa zlata. Senjan hodi v šume, po božični panj, da mu gori vso božično noč. Pa nima vina, da bi nazdravljaj mladem Božiču, da bi polival panj, nastavljal dušam dedov. Dva meseca že stoje nesrečne galeje pred Senjem. Ne vina, ne kruha ne dobiva Senjan po morju. Preko Bakra, sem čula, da jim pošiljajo hrano iz Reke. Ubogi begunci v gorah! Ne bodo sedeli pri božični mizi, ne stlali slame novorojenemu Detetu, ne sipali žita po mizi za obilno letino...“

„Če se proglasi te dni sodba,“ se oglasi naglo Cecilija, „bodo sedeli begunci že pri božični mizi. Mati Orlovička umesi veliko pogačo presnjačo, Zora odiči bratu sobo z zimzelenom in smrečjem.“

„Kaj praviš?“ se začudi mati, škarje ji zastanejo v roki. Skoraj bi ji ušlo, kar ji je povedal soprog, kar ve Ivan, o čemur molči vsakdo nasproti Ceciliji, ker je ubožica vidno navezana na senjsko deklico, ki ostane skoro brez bratove opore, brez premoženja, brez plemiške časti. Uboga Zora!... Pa saj je zaročena. Ni treba gospe Foscarijevi skrbeti za njo, posebno ker...

Bistro pogleda Cecilija mater, se spogleda z Jelo. Kaj ve mati, o čem molči? „Ničesar. Od mene že ne,“ odgovarja hišna s pogledom. Ah, da! Le izliv materine živahne nravi...

Deklica pogleda skozi visoke kristalne šipe v deževje, na vznemirjeno vodo Velikega kanala, na palačo Mocenigo na nasprotnem bregu. Pusto je gondolierjem, ki veslajo po dežju, pusto mornarjem na širnem morju, še pustejše jetniku v senjskem kastelu.

Bled je, pravi Ivan. Oblekel je črno obleko obtožencev. Vlažen zrak, debel zid sta pregnala svežo rdečico orla planin, sina morja in vetrov. Bled je, pa neupognjen, značajan. Značajna je tudi Zora. Trmasta Senjana! Nobeden nju noče benečanske pomoči...

Ob slovesu, ob zdravici, ko je izlil Senjanin nekaj kapljic vina v tla na srečno pot neljubih prijateljev, mu je bila ponovila Cecilija z vročem pogledom in besedo, ljudovladino ponudbo. Kaj res ni ali ni hotel razumeti hrvaški medved? — Odbil je ponosno... O... Ne prodaja se Senjanin za žensko... Zato je Cecilijino oko tako vroče, solzno...

Peče tudi Ivana razžaljeni ponos. „V hipu, ko se hoče otresti vezi z Milanšičem, kadarkoli hoče njegove pomoči, naj se obrne na krčkega upravitelja.“ — Tako je rekel Zori ob slovesu. In ona? Zategnila je zaničljivo usta . . . Ivan je prebledel. Pa molči, Ivan! Senjanka se zna zatajevati. Ni njeno srce kamen — le prevelik je njen uskoški ponos. Ona umrje — pa ne prestopi uskoškega poštenja.

Žeglja dež po šipah, izpira marmorna pročelja palač, izpira ozke kale, moči prostorne travnike, podi golobe z Markovega trga. Žeglja dež po šipah. Nevestino darilo je v rokah plemenite Benečanke. Pred njo se širi krasna opevana Venecija, kraljica morja.

Če pogleda solnčne dni iz okna, leskečejo na desno in levo Kanala marmornih palač zlati ornamenti. Mimo njih švigajo ljubke, gibčne gondole. Na levo jim slediš lahko mimo palače Berubo, do mostu Rialto. Na desno mimo palače Giustiniani, do mostu di Carità.

Cvetje je na altanah, na pergolih. Vidiš ovenčane dekliške glave, krasne mladeniče. Čuješ glas mandoline, očarujoče petje. Po Kanalu plavajo gondole . . . Črne oči se iščejo. Plavolaske, krasne ko mlado jutro, se nagibljejo čez stebriče balustrad. Cvetje pada iz pergolov v gondole — poljubi lete iz gondol na pergole. Gondola hiti iz Kanala, mimo otokov, na odprto morje. Za baldahinovim zagrijalom se skriva dvoje srečnih bitij. Venecija je dom vročih src, ljubezenskih spletk.

Gondolier poje Tassove stanze, na altanah se deklamuje Petrarca, Ariost, se občuduje Dante. V akademijah se gnete vedoželjna mladina vseh dežel okrog mojstrov slikarjev, govornikov, učiteljev vojevanja, trgovine. Venecija je dom umetnosti, vede.

Ob Rivi degli Schiavoni se ustavlja barka za barko. Naložene z darovi Indije. Na merceriji tehta menjač pri menjaču zlatnike, prodajajo se biseri, beneške koralde, dragocene tkanine Vzhoda: hastja, brokat, damast, trmolama¹, kadifa², svila. Venecija je dom bogastva, gizde.

Po Markovem trgu, po Piazzetti, po Kampih se šeče, se veseli pisana množica. Vidiš kroje oblek od vseh krajev benečanske ljudovlade, vidiš zamorca sužnja, kupca Turka, nemškega plemiča, francoskega monsignora, sinove Apenin, Saracena, Španjolca, žida. Venecija je dom vseh narodov.

¹ Brokat prepleten z zlatimi nitmi in biseri.

² Vrsta baržuna.

Magično žari Markov trg v luči grškega ognja. Ljubka Benečanka pleše pri glasu goslic, skače ob zvoku tamburina, se hohoče skokom harlekina, toči solze, ko pravi javni pripovedovatelj živopisno bajko o Sulejmi in Aladimi, ploska robatemu plesu hrvaškega medveda Martina. Beneška otročad poje za medvedovim voditeljem nji nerazumne besede: „Pleši, moj Martine, za petico, za cekine, pleši vedno moj Martine,“ — se čudi umetnosti ognježrcev, nožejedov, se smeje bajazzom, drvi za kamelo. Moška mladina se vnema za plesoče ciganke, se navdušuje ob improvizaciji pesnika, ki proslavlja čine slavnih Benečanov, ljudovladine zmage nad Turki, barbari in njej sovražnimi mesti.

Mlaji z zastavami Kandije, Moreje, Cipra, kipe visoko v nebo. V spomin zmage. Trume vojakov, obširni arsenali, gozd jamborjev kažejo, da je Venecija krasni dom zabave, moči, slave.

Toda med pisanim cvetjem radosti se plazi strupena kača vohunstva, suženjstva. Skrivna, nikomur odgovorna moč vlada nad lahkoživim, malomislečim ljudstvom. Brezimna ovadba v „levjem žrelu“ zadoštuje, da se tu reši sovražnika. Javne zabave so uspavalna pijača za preprosto ljudstvo, da nosi lažje svoje teže, da se ne zave — so pa tudi prilike, da se izve nakane plemičev . . .

O, ni je svobode v krasnih Benetkah, svoboda je na kamenitih senjskih gorah, kjer se tikata plemič in suženj, kjer je vojvoda oče svojih ljudi.

Res je krasna Venecija in Cecilija potomka patricijske rodbine, v kateri je doževno žezlo domače. Znani so Foscariji kot modri državniki ljudovlade. Zlata knjiga proslavlja njihovo ime. Razen onega — Jakoba Foscarija . . . Bogati so Foscariji. Imajo svojo ladjo, vilo na Giudecchi, polja in vrtove v Fermagli. A vendar . . . Ljubezen materino, udobnost, ki jo obdaja, vse bi pustila Benečanka, ko bi jo ljubil senjski orjak . . . Kraljica benečanskih krasot postane. V zlitem Bucentavru¹ se bo vozila z dožem, stanovala v prelepi dogani, imela dvorne dame in dečke — kadar bo stopila na loggio, bo grmelo ljudstvo: „Coviva la dogaressa!“ — pa njo bodo pekle vroče oči, ker je ne ljubi senjski orjak . . . Ko bi jo ljubil . . . Vzela bi puško, plezala zanj po skalah, meč bi vzela — se borila zanj. Ker je ne ljubi, se je žrtvovala, da reši njegovo svobodo, življenje . . .

Pa zakaj se je začudila mati njenim prejšnjim besedam?

(Dalje.)

¹ Pozlačena državna ladja.

Na velikonočni ponedeljek.

Zložil Vekoslav Remec.

Od sanj pomladnih polja se blešče,
Velika noč jih je iztresla nanje,
poslušaj alelujo, še srce,
ki mogla ni od včeraj izzveneti.

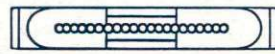
Dan mrje zunaj . . . Zadnji solnčni trak
inicialke zlate lahno boža,
po pergamentu kot pogled gorak
hiti po starih, obledelih črkah.

„In glej, dva izmed njih sta tisti dan
šla v trg, oddaljen od Jeruzalema
tečajev šestdeset, Emavs nazvan . . .“
mi lahko sveta biblija šepeče.

Ne morem dalje . . . Knjigo nem zaprem . . .
Poznam to pot, po kateri zapustili
mladosti svetli smo Jeruzalem
in se napravili v Emavs življenja . . .

Da, vsa samotna, trnjeva je pot,
zlih slutenj, dvomov polne naše duše —
pridruži tudi nam se, o Gospod,
umiri blagoslovi naša srca!

In ko nalomiš in podaš nam kruh
resnice Svoje, srčnega pokoja —
tedaj se vrne naš vzradoščen duh
nazaj v Jeruzalem mladostne sreče.

Slepec v mraku.

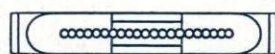
Zložil Vekoslav Remec.

Čez vas, čez polje, čez cesto se leno razliva
kot megla zimski gosti mrak,
skoz okno pozdravlja me roka ledena, siva —
kot smrt je ta pozdrav grenak.

In zunaj po cesti, po sivi, prašni cesti,
počasi upognjen starec gre,
obraz razoran od solz in od bolesi
in trudno od življenja srce.

In daleč iztega palico trda roka,
svetlo strmijo mrtve oči,
Bog dal mu žene ni in ne otroka,
da vodi ga njegove poti.

Čuj, s palico išče plaho, mojih duri —
ah, težki so cilji črnih cest —
vem, pravit mi gre v tej mračni, turobni uri
njih dolgo, žalostno povest.

Dragocena amfora.

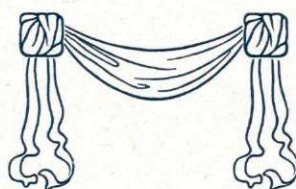
Poučna zgodba. — Zapisal Tonej Jelenič.

Siv učenjak jo v zemlji je iztaknil,
na dom jo nesel s staro, velo roko.
(Z občutkom gledal v čelo sem visoko
in v blesk oči, ko v njo se je zamaknil.)

Po tleh zvene so črepinje rdeče.
Zaplakal učenjak je liki dete
nad razvalino svoje kratke sreče.

Pogrknil je, kot grlo bi poplaknil
s Heleni v družbi — dà, tako globoko
zasanjal je v nekdanjost temnooko,
da sredi pota se je izpotaknil.

Potem je vstal in zopet se obrnil
na stari kraj iskat starine svete.
Kdaj z novim bo zakladom se povrnil?

Martin in Minka.

Gorska idila. — Spisal Ivo Česnik.

Daleč nad Vipavsko dolino strmé proti nebu griči in gore, porasli z bukovino in smrečjem. Tuintam se širijo travnate jase in po njih so posejane redke kočé, v katerih živi zadovoljno ljudstvo. Take tri hiše stojé tudi na Bukovem vrhu. Za streljaj so oddaljene druga od druge. Največja in najlepša se dviga med hruškami in orehi. To je dom kmeta Jerina. Druga stoji niže na rebri. Manjša je, a vendar čedna in krita z opeko. Tukaj prebivajo Zarnikovi. Tretja je majhna, krita s slamo in zaka-jena. V njej gospodari godec Ravbar s svojim sinom Mihcem in ženo Maro, ki jo je pripeljal iz Čičarije. Prijetno je na Bukovem vrhu. Tiho, mirno življenje vlada gori. Gorski mir moti skromnim ljudem le harmonika, ki jo nateguje ob zimskih večerih godec Ravbar. V tem zatišju, polnem poezije in neizkaljene sreče, sta vzrastla in se vzljubila Martin in Minka. Idilo njune ljubezni vam hočem opisati. Čisto navadna in preprosta je ta idila, a vendar zanimiva, morda zanimivejša kot vsakdanje ljubezenske zgodbe iz mestnega življenja.

I.

Zaveli so topli južni vetrovi. Na lahnih perotih je priveslala od morja zelena pomlad. Vsa brda, gorice, griče in hribe je okrasila s cvetjem. Le v gorah je še ležal nerodni starec, sneg. Vroči solnčni žarki so pripekali, zasolzile so se mu svetle oči, iz močnega trupla so tekli potoki kapljic; krčil se je in zvijal, pod njim je pa polzela bela, umazana voda, čez kamenje je drvila in mimo grmovja ter naraščala v hudournike. Tuintam se je posul rahel apnenec in

zdrčal po strmini. Šumelo je in se sipalo v gorah, v dolini je pa priklilo čez noč cvetje in zelenje, in gozdovi so začutili prijetne dihe gorskih sap. Oglašila se je sekira, žaga in tesača, klici gozdarjev so odmevali v prerojeni naravi. Božje solnce je povsod lilo svoje žarke na pomlajeno življenje.

Bilo je v nedeljo popoldne. Jerin je sedel na klopi pred hišo. Kadil je iz dolge, stare pipe in se oziral po lepi naravi, ki je ležala pred njim kot pisan prt. Zadaj in na levi ponosne gore in gozdovi, tam doli pa dolinice in hribčki in globoko za Grebenom blažena Vipavska dolina, odeta v zeleni pajčolan, vsa deviška, prepasana s srebrnim pasom. Z zadovoljnostjo je gledal na njive in travnike. Nanos je štrlel navpik s svojimi mnogoterimi hribi in kotanjami, tu porastel z bukovino, gori više s smrekovimi gozdovi, tam gol in pust, kot bi bil Bog pozabil nanj pri stvarjenju; le ostre skale so se dvigale kvišku in med njimi je rastlo leskovo ali gabrovo grmovje. Nad Krasom so lahno plule drobne megle, nad brdi in dolinicami je bil razprostrt neprozoren plašč solčnega prahu. Jerin je komaj ločil bele vasice s cerkvami in rdečimi strehami. Majhne so bile in neznatne kot čepice gozdnih škratov.

„Prav prijetno je. Hvala Bogu, ki nam je poslal zgodnjo pomlad,“ si je mislil in pogledal proti Zarnikovini. Solnce se je ravno upiralo v hišno pročelje, da so svetli žarki odsevali od oken in padali čez dvorišče na veliko hruško in se lesketali na njenih vejah. Na klopi pred hišo se je grel ded Andrej in držal v naročju Janezka, ki ga je cukal za brado in mu pulil iz ust pipo. Pod hruško so sedeli mladi

Zarnik, njegova žena Francka in Minka. Na hrastovem čoku sta se postavljala Ravbar in Jerinov Martin s harmonikami.

„Prav dobro že godeš, Martin. Pravim, ti bi bil izboren godec. Prodam ti eno harmoniko. Fantu sem jo kupil, a se noče učiti. Mati mu brani. Morda misli dobro. A meni se zdi, da ni prijetnejšega stanu na svetu, kot je moj. Pijem zastonj, jem zastonj in vesel sem zastonj. — Rečem vam, ženo Čičko imam pa le rad. Nič mi ni žal, da se nisem poročil do štiridesetega leta in potem šel po Maro. Dela pridno in mi skrbi za dom pa sina mi uči lepo. Razumeva se izvrstno. Če me krega, vzamem harmoniko in zagodem. In kmalu je tiho, harmonika je glasnejša. — Kaj bi vam to pravil, saj veste. Nekaj drugega sem hotel reči. Martin, kdaj narediš svatbo? Saj vem, da komaj čakaš, in Minka tudi.

„Nagajivec, ne govorite tako!“ je rekla Minka in zardela.

„Z jezikom me je pičila, s srcem pa pobožala.“ Glasen smeh je odmeval čez travnike.

„Zadnjič sem omenil to stvar tvojemu staremu, ko sva šla od maše. Namrdnil se je in malo zasmel. Ne bo ti delal preglavice. A z materjo bo križ.“

„Zagodiva!“

„Resnico govorim. — No, ali kupiš harmoniko? Za dvajset goldinarjev ti jo dam.“

Martin je zagodel veselo polko in godec je umolknil.

Jerin je potegnil z roko preko čela.

Hišne duri so se odprle, na dvorišče je stopil hlapec Marko. Nad štiri križe je imel na hrbtu in vedno je zvesto služil hiši, najprej za pastirja, potem za hlapca.

„Ali greš krmit, Marko?“

„Da, krmit.“

Izginil je v hlev, Jerin je hotel vstati, da bi šel za njim. Živino je ljubil nad vse na svetu, zato je bil najrajši v hlevu. Dvajset goved je redil in bil na to ponosen. Tisti hip je prišla izza hiše gospodinja Neža. Imela je drobno glavo, dolg, špičast nos, in obraz je bil suh. Majhna je bila in v očeh ji je odseval čuden plamen. Zdelo se je, da leži v njih malo zlobe, jezikavosti in skoposti. Njen oče je bil nagel in natančen kot ura, od zore do mraka je delal in v nedeljo si ni privoščil kozarca vina. Skoparil je in veliko priskoparil. Taki so bili tudi otroci.

„Kje je pa Pepa? Pepa, Pepa!“ je klicala gospodinja.

Dekla je prišla iz hiše. Bila je močno, krepko dekle pri tridesetih letih. Oče in mati sta ji umrla že davno, huda zima ju je pobrala. Takrat je bila mlada in lepa. V nedeljo so stegovali fantje glave pred cerkvijo, da vidijo natančno njena lica in oči. Brigala

se je pa samo za enega. Čuk so mu pravili. A ta jo je presleparil in odšel čez noč v Ameriko. Stara zgodba, ki se dogodi nešteto krat. Potem je jokala in tožila, a vse solze so bile zaman. Prišla je služiti k Jerinu in je bil zadovoljen z njo, le malo prejezika mu je bila.

„Kaj je?“

„Kaj je, kaj je? Ali si že dala kokošem turšice, ali si postlala prašičem?“

„Saj se tako ne mudi. No, storim precej.“

In šla je po turšico in jela klicati kokoši.

„Slišiš, Neža? Sedi malo tu-le k meni! Nekaj bi se rad pogovoril s tabo.“

Neža ga je slušala in radovedno čakala. Jerin je potegnil parkrat krepko dim iz dolge cevi, nato je odložil pipo, prekrižal noge in se popraskal za ušesom.

„Tako sem si mislil, da sem že star, veš, Neža. Tudi tebi so izpadli vsi zobje in — no, kaj bi na dolgo pripovedoval. Čez dam, in Martin naj se ženi!“

„Čez daš! To je lahko reči in storiti, a kaj potem, to te vprašam.“

„Toliko si že pustim, da bova živela brez skrbi.“

„Saj se ne mudi tako.“

„Ne mudi? Kdo pravi, da ne. Martin bo kmalu star trideset let, in čas mu je misliti na nevesto.“

„Na nevesto, da, da. Vsaka ni za nas. Bogata, lepa, pridna in skrbna mora biti. Vem za par takih. Boletova Barbika ali Lenčkova Katrca bi bile kot nalašč za Martina. V Št. Lenart se pojde ženit.“

„Ženo, mislim, da si mora fant sam izbirati. Morebiti je že izbral.“

„Kaj si je izbral?“

„Tako veš, vsak večer gre doli k Zarniku. Ne misli, da hodi le tako. Diši mu, diši.“

„Tone, pri Zarniku se ne bo ženil. Minke ne maram. Oče je bil pijanec in zapravljivec. Toliko časa je norel, da so ga ubili.“

„Zato je pa sin pameten. V Ameriki si je prislužil, da je plačal dolge, in priženil je tudi nekaj. Z dedom Andrejem sem govoril zjutraj, in naravnost ti povem, stara, Zarnikovi so prepričani, da Martin vzame Minko. Ded me je vprašal, kaj mislim. I kaj mislim? Dekle je pametno in pridno.“

„A tako? Rečem ti: na Jerinovino ne pride nikoli. Ne morem je videti. Dobro veš, zakaj.“

„Vem, kje te čevelj žuli. A to je brez pomena. Dam mu čez in ženi naj se, kjer mu velewa srce. Svetoval mu bom, branil ne.“

Žena se je izpustila v jok. Jerin je vstal in šel nevoljen v hlev. V duši so mu potrkali spomini iz mladosti. Tudi on je bil mlad kot Martin in je imel izbrano nevesto. Zarnikova Ančka je bila tako lepa in pridna. In ljubila sta se. Vedel je to Zarnik in

izvedel je tudi oče Jerin. Raztogotil se je, udaril s čevljem ob tla in zaklel.

„Ne boš si sam izbiral. Dve kmetiji se ne smeta združiti. Tako je trdil moj oče, moj ded in praded. Pa bi ti kršil navado. Ne dobiš je. Če bi bila zlata, je ne maram. V dolini se oženiš. Poznam tam bogato nevesto zate.“

Bil je mehkega srca in je ubogal. Vzel je Vrhovčevo Nežo. Ančka se je jokala in se iz jeze poročila s čevljarjem Mikletom iz Št. Lenarta. Njeno življenje je bilo strto.

Tone Jerin jo je hotel prositi odpuščanja. Spominja se še dobro, kako je bilo. Tam za hišo je obirala salato, in on je prišel mimo iz gozda. Tedaj jo je sklenil prositi.

„Ančka!“

Ni se odzvala, dasi je natanko vedela, da jo kliče on.

„Ančka!“ je rekel glasneje. Odgovora ni bilo.

„Ančka!“ je zaklical mehko - tožno. Vse tiho. Le ptiči so peli in petelin je zakurikal na gnoju. Pomlad je bila tedaj in svet ves v cvetju. V njegovem srcu je pa zavladata žalost. Ničesar ni več govoril. Vedel je, da ga zaničuje iz dna duše in da ga bo zaničevala do smrti. Bila je nesrečna, mož je bil pijanec in zapravljivec in jo je pretepal. Zgodaj je umrla — in kriv je bil tudi on — Jerin.

Če je na to mislil, ni bil zadovoljen sam s seboj. Bogat je bil in imetje se mu je množilo, a v srcu mu je bilo včasih tako težko. Kot bi ga klicala Ančka in mu očitala nezvestobo, se mu je zdelo. Dal je za svete maše, a to je bilo premalo.

„Vzame naj jo, če jo ljubi, da se mu ne bo godilo tako kot meni. Žena ni mogla videti Ančke in tudi Minke ne more, a zdi se mi, božja volja je, da jo ima Martin rad.“

Tako je prišel večer in Martin je prikorakal domov. V družinski sobi je gorela svetilka. Majhna je bila in njen svit je nalahno trepetal. Komaj si ločil posamezne predmete po stari družinski izbi. Nad javorjevo mizo je visel v kotu golobček in pod njim častitljivo razpelo, raz sten so ponižno gledale nerodne podobe: Jožef z Jezuškom, sv. Ana z Marijo, sv. Boštjan s sulico v prsih, privezan ob drevo, sveta Družina na begu v Egipt in svatba v Kani Galilejski. Na steklo je slikal preprost slikar svoje umetnine bogvekdaj že. Niso bile posebno lepe tiste podobe, ali tiha, vdana pobožnost je ležala v njih. V kotu je stala omara, polna posode, primitivno izdelane, brez okrasov; nad njo je bila polica za knjige, kladiva, klešče in enako drobnjavo, ki se vedno rabi pri kmetiji.

„Dober večer!“

„Bog daj!“

Sedel je za mizo poleg očeta. Mati je brala Sveto pismo počasi in pretrgoma, Pepa je ropotala v veži z burkljami.

„Lepe reči sem slišala od tebe,“ je začela mati. „Za najinim hrbtom se razgovarjaš s punčarami. Ali te ni sram, da se vlačiš okrog Zarnikove in tistega godca, ki je pozabil na Boga in ženo. Po štirinajst dni ga ni domov, pije in gode. Pravim ti: od danes mi ne govori več s tisto punčaro! Izberem ti jaz nevesto lepo, pridno, močno, bogato, skrbno.“

„Vidim, da veste vse. Ubogal bi vas rad, ali ne smem. Minka ali nobena! Če bi me silili voliti proti srcu in vesti, pojdem od hiše.“

„Fant, ne bo treba. Kmalu dobiš čez, potem izbiraj po vesti in srcu!“

„Še enkrat rečem: ne in ne. Rajši se pogreznem v tla, kot bi gospodinjala v naši hiši tista punčara.“

„Mati, imenujte jo, kot se spodobi. Še cigan zahteva, da ga spoštujemo. Vsak je vreden svojega poštenja.“

„Ne dobiš je in je ne dobiš. V sredo nesem maslo in jajca kupčevki Blažišarici. Takrat izvem za nevesto. Minke pa ne vzameš in je ne vzameš.“

„Martin, pravim ti samo to: Dam ti čez, in stori po svoji vesti!“

„Storim, oče, gotovo storim.“

„Tone, premisli si! No, govorila bova še o tem. Oh, moj Bog, če bi prišla gor, je to moja smrt.“

In začela je jokati. Tako navado je imela vselej, če ji ni šlo kaj po volji.

II.

V ponedeljek zvečer se je napotil Martin k Zarnikovim. Tropa vrabcev je zletela izpod skednja, ko je prikorakal mimo. V sobi je bilo čuti petje. Hropeč in starikav glas je odmeval ob stene:

Cel svet se je tresel,
ko je Jezus križ nesel.

Tresel se je strop, ko je pel ded Andrej. Na zapečku je sedel, dasi je bila pomlad. Na glavi je imel staro kosmato polhovko in v ustih dolgo pipo. Podedoval jo je po očetu in kadil samo doma. Okrog mize so sedeli Zarnik, Francka, Minka in Ravbar. — K Zarniku je zahajal večkrat, ko mu je bilo doma dolgočasno. Ljubil je vesele in zgovorne ljudi. Taki so bili vsi Zarnikovi, razen gospodarja, ki je veliko izkusil in pretrpel. Ravbar je bil čuden človek. Imel je dobro srce in hudega ni nikomur želel, a povlekel je rad marsikoga, če mu je zameril ali ne. Pil je in pil, a pijan je bil redko. Včasih se je sredi bala spomnil, da je zaspan, in izginil je v seno. Nihče ni vedel, kam je odnesel pete. Sedel je fant na klop, da bi godel, a mehovi so bili zaprti. Nekoč so se

fantje ujezili in mu razsekali harmoniko. Godec se pa ni poboljšal. Kupil si je drugo in živel po stari navadi dalje. Po štirinajst dni ga ni bilo včasih domov in žena ga je nestrpno čakala. A njemu ni bilo to mar — ženski sta šivali in Janezek je spal v mali zibki.

Odprla so se vrata in Martin je stopil v sobo. Malce otožen mu je bil obraz, a le za hip. Ko je ugledal Minko, se je nasmehnil in srce mu je postalo pogumno in veselo.

„Dober večer!“

„Bog daj! Glej ga no Martina, saperlot! Nocoj bomo katero rekli,“ je hitel ded Andrej.

„Prav, da si prišel. Pojdeš z menoj, zagodeva katero.“

„Nocoj se mi ne ljubi.“

„Ne ljubi, pa takemu fantu! Ko sem bil jaz mlad, je vse poskakovalo veselja.“ Ded je bil gostobeseden. Kot otrok je bil in je o vsem vpraševal. Martin je sedel poleg Minke in se mu nasmehnil.

„Kaj je novega, Martin?“ je vprašal ded.

„Sitnosti imam. Mati mi je naredila par pridig včeraj in danes. Vsiliti mi hoče Lenčkovo Katrico. Ali jaz pravim: ta in amen.“

Položil je Minko roko na ramo in jo pogledal, da je zardela.

„Kaj pa oče?“ je vprašal Ravbar.

„Čez mi da, in izbiram naj po vesti in srcu, pravi.“

„Spametovalo ga je življenje.“

„Martin, pogumen si bolj, kot je bil tvoj oče. Poznam te. E, tudi mi smo bili fantje, jaz in tvoj ded. Po cele tedne sva bila v gozdu, sekala sva in žagala, in delavcev sva imela, da je kar mrgolelo,“ je začel ded svoje pripovedovanje, ki so ga Zarnikovi slišali že stokrat. „In vozila sva doge v Trst, Gorico in še čez laško mejo. Zeblo je včasih in pihalo okrog ušes tje čez Kras ali pa po šempaskem polju. Mirdva se nisva zmenila še za hudirja v peklu. Konjičke sva imela in denarce sva služila, da je bilo veselje. Zato sva pa tako pripravila, dobro sva postlala, a tvoj ded še bolj kot jaz. Meni ni hotelo tako lezti na kupe. Prej je bilo preveč dolga. No, tvoj ded je imel svoje muhe — Bog mu daj dobro. Včasih se ga je nažvencal in čudne stvari je pletenčal. Kar si je enkrat zabil v glavo, tega ni opustil.“

A bratca sva bila. Medveda se nisva bala. Kar puške na kresilni kamen sva nabasala in sva šla nadenj. A enkrat bi jo skoraj izkupila. Tvoj ded je zadel mrcino in jo napodil proti meni. Zaženem zlomku smodnik v hrbet, a besteplentaj, hudir jo udari nadme, jaz pa na najvišjo smreko. Plezal sem kot sedemleten smrkovec. A mrcina jo napletenča za mano. Bog in Mamka božja, kaj mi je storiti! Kesanje sem hitro obudil in čakal v smrtnem strahu. Tedaj

mi je sam angel varih vdahnil dobro misel. V žepu sem imel pipec. Na semnju sem ga kupil v Št. Lenartu, le škoda, da sem ga izgubil, to je bil imeniten pipec. Primem pipec v roko in čakam. Čok — čok, jo maha kosmatinec kvišku. Primaha jo do mene. Tedaj pa zasadam pipec v šapo, ki jo je dvignil, da se vzpne. In mrcina je štrbunknil na tla med skale. Jaz pa sem bil rešen.

Junaki smo bili. Polhe smo lovili. Navadno nas je bilo več. Ves Slepačevcevec nas je bil poln. Po vseh duplinah in brezdni smo nastavili, ko je bilo dosti žeri. Pekli smo krompir in pili vipavca. Zgodilo se je pa enkrat, da sem šel lovit čisto sam. S seboj sem vzel krompirja in češpelj. Trideset progelj sem nastavil. Naenkrat je začela burja, in huda ura se je bližala. Oh, ti moj Bog in sv. Florjan, treskalo je okrog mene, kot bi bil sodnji dan. In dež je lil, da mi je pogasilo ves ogenj. Malo leščerbo sem imel in sem se tiščal pod neko smreko. Še dobro vem, kje je bilo. Molil sem rožni venec in prosil Boga, da me reši te grozne noči. Proti polnoči je nehala ploha in zjasnilo se je. Pogledal sem po progljah; vse so bile polne. In potem sem šel domov vesel, še vriskal sem. Pekli smo in cvrli, da je bilo veselje.

E, lepo je bilo včasih, zdaj pa ni več.“

„Kdo pravi, da ni lepo,“ je ugovarjal godec. Veseli smo še bolj, kot ste bili včasih.“

„Kar je prav,“ je rekel Zarnik. „Človek ne ve, kaj ga čaka.“

„Res, res,“ je vzdihnila Minka.

„Ali si žalostna, Minka? Pa ne radi mene?“

„Pojdi, pojdi, Martin! Vem, kaj ji je. Misli že na prepir na tvojem domu, ker se jezi tvoja mati,“ je rekel Ravbar.

„Martin, res mi je hudo. Prepira ne maram nositi v hišo.“

„Saj ga ne boš. Bog bo kako pre naredil.“

„Neža je samoglava in ne vda se zlepa. Poznam jo izmlada. Mlela bo in mlela, dokler bo kaj moke.“

Ravbar se je zamislil in ni govoril ves večer, kar se je zdelo vsem čudno. Zato je pa pripovedoval ded o starih časih, bleskal z jezikom, da se mu je majal podbradek. Ko je prenehal, je nabasal pipo, vzel kresilno gobo in kamen in zažgal tobak. Gosti oblaki dima so se dvigali proti stropu. Ded je pogledal Martina in rekel:

„Pa mi recite, ali ni pametnejše vžigati ognja s kresilom in gobo kot s tistimi žveplenkami. Koliko hiš zapalijo z njimi otroci!“

„Ded, pogosto smo se prepirali o tem. Tudi zaradi luči smo se dajali. Vi ste svetili z grlevico, a tisti časi so minili. Novi časi, novi ljudje, nove šege. Včasih so jedle ženske močnik, danes pa kavo. Po trikrat na dan jim je ni preveč,“ pravi gospodar.

„Zato so pa ozke in tanke kot ose. V starih časih so bile močne in trdne. Moja mati — Bog ji daj milost svojo — je umrla stara devetdeset let. Kar tu na zapečku je zaspala, tako mirno in tiho. Nič ni trpela. In moj ded je bil star šestindevetdeset let in je pet minut pred smrtjo kadil tobak kot zdajle jaz. To so bili ljudje. No, saj pravim, lepi časi so bili, sakrafura. Sojenice so plesale po gozdu in v pomladnih dneh pele kmetu: „Sej, kmet, sej!“ Radi bi jih dobili kmetje in poplačali, pa jih niso mogli niti videti. Bile so bele kot sneg in njih petje je bilo milo kot slavčevo.“

„Kako veste, da so bile bele, če jih pa ni bilo mogoče videti,“ je smeje vprašala Minka.

„Minka, Minka, kako si moreš misliti, da so bile drugačne kot bele, če so pa bile tako čiste in dobre.“

In ded je vlekel dim iz pipe. V velikih kolo-barjih se je valil proti stropu.

Pozno je že bilo, ko se je dvignil Ravbar. Majhen je bil in širokopleč; na debelem vratu je čepela čokata glava. Z živimi, smehljajočimi očmi se je ozrl na Martina, ki je govoril Minki sladke besede.

„Martin, povedati ti imam važno stvar.“

„Saj poveste lahko jutri.“

„Precej, precej! Ubogaj me in ne pokesaš se.“ Nerad je vstal Martin in se poslovil.

Stopila sta v tiho pomladno noč. Zelenje in cvetje je dehtelo iz ograj, mesec je lil svoje drobne praške nad loge; od dreves so padale dolge sence po travnikih. Iz loze so odmevali votli glasovi lisjaka. Nad Grebenom je plavalo par oblakov, drugače je bilo jasno. V daljavi so šumeli gozdovi in pomladno drevje je šelestelo v lahnem trepetu.

Na križpotju sta se ustavila. Pod široko bukvijo je stalo veliko razpelo in okrog je dehtelo po travniku samo cvetje in zelenje. Pol streljaja od njiju sta stali hiši, Jerinova na griču, Ravbarjeva niže na rebri.

„Sediva, da ti povem natančno. Malo hladno je, ker veje veter.“

Sedla sta in zrla v gore, ki so štrlele proti nebu kot orjaki in se odevale v vznožju z zelenjem, vrhovi pa so bili pokriti s snegom. Bleda mesečina je padala čez gozdove in lahen veter je donašal od njih hladno sapo.

„Brije. Hitro povejte, kar imate. Za nos me ne boste vodili. Poznate mojo pest.“

„Bog varuj, Martin! Tebe še nisem nikoli in te tudi ne bom. Ali nekoga drugega bi rad.“

„Radoveden sem, kaj vam meša možgane.“

„Fant, od nekdanj si mi ljub. Zelo si mi prirastel k srcu in želel bi ti vso srečo. Podnevu bi ti ne govoril tako, a zdaj naju sliši le Bog. Ne misli, da sem hudoben človek. Vsem kličem blagoslov božji z neba. Moj oče je bil Hrvat in vroče krvi sem se

navzel od njega in veselja. A čemu bi ti to pravil? Glej, ljub si mi in tudi Minko imam rad.“

„Povejte, kaj mislite. Počasni ste kot polž s hišo.“

„Fant, ne jezi se, no! Dobro ti hočem. Saj ne gori voda, potrpi! — Mati te ima rada, kaj ne?“

„Menda že, saj je moja mati.“

„Glej, mati mora privoliti v tvojo poroko z Minko, potem bo vse prav.“

„Minke ne more videti.“

„V vajino poroko privoli, ti rečem. Še prosila te bo. Čuj me! Za vse na svetu ne bi prebolela tvoje izgube. Recimo, oče ne dovoli, da bi se oženil z Minko. Ti se vdaš in greš rajši po svetu, da le dobiš svoje dekle. Ali razumeš, kaj mislim?“

„Ne razumem vas.“

„Boga zahvali, da si se naučil gosti. Z menoj pojdeš na Kras. Cel teden bova godla tam in se dobro imela. A tvoj stari mora začeti ubirati druge strune. Dovoliti ti ne sme neveste po vesti in srcu. Gruntov ti ne da čez, če hočeš vzeti Minko. V Trst pojdeš navidez in čez noč izgineš, v resnici boš godel z menoj po Krasu. Tudi pismo sestaviva na očeta in mater, kjer razložiš vzrok svojega odhoda. Medtem se mati omehča, oče pride pote. Ali me zdaj razumeš?“

„Napol že.“

In pripovedoval mu je še dolgo, kako naj se drži proti očetu in materi in Zarnikovim.

„Očetu že povem vse. Ko boste malo podelali, pojdeva. Uspeh ne izostane, bodi brez skrbi. Ali molči kot zid!“

„Tudi Minki ne smem govoriti o tem?“

„Če jo imaš tako rad, ji povej, da ne bo trpela. Pravzaprav je najboljša, da o takih stvareh ne izve nobena ženska.“

Še tisto noč je izvedela Minka za zaroto. Martin je imel precej posla, da jo je pregovoril.

„Utihotapiti se ne maram na Jerinovino. Rajši ostanem devica celo življenje.“

„Minka, to ni nič nevarnega. Grešnike izpreobračati je dobro delo.“

„A ne na tak način.“

Po dolgem besedičenju je utihnila.

„Storite, kar hočete. Vidim, da vas ne ustavim. Kar si Ravbar izmisli, to tudi stori. Poznam ga dobro.“

Martin je odšel čez travnike proti domu in bilo mu je lahko v duši. Kako veselje: imeti lepo, pridno ženo. Kar je solnce nebu in zemlji, to je žena hiši. Mož zaupa na svojo moč in obnemale pod težo skrbi. Žena išče leka v veri, zato je često močnejša in hrabrejša. Bogat studenec izvira iz njenega srca, studenec tolažilne in hladilne, a če treba, gorke vode za moža in družino. Kot angel varih čuva noč in

dan hišo. Martin je vedel, da bo Minka taka žena. Zato mu je ležala v srcu globoka ljubezen in hrepenenje in vriskal je vesel čez travnike.

III.

V sredo popoldne sta žagala Martin in oče bukovne hlode. Pridno je tekla žaga, da se je kozel naveličal držati in se je hotel prekucniti z dolgim deblom vred.

„Stoj!“ se je ujezil Jerin in uprl z nogo ob kozla, da se je zravnal. „Dež začne v par minutah, in še ta vrag nagaja. Drži! Saj sem te zato stesal

„Na, hiza, na! Hej, belka, rjavka, alo; kaj se igrate kot mladi paglavci. Tako stare in še otročje!“

Navajene so bile njegovega glasu in potrpežljivosti, zato se niso mnogo zmenile za opomine in klice.

„Saperlot, oče, hitiva, dež! Vidite, kako pelje svojo mokro kočijo po Krasu. Eno deblo je še. To morava razžagati. Prej ne greva pod streho in če tudi padajo kolci izpod neba.“

Zmetal je razžagane kose na kup, oče je vzel sekiro, s toporiščem meril deblo in zasekal zareze. Dvignila sta dolg hlod na kozla, in žaga je zašumela svojo monotono pesem.

PUNAT V KVARNERU

FOT. P. METOD SCHNEDITZ

lani. Vsak mora nekaj služiti. Zakaj ne bi ti? In denarja bo treba. Deset sežnjev drv sem napeljal. Nekaj bo za svatbo. Umazan ne maram biti in beraški tudi ne, Jerin je mož. Drži!“

Martin se je smejal očetovemu govoru, a črnil ni niti besedice. Pripognila sta se, ostro nabrušena žaga je zašumela v surovi bukovini in metala bel prašek na tla.

Marko je prignal živino od studenca. Voli so stopali počasi, ker so bili utrujeni od gozdnih poti, krave, junice in telički so pa skakali in se bodli, da je imel stari hlapec precej posla z razposajenci.

Nad Grebenom se je zabliskalo, glasen grom je odmeval med nebom in zemljo.

„Aha, letos je začelo zgodaj trobentati. Konec aprila je šele,“ je mislil Martin in pogledal na nebo.

Težki, sivi oblaki so ležali nad dolino in hribi; daljnih gora so se skoro dotikali, tako nizko so ležali. Vihrava burja se je zaganjala vanje in topli jug jih je podil. Boj je bil v oblakih. Kot bi burja jezdila metlo in jug čilega vranca, se je zdelo. In pošiljala sta si sovražne poglede. V vijugastih črtah so švigali bliski nad gorami in globoko je odmeval grom po dolinah in gozdovih. Zapihal je močan veter, streslo

se je drevje, zelena polja so vztrepetala, prva trava je zavalovila po travnikih in lokah.

„Fant, pogum ima danes. Menda pride še hujši tresk in grom. Pripravi se! Danes začneva prepirt tudi midva. Mati gre. Lej jo, kako hiti! Dežja se boji. Res, smola je, če te dobi v takem zunaj. Že zjutraj se mi je zdelo, da bo danes pokalo. Muhe so navsezgodaj brenčale volom pod vampe, megla je legla pred solničnim vzhodom na Greben in nenavadno je začelo peči ob sedmih. Nisem bil slab prerok.“

V tistem hipu je zablisnilo, da jima je vzelo vid. Zagrmelo je, se potreslo in zaropotalo, kot bi se posul plaz. Treščilo je v Greben in nov sunek vetra se je pripodil od severa. Turobno je bilo videti daljne gore, pokrite z belimi kapami in nad njimi preteče, sive oblake, iz katerih so švigali bliski, kot bi sikale strupene kače z dolgimi, bodečimi jeziki.

Neža je hitela vkreber, se križala in molila.

„Bog in sv. Florijan me obvarujta vsega hudega! Sv. Elija, bodi moj priprošnjik!“

Čez Nanos se je vlekla debela deževna ploha, nad Krasom je curljalo, da ni bilo videti drugega kot neprodirno temo, nad vipavsko dolino so padale težke kaplje.

„Kmalu bo tu,“ je rekel Martin. „Nevihta, prava nevihta! Pepa, blagoslovljene oljke na ogenj! Pepa, ali čuješ?“

Na prag je stopila Pepa z zavihanimi rokavi.

„Blagoslovljene oljke deni na ogenj!“ je zakričal Jerin.

„Saj res, saj res! Pojdita no v hišo! Tako treska in grmi kot bi bil sodnji dan.“

„Kmalu bova prežagala. A prej ne nehava. V božjem varstvu smo povsod, pravi ded Andrej. To je res, Pepa,“ odgovori Martin.

Zablisnilo je, Pepa se je prekrižala, skočila v vežo in iz veže v sobo po blagoslovljeno oljko. Odkrhnila je dva vršička, odkrhnila je tudi tri lovorova peresa in jih nesla na žerjavico, kjer je ravno pristavila večerjo. Zaprasketalo je v oglju, in siv plamen se je dvignil pod obok široke peči, splul v sajasti dimnik in odtam v malih kolobarjih proti razdraženemu nebu.

Neža je hropela mimo studenca, ko so padle prve kaplje, debele in težke kot svinec. Curljala je voda iz dupline in se vtakala niže v korito. Čudno je brbljalo v vodi. Vselej je brbljalo tako, če se je bližala nevihta. Vlila se je ploha, in domov je prišla skoro premočena. Oče in Martin sta ravno odžagala zadnji kos, ko je začelo nabijati po hrbtih. Stopila sta v sobo in skozi okno gledala veličastni prizor v naravi. Opazovanje jima je pretrgala Pepa, ki je v krik zletela okrog ogla in izginila na vrtu, kjer je z obema rokama grabila perilo. Gospodinjin ošpetelj ji je padel na tla in se umazal.

„To bo zopet petje,“ si je mislila in hitela v vežo.

Neža je pridirjala okrog ogla in planila v vežo. „Ti predelana reč, ti! Dobro me je naplajhalo. Saj pa tudi gre kar za stavo. Hvala Bogu, da sem pod streho.“

Ugledala je perilo in opazila, da je mokro.

„O ti predrta cajna, kaj si pa uganjala, da nisi pobrala perila o pravem času. Štor leni, v turšico bi te postavila strašit vrabce. Še za to nisi. Spala bi, ležala in dremala. Znabiti bi vlekla dreto kot mačka, še daljšo. Saj pravim, taka dekla! Bog se me usmili! In to lepo perilo, zmoči se in umaže! Dvojno delo, boš še enkrat sušila, ti hila! — Ali si že dala svinji in prašičku, ali si nakosila culo detelje, ali si dala svinčkam mlekca?“

Pepa je potegnila z roko preko čela, šlo ji je na jok.

„Storila sem vse. Vem, kaj je treba, saj nisem v hiši prvi dan.“

Gospodinja je pregledala perilo in zapazila umazani ošpetelj. Pepi je srce zadrhtelo in nevoljna je bila, da ni skrila tistih robcev, srajc in ošpetljev v svojo čumnato.

„Kaj, moj ošpetelj je umazan! Ali te ni sram, fej te bodi! Že trideset jih boš imela v par letih na hrbtu, pa si tako neumna kot pustna šema.“

„Gospodinja, to je že preveč. Zaraditega vpijete name, kot bi vam ukradla vse premoženje in cdrila kožo s telesa. Mislite, če sem dekla, da me morate zmerjati kot psa. Če nosim malo slabše krilo in cenejšo jopo, kaj mislite, da nimam srca. Tako kot vi, a še desetkrat boljše in občutljivejše, čeravno sem jezikava.“

„Ugovarjala boš ti, svetohlinka! Lepo si se naučila od matere. No, zato si pa postala taka, da vsi kažejo s prstom za tabo.“

Prišel je v vežo hlapec, Jerin in Martin sta prihitela iz sobe. Začudeno je gledal Jerin svojo ženo. S satanskim pogledom je merila Pepo od temena do peta, mahala z roko in kazala svoj umazani ošpetelj. Zunaj je pršil dež in tolkel ob mlado zelenje, grmenje se je čulo vedno hujše; ves gozd tam zadaj je odmeval od njega.

Pepa je pogledala gospodinjo z dolgim, žalostnim pogledom, potem se je sesedla na stol, pokrila oči s predpasnikom in zaihtela kot petleten otrok.

„Vraga, Neža, kaj uganjaš? Ali si obsedena? Za tako malenkost brusiš jezik, kot bi ti kdo odnesel vsa jajca, kar jih zneso kure med šmarnimi mašami. Saj se ni svet podrl radi tistega ošpetlja. Ni vredno, da bi izgubljal besede za to.“

„Ti veš, kaj je vredno! Ali si že kdaj nosil ošpetelj? Tiho bodi!“

„Tebi tiho, jaz, Jerin?“

„Nocoj bova še orala, za Martina bom tudi spletla brezovo metlo.“

„Zakaj tako govorite, mati?“

„Ti boš mene vpraševal!“

„Gospodar, tega ne bom gledal. Že dolgo sem pri hiši, kmalu bom pozabil, kako dolgo. Tega ne trpim, ali pa grem. Vi ste gospodar.“

Jerin je videl jezo v Markovih očeh, obrvi so se mu naježile in stopil je pred ženo.

„Kdo je gospodar? Jaz ali ti? Zlepa ne opravim nič, ali naj začnem zgrda?“

Pogledal jo je, da je kar ostrmela. Oče in Martin sta stopila za njo.

„Zdaj pazi, fant!“

„A tudi vi!“

Tako sta si zašepetala.

„Povej, kar imaš. Radoveden sem. Vselej ko neseš maslo Blažisarici, prideš s polno malho novic.“

Sedla je na klop zraven peči in zrla v moža, ki je stal sredi sobe in prekrižal roke na hrbtu. Martin je sedel za mizo in radovedno čakal.

„Le glej me! Včasih je bilo lepo. Vse sva se pošteno dogovorila.“

„Saj se lahko tudi zdaj.“

„Tak zmeniva se radi Martinove ženitve! Tista cukrena Zarnikova punica ti je zmešala glavo kot Martinu srce. Vse je že dogovorjeno, saj vem. Čez mu daš in Martin jo vzame. Ali rečem ti, sin, če pride ona k hiši, pojdem jaz proč. Z njo ne živim pod eno streho.“

„Kaj vam je storila, da jo tako sovražite,“ je vprašal Martin. Grozno mu je vrelo v srcu.

„Neža, prav imaš. Tudi jaz sem se premislil. Za Zarnikovo ne maram. Fant mora dobiti bogato, lepo in pridno nevesto. Ali si kaj poizvedela?“

„Seveda sem,“ je začela veselo Neža, „Lenč-kovo Katrco sem ti izbrala. Požuri se! Čula sem, da misli tudi par drugih nanjo. Fant, tam se ženi. To je nevesta: lepa, pridna, bogata, zdrava. Vsako jutro je prva na nogah, zadnja leže k počitku. In rdeča je kot črešnja junija meseca. Štiri tisoč bo imela in balo kot v devetih farah naokrog nobena. Stric ji bo naredil omare in postelje, tisti s krevljasto nogo. Martin, če pripelješ Katrco, ti kupim zlato uro. Nihče je nima v treh farah. Če pripelješ Minko, pojdem proč. Odloči se, fant!“

„Res, fant, odloči se! Ugodna prilika je. Veruj mi, Martin, par noči nisem zatisnil očesa, premišljal sem in premišljal. Ni lahko reči: Pojdi, vzemi vrečo in kupi, kar dobiš. Treba je poznati blago in ceno. Na Minko mi pa ne misli. Ne maram je, če bi bila zlata. Izbij si jo iz glave! Čemu bi tlačil gnoj brez potrebe in tolkel z glavo ob zid!“

„Oče, prosim vas, ne mešetarite! Preveč cenim sebe in svojo besedo. Čemu govorjenje! Vse vas ubogam, a tega ne morem, greh bi bil. In to se maščuje. Nisem nikak mešetar in ne vzamem druge kot Minko. Ne vem, zakaj je ne bi smel vzeti! Ali je manj vredna kot druge, ali ni pridna, lepa? Izbral sem in amen.“

„Hudiča si izbral, ti pravim.“

„Minko sem izbral in njo vzamem.“

Jasne in odločne so bile te besede. Jerin je stopil pred sina in govoril hlastno:

„Fant, ali noriš? Trideset let delam zate in zdaj mi uganjaš komedije. Pravim ti: Katrco vzameš in amen.“

„Oče, niste delali samo zame, tudi zase ste delali. Resnica je bila, je in bo. Bog je najprej sebi brado ustvaril. Rajši pa zapustim še danes hišo, kot bi delal proti svoji vesti. Minka ali nobena!“

„Ali hočeš, da te strem kot gada.“

„Mirujta za božjo voljo!“ je prosila Neža.

Martin je pobral klobuk in odšel.

Neža je bila vesela moževe odločnosti, vendar se ji je zdel malo prehud.

„Preveč si ga pestil. Zgrda ne opraviva menda pri njem ničesar.“

„Vem dobro, kako ga je treba prijeti. Tebe ne potrebujem za svetovalko, opravim sam.“

Zunaj so stale luže po vsem dvorišču, dež je nehal, v daljavi se je še čul grom kot redki odmevi ubitega zvona. Nad dolino se je kazal jasen pas in nad Nanosom je burja prepodila megle, mesec je priplul na obzorje.

IV.

Martin se je dva tedna prepiral z očetom in mati je bila tega deloma vesela. Kar čez noč je pa izginil in dva dni potem so dobili pismo. Neža se ni brigala za poštni pečat, ki bi ji lahko izdal prevaro. Zanimala jo je le vsebina. Prestrašila se je in tarnala.

„Oh, ti moj Bog, zdaj mi pa naredi to! Toliko sem trpela zanj. Nisem mislila, da mu je tako malo za dom. Toliko mara zanj kot krokar za Noetovo barko. Martin, Martin, kaj si storil?“

Ni se ji ljubilo ne delati, ne jesti. Zunaj je bila vesela pomlad z bujnim zelenjem in cvetjem, v njenem srcu je vladala temna žalost.

„In ta sramota, ta sramota! Kaj poreko ljudje?“

„Jaz tudi pravim tako.“

„Ti si kriv. Potuho si mu dajal. Mesto da bi ga tepel, si ga božal. Zdaj vidiš, kaj je prišlo. Zakaj me tako kaznuješ, mogočni Bog?“

„Žena, imej pamet! Kar je, je. Fant se ne vrne, preveč sem mu jih povedal. Štirinajst dni sva se

klestila. Dekleta ni hotel pustiti, rajši je šel. Trmast je kot ti. Kar si ubije v glavo, trdi celo večnost. Z batom mu ne izbiješ iz butice. Veljave mu pa ne smeš dati.“

„Moj Bog, naj bi vzel dekle, če ni drugače. Da bi le ne šel od doma! Kaj poreko ljudje?“

„No lepo, Neža! Vsak dan drugače govoriš. Pravim ti, če bi se tudi vrnil, dekleta ne vzame. A ne vrne se, trmast je.“

Zaloputnil je vrata in šel za hlapcem v gozd. Neža je jokala dalje, globoko v srce jo je skelelo.

„Oh, moj Bog, da bi se vsaj vrnil! Tone mora ponj. Naj mu da čez in naj vzame to presneto dekle,

je začul klic, človek se je boril s poslednjimi močmi. Pogledala je in spoznala Martina. Spreletelo jo je po mozgu, noge so ji odpovedale, zgrudila se je v reko.

Take sanje je imela, in Jerinka je tudi verjela v sanje.

„Bog in Št. Lenart mi dajta svojo pomoč!“

Preko hriba je sipalo popoldansko solnce svoje žarke, v leskovem grmu je žvižgal kos in v gozdu je pela kukavica. V Jesenovem je pasel pastir krave, junice, voli in teličke. Vriskal je in žvižgal na piščal, izvito iz vrbovega lubada. Zvonci so prijetno brneli po strmi rebri in odmevali po dolinicah. Nad Nanosom je lahko plavalo par belih meglic in nad dolino je viselo čisto, kristalno nebo kot nad mirnim gorskim jezerom.

„Tako je lepo, moj Bog, in jaz sem nesrečna. Ah!“

Sedla je na mehko travo in zakrila oči s predpasnikom. Dolgo je ždela tako in jokala. Sinica je pela na hrastu in kimala zadovoljno nagajivemu vrabcu, ki je prifrčal mimo, lastavice so letale iz doline, nekje v višavah je krožil kragulj.

Minka je šla po poti in ko je ugledala Jerinko, se ji je usmilila v srce. Pustila je v travi jerbas, v katerem je nesla južino na polje, in krenila k studentu. Nežno je položila roko na Jerinkino ramo. Neža se je prestrašila.

„Ti, ti si?“

„Da, jaz sem, teta. Ne jokajte tako hudo!“

Položila ji je roko okrog vratu in ji šepetala:

„Ubožica, ne jokajte!“

Jerinki je srce vzdrhtelo,

ko jo je videla, tako mlado in nežno, skrbno in ljubeznivo. Minka, katero je sovražila. Odkar se je dekle zavedlo, mu ni privoščila prijaznega pogleda. To ni mogoče, to ni mogoče.

„Pusti me, pusti, dekle! Saj veš, kako je.“

„Ne, ne, tako vas ne pustim. Trpeti ne smete več radi mene.“

„Radi tebe?“

„Da, da radi mene. Vest bi me pekla. Lagala nisem nikoli, ker je laž grda. In z lažjo se ne maram vtihotapiti v vašo hišo. Molčati ne morem več.“

„V našo hišo? Kaj govoriš, dekle? Razjasni mi zagonetko!“

FOT. P. METOD SCHNEDITZ

NADŠKOFIJSKA STOLNICA V ZAGREBU

ki si ga ne more izbiti iz glave. Če on ne pojde, pojdem pa sama. Da, sama pojdem, če ne gre on. Z Blažisarico se peljem,“ je tarnala v petek popoldne. Vzela je škafo perila in šla na studenec prat. Ves objokan ji je bil obraz in par noči ni skoro zatisnila očesa. Če so se ji sklenile trudne trepalnice, so prišle težke sanje. Martina je videla v mnogih nevarnostih. Kače so ga pikale, v temnem gozdu so ga napadli razbojniki, pobili in vrgli v brezdno. Potem se ji je sanjalo o globoki reki, ki je valila umazano vodo po dolini. Iz gora je priletela, kjer se je tajal sneg, in kamenje je valila s seboj, debele hlode, šture in kole. Na bregu je stala in gledala v valove. Sredi reke se

Izpustila je Jerinko iz objema in ji pripovedovala vso zgodovino zarote.

„Zdaj storite, kar hočete. Povedala sem vam vse. Martina ljubim, ker je tako dober. Rada bi imela vaš blagoslov na poti skozi življenje. Saj vam bom dobra, pridna hči!“

Gledala je Jerinka z začudenimi očmi in solze so ji kapale po licih.

„Ti si mi to povedala, ti! Oh, oh, duša, vsi te niso vredni, vsi moški. Tako ženo privoščim svojemu sinu.“

„Mati!“

Objeli sta se in jokali od veselja in ginjenosti.

„Ti moški mi store kaj takega!“

„Niso hudobni, le nagajivi so.“

„Povem jih staremu, da bo pomnil svoj živ dan, vsem jih povem, posebno tistemu Ravbarju.“

Na Lazu je sadila fižol dekla Pepa. Pripogibala se je globoko k tlom, da bi ji solnce ne slepilo vida. Koruza je že priklila na dan in slak se je šopiril tuintam. Iz Jesenovca je donela pesem. Pastir je stal na špičasti skali in pel. Od Grebena so se odbijali solnčni žarki in trije široki trakovi so padali čez travnike in senožeti.

Jerinka je prala na studencu, glasno so odmevali udarci ob ploč, pridno se je vrtela in pripogibala, da so odletavale vodne kaplje na vse strani in ji močile vzradoščena lica. Minka je stopila čez polje z jerbasmom na glavi. Mična postava se je hitro kretala, dolga senca je padala na travo. Ličeca so žarela, nad čelom so se košatili svileni kodri in grudi so od veselja utripale.

V.

„Burja je plegla. Fant, zdaj pa pojdiva snubit!“ je rekel Jerin drugo nedeljo popoldne, ko je žena končala svojo pridigo.

„Snubit pravzaprav ne, zgovoriti se greva. Snubil sem že večkrat sam.“

„Pošteno snubiva ali pa nič. Stara navada je to in ded Andrej bo vesel. Na dekle sem malo jezen, ker nas je tako zatožila. To sva jih slišala, še na paternošter jih ne naštejemo.“

„Srce ima Minka, zato je povedala.“

„Srce in jezik, jezik. Fant, če misliš, da dobiš svetnico, ne hodi. Ostaniva rajši doma!“

„Šalo proč, oče, pojdiva!“

Pri Zarniku jima je zadišalo po cvrtju in pečeni potici, ko sta stopila v vežo. Mlada gospodinja je skakala semintja, kot bi izgubila glavo.

„Nikar se ne pehaj tako, Francka. Skačeš, kot bi gorelo,“ je vpil Jerin.

„Vi govorite vedno veselo. No, mater ste preveč mučili. Takega moža ne bi marala.“

„Francka, danes ti kar polze besede z jezika. To ni prav.“

„Saj tudi vam, stric Jerin.“

„Ženska je ženska.“

Stopila sta v sobo. Za mizo je sedel mladi Zarnik, ded je bil v svoji čumnati. Nekako prazniško je bilo danes. Miza pogrnjena, na oknih so stali lončki in v njih so cvetele rože. Soba je bila čisto pometena, nikjer nobenega praška na svetih podobah in starinskem razpelu v kotu.

„Dober dan, Zarnik! Hvaljen bodi Jezus!“

„Bog daj, vekomaj. Amen. Sedita, sedita!“ je hitel Janez, ki se je zavedal svoje gospodarske dolžnosti.

„Primojzeleni, danes ste pa priredili, kot bi prišli grofje.“

„Kaj nam mari grofje! Snubci so več vredni. No, saj sta se tudi vidva napravila kar za cesarsko parado. Klobuki, obleka, škornji — vse novo.“

„Zarnik, fantu sem pravil: Če greš snubit, moraš pošteno ali nič! Po stari navadi, pravim vedno.“

„Stara šega precej stane, oče.“

„Ne bodi no, Martin! Danes snubiš in vriskaj!“

„Tako je, Janez, modra je ta.“

„Francka, vina, Francka!“ je klical gospodar Janez.

Francka je takoj ugodila želji in prinesla štefan vipavca in pet kozarcev. Preračunala je bila že prej in vse pripravila.

„Tudi jedi začni nositi! Kar začni, imaš dosti.“

V veži se je oglasila Minka, a v sobo ni prišla. Ded je pa prikrevsal s smehljajočim licem in pipo v ustih.

„Saperlot, ali sta že tu? Bog daj dobro in srečo!“

„Trčimo prvič, ded!“

Dvignili so čaše in glasno so zažvenkljale. Francka je prinesla ocvrte šunke, jajc in maslenega kruha.

„Le jejte, le jejte! To je stara navada in spoštovati jo je treba,“ je govoril ded. „Sakrabavs, izborna jed je to. Seveda za mlečnozobo gospôdo ni, a za kmečki želodec je kot salo za izsušene čevlje. Samo moj želodček se je začel upirati. Starost, starost, kaj hočem. Ko sem bil mlad, sem jedel kruh, čeprav je bil trd in plesniv. Nič mi ni škodilo. Bog da je bil! V gozdu človek vse sne. Prav nič se ne čudim, da se je sv. Janez živel od kobilic in korenin. Jejte, jejte, ljudje božji!“

„Človek se mora zdrževati, ker bo Francka nosila do večera, če ne dalje,“ je pripomnil Jerin.

Govorili so o Jerinki in ponesrečeni zaroti. Smejali so se in jezili, a vino je skrbelo za dobro voljo. Francka je prinesla klobas in zelja na velikem lesenem krožniku. Tedaj je hušknila posebno dobra misel v Jerinovo glavo.

„Zdaj je čas,“ si je dejal. „Zelje in klobase so domača jed. Kar začnem.“

Ko so odložili vilice in nože, je potrkal parkrat s prsti po mizi in pogledal Zarnika in deda.

„Znano ti je, dragi sosed, in vam, ded, zakaj sva prišla. Pravzaprav ne bi bilo tega treba, kot mislijo mladi ljudje. To se naredi kar natihem. A to ni tako. Stare šege je treba spoštovati.“

„Stare šege je treba spoštovati. Moška beseda!“ je prekinil ded in si užgal pipo.

„Tako je. Zato sva prišla, jaz in moj sin, da slovesno snubiva in da praznujemo obljubo.“

„Tako je prav. Kar se kdo dogovori za hrbtom, ne velja pred svetom,“ je mislil Zarnik.

„Zvedel sem, da raste na vašem vrtu lepa roža gartroža. Vsak dan se lepše razcvita in daje prijetnejši vonj. Nam manjka take rože gartrože. Zato sva prišla, da jo utrževa, ne utrževa, le presadiva na naš vrt. Ta roža gartroža je —“

„Vaša Minka,“ je rekel Martin.

„In zdaj vas vprašam, ali jo daste in izročite v skrbno varstvo mojemu Martinu. Kot roža bo krasila našo hišo in lepšala možu dni življenja.“

„Težko nam je dati tako rožo v tuje roke, da krasi tuj vrt. A vendar privolimo v to. Treba pa je vprašati še rožo gartrožo, če je zadovoljna,“ je rekel Zarnik in stopil po sestro. Zardela je prišla v sobo v pisanem krilu in jopi, z novimi čizemčki na nogah. Črne oči so zrle sramežljivo v tla in nad čelom se je svetil svitek debelih kit. Par solnčnih žarkov se je kradoma doteknilo njenih deviških grudi, v katerih je bil zataknjen dehteč šopek cvetic.

„Minka, roža gartroža, tadva moža te hočeta presaditi na svoj vrt. Ali hočeš ugoditi njuni želji in postati Martinova žena?“

Minka je prikimala, a šepetnila ni besedice. Stopila je k Martinu, ki je medtem vstal, mu položila glavo na prsi in se zjokala.

„Zakaj pa jokaš, dekle?“

„Ker sem tako srečna,“ je šepnila, si obrisala solze, prisedla k mizi poleg Martina in mu pripela šopek za klobuk. Francka je prinesla na mizo svinjske pečenke in salate in potice. Praznili so kozarce.

Zgovorili so se za doto. Janez je obljubil tisoč in balo. Martin je bil vesel kot še nikoli v življenju. Poklicali so tudi Jerinko in Francko, ki je prinesla malega Janezka, in so praznovali obljubo. Jerinka je bila zadovoljna, gledala nevesto, hvalila njeno odkritosrčnost in zabavljala na moške, ki ne poznajo materinega srca.

Davno je že zašlo solnce; mrak je padel po dolinicah in hribih, lunini žarki so trepetali na mladem perju, čez gozd je šumela tiha pesem pomladne noči, po cesti je pelo par zakasnelih pivcev, ko so se vračali Jerinovi proti domu. V njih srcih je vladal mir in tiha sreča. Bili so družina, edina po željah in mislih. In to je bila pomlad, lepša kot je cvetela v naravi, šelestela v gozdu, dehtela z gora, logov in loz in blestela z neba, posejanega z lesketajočimi zvezdami.

* * *

Kaj naj vam še povem?

Koncem maja je bila poroka. To je bil dan za Ravbarja in deda Andreja. Pela sta in pripovedovala. Prav tekmovala sta. Godec je imel mnogo opraviti z Nežo, ki mu je žugala še neprestano, dasi ga je izpovedala prvo nedeljo po zaroki, ko ga je dohitela na poti iz cerkve. A zmenil se ni mnogo zanjo. Sredi pripovedovanja se je včasih spomnil na harmoniko in zagodel je tako, da je poskakovalo staro in mlado. Še Neža in Jerin sta plesala in ded Andrej se je zavrtel parkrat, a noge so mu odpovedale: kje je bila njegova mladost!

Ko je ponoči stopil na dvorišče, se mu je razveselila duša. Svetlo in jasno je bilo v naravi, kot bi žgali po vseh gorah kresove. Z neba je lila luna srebrno mesečino čez gore, dolino in Kras, drevje je šelestelo, kot bi sanjalo. Vse tiho. Le v gozdu se je oglašala sova, na cesti je lajal pes in studenec je lahno žuborel. Na nebu se je zasvetilo in zvezda se je utrnila ravno nad Grebenom.

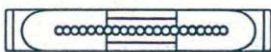
„Zvezda se je utrnila, pa ne moja. Morda? Vemo ne tega in zagrabit ne moremo z rokami. Saj tudi sreče ne moremo. Včasih hušknje pri vratih na plano kot senca. Išči jo, po niti jo vleci v svoj dom! A zdaj jo imamo in čuvati jo je treba kot kerub vhod v raj.“

Zasmehljaj se je ded in zavriskal kot fant. V hiši so se čudili, Ravbar je nategnil harmoniko in mladi svet se je razveselil.

Martin je dober gospodar in oče. Krepak zarod ima in zadovoljni so vsi. Minka sedi včasih ob zibelki in poje malemu nagajivčku uspavanko:

Pridi, pridi grlica,
da boš Janka zibala.
Priletela grlica
in je Janka zibala.

Okrog nje pa skačeta petletni Martinek in triletna Minka. Mlada mati jih je vesela.

Na Posavju.

Zložil Tonej Jelenič.

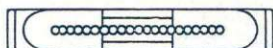
Sava, šumi, padaj
urno na kolesa,
da vrté se kamni,
da se mlin potresa!

Na Posavju
moko melje
beli mlinar
od nedelje

do nedelje.
Ajdo tere
in pšenico
za potico.
Stope v ječmen,
v zlato pšeno
jermen goni
čez vreteno
brez prestanka

nočindan:
mlinar nikdar
ni zaspan.

Sava, šumi, padaj
urno na kolesa,
da vrté se kamni,
da se mlin potresa!

Pesem kesanja.

Zložil dr. L. Lénard.

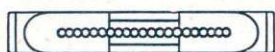
Najvernejši moj drug, prijatelj zvesti
in spremljevalec na življenja cesti,
o tiha bol, srcá kesanje verno,
jaz ljubim tebe, ljubim neizmerno!

Ko dvigajo mi v mračni globočini
minulih let pereči se spomini,
beseda v prsih mi molcé umira,
še preden zvok boleštni v svet prodira,
obupni stok na mojih ustnih vene,
dobrotna solza mi oči ne sklene,
ko ni boleštni moji več izbruha
in neprodorna moč objemlje dúha;
le ti, le ti v pereči moji boli
v življenju me ne zapustiš nikoli!

Ko sam, izgubljen tavam v svet brezljudni
s perečo boljo v svoji duši trudni,
človeka ni in ni zveri ob poti,
ki bi zmotila v grozni me samoti,

nobene mile zvezde ni nad glavo
in steze ni v razbeljeno puščavo,
ni duše sočuteče v moji boli,
ki name misli in za mene moli,
sem zgubil vse, kar sladko in kar milo,
le ti, le ti, me nisi zapustilo.

O srčna bol, o tiho žalovanje,
moj verni drug, bolešno ti kesanje!
Ti vlivaš v tesno grud mi lek hladilen,
šepečeš na uho spev tolažilen,
zagrneš me v svoj temni plašč na poti,
ko strah obdaja v grozni me samoti,
izvabljaš iz oči solzé pekoče,
in iz srcá globine vzdihe vroče.
Ko v tvojem krilu se izjočem verno,
mi spet lahko, lahko je neizmerno
in jasno spet življenje mi postaja
in bleda nada v prsih se poraja
in steza spet pred mano se razgrinja
in spet smehlja se mi daljava sinja.

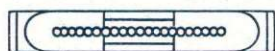

Želja.

Zložil Tonej Jelenič.

Oguljen kôť ob topli peči,
pri mizi žlico — to bi rad.
Ko to dosežem, bom svoboden
in v svoji revščini bogat.

Z neba prispela bo ljubezen
razklenit trde mi pesti,
sovrastva lev bo legel k nogam
mirno in krotko, da zaspi. —

Črtice o rimski in grški tahigrafiji.

Napisal Rudolf Binter.

I.

„Semel elapsus volat irrevocabile verbum.“
Horatius.

Kulturno povestnico nazivamo zgodovino duševnega razvoja človeštva. Ta razvoj pa je bistveno vezan na obliko splošnega obče-
vanja med posamezniki. Kulturni človek ne stoji več kot samostojno bitje v neposredni zvezi s prirodo, marveč v tesni zvezi s svojim sozemljanom ne samo glede življenjskih potrebščin, marveč predvsem glede duševnegažitja. Od medsebojnega vpliva poedincev je torej odvisen ves kulturni napredek, ki temelji zopet v občevalnih sredstvih, to je v jeziku in pismenosti. Brez slednjih dveh je vsak napredek nemogoč. Najpopolnejša oblika pismenega obče-
vanja, zaeno najvišja stopnja pismenosti, je pa nedvojbeno tesnopis ali stenografija. S temi besedami je dovolj jasno označen njen vzvišeni pomen.

Visoki kulturni pomen hitropisa ali tahigrafije so spoznali že stari prosvetljeni narodi, predvsem Grki in Rimljani. Izumitev tahigrafije je treba smatrati kot naravno posledico naraščajoče človeške kulture, s katero je vznikla, se razvijala, dopolnjevala in širila ter v doglednem času postala svojina vseh omikancev.

Prvo sredstvo, ki so ga rabili stari narodi, da so mogli pismeno slediti izraženim mislim, je bilo krajšanje poedinih besedi in izrazov. Te okrajšave so nazivali Rimljani „siglae, literae singulae“, a Grki „σὶγλαί“ ali „σὶγγλαί“. V poznejši dobi so se posamični znaki med seboj že spajali in stapljali, poedine besede monogramatizirale ter posamezni zlogi označevali z enostavnejšimi znaki. Te okrajšave so imenovali Rimljani „notae, signa verborum, compendia scribendi, imagines“ a Grki „σημεῖα“. — Ščasoma so začeli krajšati ostale dele govora, razne predloge, predponke in sufikse s posebnimi znaki. Tako je nastalo takozvano „siglovno“ pismo.

Quintus Ennius, eden najstarejših rimskih pesnikov, je zbral 1100 hitropisnih znakov (notae vulgures). Živel je v III. stoletju pr. Kr. (239—169) ter se sploh prvi v Rimljanih jel baviti s hitropisom. Nekateri stenografski zgodovinarji pripisujejo izum hitropisnih znakov slovničarju Eniju, ki je živel okoli leta 115. pr. Kr. — Pri tem seveda ni misliti, da je izum teh znakov smatrati v pravem pomenu besede kot stenografijo. Posluževal se je pač kratic (abreviatur) ter monogramatizacij za posamezne besede,

sicer si pa pridržal tedaj v splošni rabi stoječe pismo. Raditega se njegove okrajšave tudi imenujejo „vulgares notae“ — okrajšave običajnega pisma, stvorjene iz začetnih črk poedinih besedi. To siglovno pismo se je pozneje uporabljalo pod imenom „paratitla“, o katerem poroča Valerius Probus v uvodu „de notis Romanorum interpretandis“.

Španski škof Izidor v Sevilji nam dokazuje v svoji knjigi „Origenes“, da je bilo siglovno pismo pri Rimljanih zelo razširjeno, dasi ne moremo reči, da je bil to poseben izum. Rimljani so uvideli, da jim v javnih državnih in sodnih razpravah prav dobro služi, zato so se ga oklenili. Posluževali so se siglovnega pisma ne samo pisarji (librarii), ampak tudi senatorji in vsi izobraženci pri svojem poslovanju. O tem nam med drugim svedoči neko mesto v Ciceronovem govoru „pro Sulla“, kjer se Cicero z ozirom na izjave prič sklicuje na zapiske senatorjev samih.

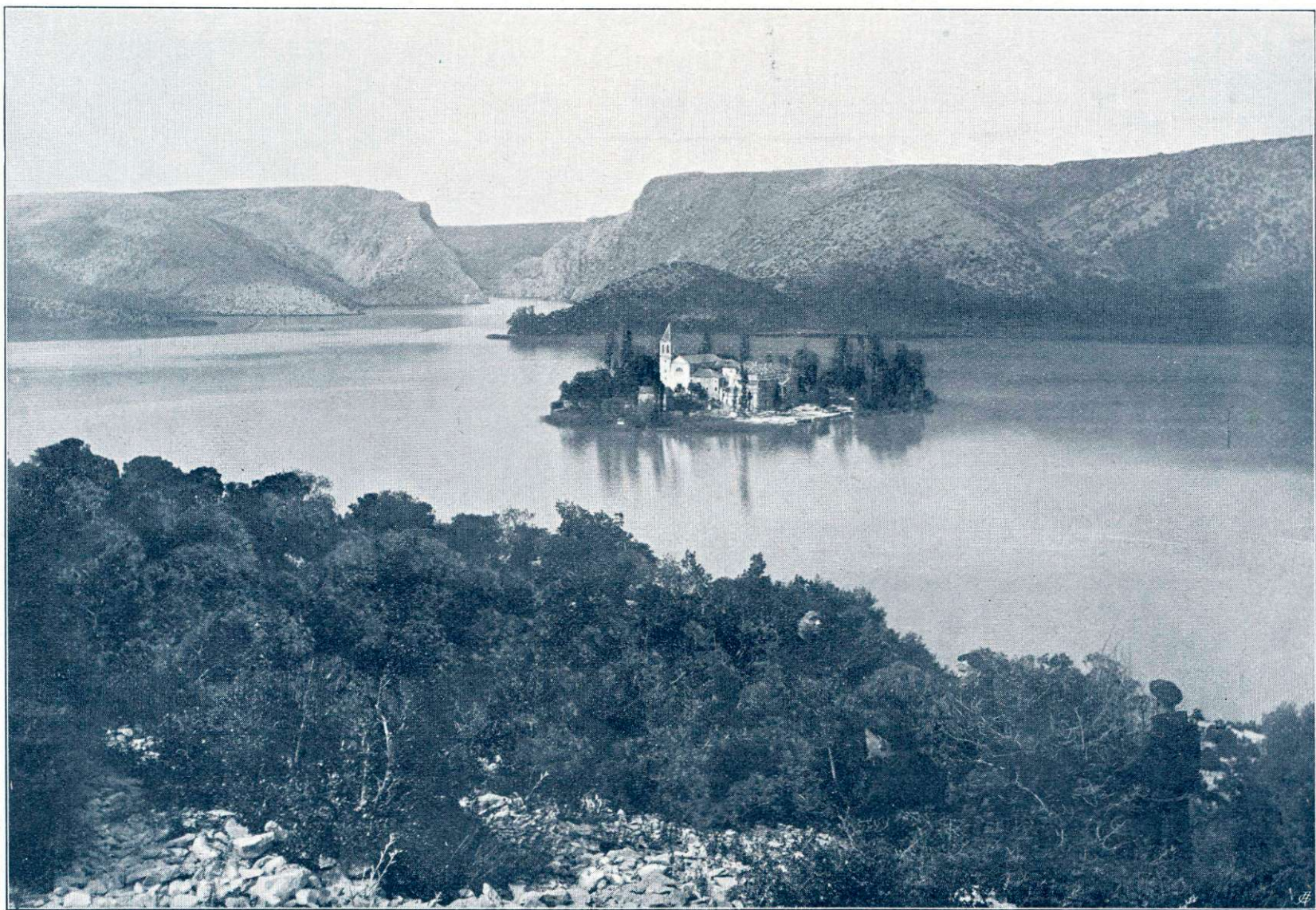
Kot primere naj navedem nekoliko hitropisnih znakov siglovnega pisma: D = deus; R. P. = res publica; P. P. P. = primus pater patriae; I D N E = iurisdictione; A. P. R. C. = anno post Romam conditam; S. V. B. E. E. V. = si vales, bene est, ego valeo; B B = optime; F = filius; F = filia; Mⁱ = mihi, M^F = manifestum; E^SE = esse itd.

Pravim izumiteljem tahigrafije prištevamo Marka Tulija Tirona, rojenega leta 103. pr. Kr. v Apiniju v Laciji. O tem izpričujejo spisi Izidorja, Evzebija in sv. Jeronima (373 po Kr.), ki trdè, da je Tiron prvi, qui notas commentus est. Po izumitelju se nazivajo tironske note. Tiron je bil rob in osvobojenec znamenitega rimskega govornika in državnika Marka Tulija Cicerona. Okrog leta 96. pr. Kr. se je preselil z obema sinoma svojega gospodarja in patricija Cicerona v Rim, kjer je našel dovolj prilike, da se pri grških učiteljih znanstveno izobrazi. Cicerona je spremljal na vseh njegovih potovanjih po Grški, Mali Aziji, Tesaloniji in Ciliciji. Ciceron mu je narekoval svoja dela in pisma, katera je Tiron pozneje prepisaval in izdajal. Ob času meščanske vojne ga je obveščal o vseh dogodkih iz Rima. Ko je Ciceron pobegnil iz Rima, je vzel s seboj i Tirona, ki je bil tudi svedok njegovega umora. Po Ciceronovi smrti je zbral njegova dela ter jih izdal v štirih knjigah. O svojem patronu Ciceronu pa je spisal biografijo „De vita Ciceronis“. Splošno se sodi, da je sestavil

tudi obširno delo o rimski tahigrafiji. Dočakal je gotovo 100 let, kakor poroča cerkveni oče sv. Jeronim.

Ciceron je pač dobro vedel, da obstoječe siglovno pismo ne odgovarja povsem zahtevam brzega pisma, zlasti ne v tem pogledu, da bi se dali ž njim natančno beležiti govori pri važnih senatskih skupščinah. Tirona je zadel nalog, da dovrši pismo, s katerim bi bilo mogoče doslovno slediti govorom. Pridržal je glavne točke siglovnega pisma, ki tvorijo takorekoč integrirajoč del njegovih not. Na ta način je ustvaril nov brzopis, ki je mnogo dovršenejši od

tales = P I M^{les}; transit = T^{it}; non dubitat = N B; gratias agit = G A. S črko a so Rimljani krajšali: ager, animus, amicus, arbiter. Razlikovali so besede na ta način, da so v „ager“ stavili piko pred A = .A, v „animus“ pod A = A, v „amicus“ v sredino pred A = .A in v „arbiter“ nad A = Ä. — Tudi v deklinaciji in konjugaciji je imela pika svoje primerno mesto. Pika je v Tironovih notah sploh važen simbol posamičnih izrazov. V besedah ante, antequam, paucis ante diebus so jo stavili pred in v besedah post, postquam, paucis post diebus pa za glavni znak. „Hodie“

SAMOSTAN VISOVAC V DALMACIJI

FOT. P. METOD SCHNEDITZ

prejšnjega siglovnega. Po njega začetniku imenuje se „ars Tironiana“ ali „notae Tironis“.

Tironove note so zgrajene na temelju stalnih in konsekventno izvedenih logičnih pravil, radi česar so tudi kratke in brzotečne. Glede spajanja, krajšanja in stapljanja so nekake predhodnice današnjemu tesnopisu. Karakteristikon izražanja posameznih znakov leži v njihovi legi. Stvorjeni so na temelju simbolistike in akustike ter odgovarjajo povsem duhu jezika in logični zvezi.

V lažje umevanje Tironovih not navajam nekoliko primerov. Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? = Q. P. N.; per deos deasque immor-

so označili s .H a „heri“ s H. Različno mesto pike je pomenjalo afirmacijo ali negacijo. — V besedah caelum, ignis, aurum, homo, patricius se nahaja pika nad noto, v izrazih kakor argentum, animal, plebs, familia, iacet pa pod noto.

Medium = sredina, radi česar so nastavek „um“ stavili v sredo toraj M^{um}; srcé, želodec se nahajata v telesu, radi česar ima nota za cor, stomachus točko v sredini glavnega znaka.

Tironove note so se torej iz navedenih primerov praktično dobro dale uporabljati. V praksi jih je Tiron rabil prvič, ko je stenografiral Ciceronov govor 8. novembra l. 64. pr. Kr., s katerim je Ciceron odkril

javnosti Katilinovo zaroto. Da-li se mu je posrečilo s svojim izumom doslovno zabeležiti Ciceronov govor, o tem se mnenja strokovnjakov baš ne strinjajo. Vsekako se mu je poizkus v večji meri posrečil, sicer Ciceron, kakor poroča grški pisatelj Plutarh, gotovo ne bi bil ukazal, naj Tiron najizurjenejši pisarje poučuje v hitropisu... S pomočjo slednjih je Tiron govor Katona Utičana v senatni seji dne 5. decembra l. 63. pr. Kr., obsegajoč Katilinovo zaroto, tudi stenografiral po ukazu svojega gospodarja. Tironov tahi-grafičen izum pa je prestal svojo preizkušnjo, ko je stenografiral Ciceronov govor za Milona leta 52. pred Kristusom.

Uvažuje veliko korist stenografije so jo Rimljani tako širili, da je prodrla v najvišje sloje. Cesar Avgust je baje svojega vnuka sam poučeval v hitropisu. Povzdignil je stenografijo v vrsto koristnih umetnosti ter zaukazal, da jo naj goje v 300 šolah. Seveda so se odličnejši Rimljani manj brigali zanjo, ker je niso smatrali kot trajno vzgajajoče sredstvo. Iz tega razloga so jo prepuščali večinoma sužnjem, da so se v njej temeljito izurili. Seneka, vzgojitelj cesarja Nerona, jo naziva nekam poniževalno „vilissimorum mancipiorum commenta“ — iznajdbo najnižjih robôv. Cesar Tit, razdejalet Jeruzalema, se je intenzivno bavil s stenografijo, kakor poroča rimski povestničar Sueton. Za kratek čas je celo tekmoval v stenografiranju s svojim dvornim stenografom. Cesar Dioklecijan pa je izdal naredbo, s katero je enotno uredil plače stenografskim učiteljem.

Stenografi — notarii — so se uporabljali že v času Ciceronovem, da so razmnoževali knjige. Govorniki in pesniki so imeli svoje stalne hitropisce... Pesniki Avzonij, Martial in Manilij pa so spesnili več himen in ôd v proslavo stenografije. Pri rimskih sodnih razpravah so bili stenografi stalno nastavljeni uradniki. Stroge kazni so bile določene za ponarejalce sodnih aktov. Kdor je napačno ali krivo beležil razprave, so mu po zakonu odrezali prste. Ako se je v tem oziru pregrešil cerkveni notar, so mu odsekali roko. Zgodovinar Elij Lampridij javlja, da je v takem slučaju cesar Sever nekoč kaznoval nekega notarja.

Tironove note so se čimdalje bolj izpopolnjevale in množile. Njihovo število je po zaslugi Tironovih naslednikov naraslo na 5000. Ponajveč so se ž njimi bavili Vipsanij, Filargyr, osvobojenec Marka Vipsanija Agrippe (umrlega leta 13. pr. Kr.), za njim Aquila, osvobojenec Cilnija Mecene (umrlega leta 8. pr. Kr.) in končno govornik M. A. Seneka, ki ga smatrajo identičnim s filozofom in vzgojiteljem cesarja Nerona, Lucijem Enejem Seneka. Slednji je po sporočilu seviljskega škofa Izidorja (560—636) vse dotlej v rabi stoječe note zbral ter jih izdal.

Glede Seneke so si mnenja strokovnjakov v navzkrižju. Eni trdijo, da je bil govornik Mark Enej Seneka, ki je živel od l. 54. pr. Kr. do l. 39. po Kr., drugi zopet, da je bil njegov sin, sloviti modroslovec L. E. Seneka, nekdanji Neronov učitelj, ki je živel od leta 4. pr. Kr. do leta 65. po Kr. Tretji zopet domnevajo, da je slovničar Seneka, ki je živel v sredi II. stoletja po Kr. zbral Tironove note. Gabelsberger in Lipsij se potegujeta za M. En. Seneko ter obširno dokazujeta svojo trditev v delu „Palaeographia critica“, medtem ko pušča odlični stenograf dr. Zeibig vprašanje nerešeno. Vseh dvomov pa jih je rešil rektor Viljem Schmitz, ki je na podlagi madridskega kodeksa Tironovih not leta 1869. v „Panstenographikonu“ dokazal, da je pesnik Seneka iz Kordube v Španiji kot praeceptor Neronis, to je Lucij Enej Seneka zbral ter izdal Tironove note.

Z razpadom rimskega cesarstva je jela poleg drugih znanosti in umetnosti tudi stenografija izginjati s pozorišča. V IV. stoletju se je sicer sv. Kasian po sporočilu pesnika Prudencija mnogo trudil, da bi v ljudstvu oživil in razširil Tironove note. V to svrho je pregnan s svojega škofijskega sedeža v Bresciji otvoril šolo za stenografski pouk v Imoli, toda nehvaležni poganski učenci so ga baje nekega dne iz golega verskega fanatizma usmrtili s pisalnim orodjem.

Poslej se je stenografija ponajveč uporabljala v službi katoliške Cerkve, zlasti ob času preganjanja kristjanov, in sicer pri razpravah, ki so se vodile proti krščanskim mučenikom. S Tironovimi notami so se beležile zadnje besede mučencev, da so se po njihovi smrti mogle v katakombah poročati ostalim vernikom.

Na cerkvenih zborih so opravljali brzopisni posel takozvani dijakoni. Škofje in patrijarhi so imeli pravico dovajati na zborovanja svoje notarje. Sv. Avgustin omenja, da je na cerkvenem koncilu v Kartagini leta 311. po Kr. osem stenografov beležilo govore zbranih škofov.

Ker se je s krščanstvom porodilo mnogo novih izrazov in besedi, so morali zanje ustvariti nove note, medtem ko so one za poganske izraze izločevali. V tem oziru si je obilnih zaslug pridobil Tascij Cecilij Ciprian, škof kartaginski. Govori znamenitih papežev so se istotako stenografirali ter na podlagi stenogramov objavili, med drugimi osobito govori Gregorja Velikega (590—608).

Nadalje so se s Tironovimi notami beležili razni senatski, sodni, politični in znanstveni govori. Posluževali so se jih državniki, pisatelji in pesniki, ki so imeli svoje notarje. Tudi v pisarnah karolinskih cesarjev so se v velikem obsegu posluževali stenografije. V tej dobi je sploh dosegla višek popolnosti.

Kakor se je rimska tahigrafija hitro razširila, tako naglo je tudi izginila. Že v sedmem stoletju najdemo samo sledove o njeni uporabi i to večinoma v pisarnah frankovskih kraljev, v samostanih in knjižnicah, kjer se je zlasti uporabljala pri prepisovanju obsežnih spisov, da se je s tem zmanjšal njihov obseg. Od X. stoletja dalje pa so Tironove note izginile. Temu se ne smemo tolikanj čuditi, ako pomislimo, da so bile za proučevanje silno težavne, saj je njihovo število naraslo na 13.000. Kot zadnji znani stenogram iz X. stoletja omenja se oni kaplana Ekkeharda (umrlega 973) za vlade cesarja Otona I., ki je stenografiral o priliki izvolitve opata Notkerja.

Od spomenikov, tičočih se Tironovih not, so se do današnjih dni nekateri ohranili. Najvažnejša sta madridski in bernski kodeks poleg nekaterih drugih manjših fragmentov, ki se hranijo v državnih knjižnicah v Monakovem, Göttingenu, Kasselu, Wolfenbüttelu, Leydenu in Parizu.

Pri pisanju so rabili rimski stenografi z voskom prevlečene deščice, takozvane tabulae ceratae, codicilli ali pugillares. S pomočjo kovinskega ali koščenega držala (stillus, graphium), ki je bilo na enem kraju koničasto, a na drugem ploščnato, so se vtiskavali znaki v vosek. Ko so bili stenogrami prenešeni v običajno pismo, so deščice s ploščnatim koncem držala zopet izgledali in nanovo popisali. Temu ravnanju je pripisovati, da se nam niti en rokopolis rimskih notarjev ni ohranil do današnjih dni.

Tironove note so razreševali in proučevali različni stenografski učenjaki in veljaki raznih narodnosti, objavili mnogovrstne razprave in izdali nebroj komentarjev, ki tvorijo dandanes bogato literaturo rimske tahigrafije.

S tem sem v kratkih potezah očrtal povestnico rimske stenografije ter hočem v naslednjem sestavku izpregovoriti še o grški tahigrafiji.

II.

Medtem ko pri starih Egipčanih, Hebrejcih, Feničanih in Perzijanih ne najdemo sledu o kakem stenografskem sistemu, so se Grki že zgodaj poizkušali na tem polju. Mnenja strokovnjakov so v tem oziru zelo različna, v kateri dobi da so Grki spoznali brzopis. Nekateri trdijo, da je že Ksenofont (446—356 pr. Kr.) stenografiral predavanja svojega učitelja Sokrata, sklicujoč se na stavek Diogena Laertija, prijavljen v Ksenofontovi biografiji, ki se glasi: *καὶ πρῶτος ὑποσημειώσαμενος τὰ λεγόμενα εἰς ἀνθρώπους ἤγαγεν* — in prvi (Ksenofont) je zabeležil njegove (Sokratove) besede dotične objavil. Na podlagi omenjenih besedi se sklepa, da je Ksenofont mogel obelodaniti tudi Sokratove „Memora-

bilia“. Toda glagol *ὑποσημειοῦσθαι*, ki ga rabi Laertij in ki ga prevaja v XVI. stoletju po Kr. živeči Just Lipsij s „stenografirati“, znači tudi v omenjenem stavku samo „zabeležiti, naznačiti = aufzeichnen“, in sicer naknadno zapisati to, kar je v pameti ostalo. Sloviti stenografski pisatelj dr. Zeibig odločno trdi, da Grki do II. stoletja po Kr. tahigrafije sploh niso poznali. Gardthausen pa nasprotno meni, da so Grki že v I. stoletju po Kr. morali poznati tahigrafijo, sicer se Ciceron v svojih „epistulae ad Atticum“ ne bi posluževal grškega izraza „*διὰ σημείων*“. Toda „*semeia*“ niso stenografski znaki, ker je znano, da so grški klasiki ta izraz na mnogih mestih rabili za „pisati“, medtem ko jim je za označevanje „brzopisati“ služil adjektiv *τάχος* = hiter.

Neovrženo dejstvo je, da v predkrščanski dobi niti en grški pisatelj ne omenja stenografije. Pač pa se da sklepati, da so Grki že takrat nekoliko čutili potrebo po stenografiji, o čemer priča zlasti leta 1883. na Akropoli v Atenah izkopana marmornata plošča, na kateri je napisano nekako navodilo za brzopis, ki se pa v strogem pomenu besede nikakor ne more tolmačiti kot stenografija, ker besedilu predvsem manjka potrebne kratkoče. Eden najslavnejših poznavalcev starogrških napisov, profesor Ulrik Köhler, stavi imenovano ploščo celo v IV. stoletje pr. Kr. Ker pa ni pismo na plošči niti dosti krajše, niti hitrejše od navadnega grškega pisma, ga vendar ne moremo vzporejati s stenografskim pismom.

Skoro dognana stvar je, kakor priznata Flavij in Galen, da Grki pred Kr. niso poznali hitropisa v strogem pomenu besede in da spada početak grške tahigrafije v II. stoletje po Kr. Sploh pa Grki prej niti rabili ne bi stenografije. Saj je dovolj znano, da je ves narod prisostvoval zakonodajstvu in vsak pravi državljani je imel pravico oddati svoj glas pri snovanju zakonov, vsled česar se tudi ni uvidevala potreba govorov stenografirati in izdajati.

Ona tahigrafija, ki je bila pri Grkih po Kr. v uporabi in veljavi, se deli navadno v dve vrsti, in sicer v starejšo, segajočo od II. do V. stoletja in v novejšo, segajočo od VII. do X. stoletja. Stara grška tahigrafija je bila slična Tironovim notam, novejša pa je predstavljala zlogovno pismo.

Radi lažjega čitanja stenogramov so stavili grški tahigrafi nad stenografske znake akcente in spirite. Da bi se z uporabo novejšega sestava grške tahigrafije moglo slediti govorom, se mi zdi malo verjetno, ker so nekateri tahigrafski znaki preveč raztegnjeni in hitrico pisanja naravnost ovirajo. Gotovo je poleg zlogovnega pisma obstojal dovršenejši sestav, ki so ga rabili v prvih stoletjih po Kristu praktični grški stenografi.

Grška tahigrafija je bila jako razširjena in se je rabila pri raznih zborovanjih kakor tudi v filozofskih šolah, pri sodnih razpravah in v cerkvenem poslovanju. Znamenitejši grški možje so imeli lastne stenografe. V govorništvu prosluli cerkveni pisatelj Origen (185—254 po Kr.) je dovolil tahigrafom, da so beležili njegove govore. Tudi cerkveni pisatelj iz IV. stoletja po Kr., Sokrat, pripoveduje, da so govore Ivana Zlatoustega zapisavali tahigrafi. Dokazano je nadalje, da je sloveči govornik Prohairezij iz Cezareje zahteval stenografov, da so sledili njegovim govorom. Starejša grška tahigrafija se ni ohranila v nobenem rokopisu, pač pa novejša v starih kodeksih,

od katerih sta najznamenitejša „codex Parisinus“ ali „codex Hermogenis“, ki se nahaja v pariški narodni knjižnici in je pisan v X. stoletju po Kr., ter „codex Vaticanus“ ali „codex Areopagiticus“, ki se čuva v vatikanski knjižnici v Rimu in je pisan v XI. stoletju po Kr. Trdi se, da sta oba kodeksa pisana v samostanu Grottaferrata v Rimu. Zadnji je ves iz pergamena ter obsega 270 listov, od teh 44 tahigrafiranih. — Tretji spomenik, imenovan „Nonnova glosa“ iz leta 972. po Kr. se hrani v knjižnici britskega muzeja v Londonu. Poleg teh imamo v Leydenu in Lipskem še več neznatnejših fragmentov o grški tahigrafiji.

Noč.

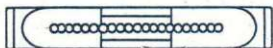
Zložil Tonej Jelenič.

Začrta Stvarnik kolovôze črne
z besedo večno v višnji svôd nebá,
voznikom svetle baklje v roke dá
in nepoznane dalje jim odgrne.

Mi spimo. Ne? Na urnem vozu spimo
in v trdi mrak nebeško pot hitimo.
A z nami — kdo? Znabiti angel naš.

Podé vozniki. Iskra se utrne
tutám pod jeklom skrivljenih kopit.
Čez mrak žarenje — rdečih bakelj svit —
in dolga senca nase svet ogrne.

Kot iskre konji — mi pa brez zavisti.
In voz drvi, strašno drvi po cesti.
Voznik — ti dobro pravo pot poznaš?

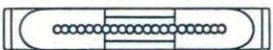

Življenje.

Zložil Tonej Jelenič.

— — in gledam smeh okroglih češenj
in rdeča jabolka na drevju
in gledam v svojo plamenečo krono
z bogatim sadjem po vejevju.

Šibi se deblo, trda hrastovina,
od teže vrh se k tlom pobesi
in sadje pada raz drevo življenja --
Gospod, potresi, le potresi!

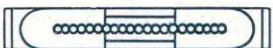

Pomlad.

Zložil dr. L. Lénard.

Pomlad je prisijala,
nikdó ne ve odkod,
in duša moja vstala
je na nebeško pot.

In dvomov so svinčene
izginile meglé,
in v prsih spet iskrene
mi želje se budé.

Na slovanski zemlji.

Skice s pota. — Spisal dr. Leopold Lénard.

(Dalje.)

III. Epizode iz rusko-japonske vojne.¹

1.

Ko sem čital časnik „Novoje Vremja“, kjer se ravnokar opisujejo razprave državne dume o ruski armadi in zlasti o častnikih, sili me nehote smeh, kajti nazori članov državne dume so nazori prazne domišljije. Ker je to znano samo takim, ki so mnogo let bili v ruski vojski in se udeležili tudi nesrečne vojske z Japonci, vsem drugim so pa to španske vasi, zlasti, ker noben ruski častnik in noben pisatelj ne sme pisati bridke resnice, če noče priti v ječo za vse življenje, raditega sili mene, ko čitam te debate in znam dobro rusko vojsko in tudi rusko-japonsko vojno, ker sem služil dvanajst let in se udeležil cele vojne kot aktivni častnik, vedno smeh, če ti purani našopirijo svoje repe in kriče z govornice: „Mi mislimo, da bo ruska vojska izvršila svojo dolžnost.“ Jaz bi samo rad slišal, kdaj nam bodo ti kričači povedali, kdaj ruska vojska še ni izvršila svoje dolžnosti? Kričati je lahko, toda dokazi, kje so dokazi? Ruska vojska je vedno izvrševala svojo dolžnost in jo bo še dalje izvrševala. Ali so pa izvrševali svojo dolžnost oni tuji generali, ki po volji usode poveljujejo ruski vojski in katerih tovariši kriče zdaj v ruski dumi bobneče fraze? Če bi to bilo v resnici narodno predstaviteljstvo, bi tako sramotnih fraz ne bilo slišati v ruski dumi, kajti naš narod ve dobro, da je ruski vojak vedno izvrševal svojo dolžnost, toda niso je izvrševali samo oni poveljniki in generali, ki stoje na čelu naše vojske.

Toda, da bi me čitatelji ne imeli za praznovednega tožitelja, poslužim se okoliščine, da moram zdaj svobodno pisati in ne riskiram, da me vržejo v ječo, in podam nekaj epizod iz rusko-japonske vojske, ki vam bodo jasno pokazale, če ni ruski vojak izvrševal svoje dolžnosti in kako so izvrševali oni kričači in tuji generali, ki žive od denarja ruskega naroda, svojo dolžnost.

Ko se je pričela vojna, sem bil v prvem vzhodno-sibirskem zboru pri topničarjih in naša brigada je bila določena za Port Artur. Toda po njihovi pametni

uredbi so nas držali tri mesece v Inkovu brez vsakega dela, ko so nam pa rekli iti v Artur, so bila pa že vsa pota pretrgana in nismo mogli dalje kot v Vafangou, ki se nahaja 100 vrst (110 kilometrov) od Arturja. Tu se je moral naš zbor, kateremu je načeloval general Stackelberg, spustiti v boj. Takoj v prvem boju, so se pokazali naši generali v vsej svoji nagoti, zlasti pa še general Stackelberg, ki je prišel iz Peterburga s posebnim vlakom, z ženo, kuharjem, služkinjo in kravo, ker je najbrže mislil, da bi mleko sibirске krave moglo škoditi njegovemu zdravju, a brez žene in brez kuharja bi mu bilo preveč dolgčas na vojni.

Toda vse to so še malenkosti, a glavna stvar je, da se nikakor ni maral odreči navadam, katerih se je nalezal v Peterburgu. Pasel je lenobo in zato pobiral lepo plačo. Morda je mislil, da je prišel na vojno kot na kako zabavo, in zato je dobil štirideset tisoč rubljev samo za potne stroške. Njegova žena je pa mislila, da more tudi tu ukazovati, kakor je ukazovala v Peterburgu. Ko sta bili torej po dvadnevem boju uničeni skoraj dve bateriji, ker so nam naši generali veleli, da moramo stati na vrhu hriba in se ne smemo skriti za grič, kot bi moralo biti, in smo videli, da se ne moremo več držati na poziciji, katero smo zavzeli, zlasti, ker je bilo Japoncev petkrat več kot nas (nas je bilo 3000, a Japoncev 15.000), poslali smo h generalu Stackelbergu ob sedmih zjutraj ordinansa in ga prosili, naj nam da povelje, kaj storiti dalje, in smo naznanili, da je levo krilo že popolnoma uničeno in ne more več streljati. Ko je ordinans prišel, je general blagovolil spati, a njegova zvesta soproga ni dovolila, da bi ga zbudili, in ordinans je moral z nujno pošto čakati, dokler se ni naspalo njegovo „prvoshoditeljstvo“. Ljudi pa, ki so stali na levem „krilu“ so Japonci postreljali kot čredo koštrunov, ker niso mogli več odgovarjati s streli. Tak položaj se je vlekel do desete ure zjutraj. Ob desetih se je „njih prvoshoditeljstvo“ blagovolilo slednjič zbuditi in prečitati sporočilo.

Kaj mislite, čitatelji, kaj je nato storil? — Rekel je, da se moramo umakniti, sam pa še ni izstopil iz vagona, ampak je velel, da mora vlak takoj odriniti nazaj v Došičav. Vojaki se niso mogli umakniti še tri vrste nazaj, ko je „njih prvoshoditeljstvo“ že rešilo svoje in svoje verne žene življenje in hitelo z vso paro nazaj, ne da bi se kaj brigalo za svoj zbor.

¹ Te epizode sem vzel iz pisem, katera mi je pisal neki osebno mi dobro znani ruski častnik, ki se je udeležil rusko-japonske vojne. Prevedel sem jih kolikor mogoče natančno, da ohranim prvotni slog, četudi grešim pri tem nekoliko zoper slovensko skladnjo. Dodal nisem niti besedice. (Op. pis.)

Ko so se naši vojaki med strašnim ognjem sovražnika s približno osemdesetimi topovi umaknili in po dvadnevem maršu prišli na drugo pozicijo in se pričeli utrjevati, pričakovaje spet sovražnika, prikazal se je spet naš general in je pričel povpraševati, če smo vse rešili pred Japonci. Ko pa je izvedel, da so nekatere baterije odvrgele ovitke od strellov, ker ni bilo nikogar, ki bi jih pobiral, je zagnal tak krik, da sem mislil, da ga slišijo Japonci. Potem ni niti rekel „hvala“ ruskemu vojaku in je šel v svoj vlak pit čaj k svoji ženi. Slišali smo, kako je igrala na klavirju, ki ga je tudi imel s seboj v vlaku, in pil mleko svoje krave brez skrbi in ne da bi vprašal, če imajo ljudje kaj jesti, če so siti? Tako se izvršuje dolžnost? Kajneda?

Navedem še en zanimiv slučaj, ki lepo osvetljuje te gospode.

Štirinajstemu vzhodno-sibirskemu linijskemu polku je bil naznačen iz Petersburga poveljnik po protekciji. Tudi on ni prišel sam na vojno, ampak baje s svojo sestro — z drugimi besedami z neko šansonetko —, ki je bila prišteta med usmiljene sestre. Ker pa načelnik polka nima lastnega vlaka, moral je nehote ostati pri svojem polku in živeti v šatoru. Raditega se je morala tudi njegova sestra podvreči isti usodi, četudi je držal zanjo posebno kočijo s tremi konji in ji je bila dodeljena konjeniška straža izmed vojakov istega polka. Pa tudi načelnikov adjutant je moral zanjo skrbeti. Toda vse to še ni nič. Vsa nesreča je pa bila v tem, da je ta „sestra“ bila jako radovedna, a naš simpatični general je mislil, da je njegova dolžnost biti njen „kavalir“ in je bil rajši pripravljen, zanemariti svojo dolžnost kot branitelj domovine, kakor da bi bil negalanten kavalir. Poleg tega je bil pa še v onih letih, ko ženska naklonjenost stori, da taki idijotje pozabijo na vse drugo na svetu. Tako je vsled ljubeznivosti generala in vsled radovednosti njegove „sestre“ prišla nad nas nesreča, namreč: Ko smo se umikali proti Liao-janu, je naša brigada obenem s štirinajstim polkom bila določena v prednje vrste, da bi varovala umikanje glavnih sil. Za načelnika tega oddelka je bil določen poveljnik štirinajstega polka. Dvaindvajset vrst pred Liao-janom smo se streljali z Japonci in potem smo se začeli polagoma umikati. Kar izvemo, da so glavne sile že prišle v Liao-jan. Blato je bilo strašno, ker je skoraj ves mesec lil dež. Konji so komaj dvigali noge in mnogokrat so morali ljudje pomagati konjem vleči topove. Šli smo ne hitreje kot tri vrste (3·3 km) na uro, a Japonci so nas pritiskali korak za korakom. Slednjič smo sklenili, 13 vrst pred Liao-janom, prenočiti. Drugega dne grem ob šestih zjutraj k našemu generalu in mu povem svoje mnenje, da moramo takoj odriniti, da bi, če Bog da, vsaj na

noč prišli v Liao-jan, kajti tu so pota še slabejša, konji so pa tako utrujeni, da komaj vlečejo noge. Nato sem dobil odgovor, da to ni moja reč, a naš poveljnik je šel k poveljniku štirinajstega polka. Ko se je poveljnik izgubil, sem dal jaz potrebna povelja, kajti bil sem edini častnik v celi bateriji (dva sta bila ranjena, eden pa bolan), in sem samo še čakal povelja, da odrinemo. Minila je več kot ena ura, a tako povelje ni prišlo. Nato grem sam v šator, kjer je bil načelnik, in sem našel oba, kako sta sedela pričaju in se zabavala s „sestro“.

Drznil sem se še enkrat spomniti našega poveljnika na nevaren položaj, v katerem se nahajajo naši ljudje, če ostanejo tu. A izvem, da hoče „sestrica“ iti na goro, odkoder, pravijo, da je mogoče videti Japonce s prostim očesom. Torej pojdejo vsi trije gor in kadar se vrnejo, odrine ves oddelek dalje. Tako smo morali čakati do devetih zjutraj, ko je „sestrica“ v kočiji s polnim galopom priletela mimo nas pod varstvom straže. Takoj nato je pa prihitel ordinans in prinesel povelje, naj takoj odrinemo, ker so Japonci že prišli k prvemu oddelku in pričeli streljati. Spustiti se v boj je nemogoče, ker smo bili v šatorih in nismo imeli nobenih pozicij. Ko sem oddal dalje povelje, naj takoj odrinejo, sem se dvignil s svojo baterijo, toda nisem imel časa, da bi se postavil v vrsto, ko so že japonske krogle pričele doletavati k nam, in so mi ubile dva človeka. V tem trenutku je prihitel naš general in dal povelje, naj gremo hitro, a sam je zbežal prvi in zapustil baterijo v tako nevarnem času. Ljudje in konji so čuli vsi bližnjo nevarnost, napeli vse sile, da bi zbežali kolikor mogoče hitro in so preklinjali generalovo „sestro“. Nismo še prešli pet vrst, ko smo bili že na jasnem, da se ne izognemo boju, kajti Japonci so bili za našim hrbtom in smo jih morali zadržati, da bi taborjem bilo mogoče umakniti se v Liao-jan.

Pošljem naprej ordinansa, naj poišče poveljnika in mu sporoči, da, če se ne spustimo v boj, pademo vsi v roke Japoncem. Čez pol ure dobim povelje, naj zadržimo Japonce. Toda poveljnik vseeno ni prišel. Poiščem mesto, postavim štiri topove in velim streljati, vsem drugim pa velim, naj grejo brez obotavljanja k Liao-janu. S štirimi topovi in stražo pešcev je bilo smešno spustiti se v boj, toda hotel sem rajši žrtvovati del kot izgubiti vse. Poleg tega sem bil računal tudi na to, da Japonci ne poznajo naših sil in se bodo nehote ustavili in pričeli boj. Moj račun se je dobro obnesel. Ko so Japonci videli, da smo mi pričeli streljati in niso poznali naših sil, so se istotako ustavili. Videti je bilo, da čakajo svojega topništva, kajti dolgo časa nismo dobili nobenega odgovora iz topov, ampak so samo žvižgale krogle iz pušk. Slednjič je priletela prva granata, potem so

se pa vsule kot dež. Mi smo napeli vse sile, da bi obstali na mestu, ne gledé na to, da smo bili skoraj prepričani, da to ne bo mogoče. Toda naenkrat se je vtil dež in mi smo spoznali, da smo rešeni in z nami vsa prednja straža, ki bi po našem mnenju morala biti že daleč.

Posluživši se dežja, velim zapustiti stališče, dvigniti se brez šuma in se umakniti nazaj. Toda nismo še prešli pet vrst, zagledam pred sabo naše topove in vozove, katerim sem poprej velel, naj hite brez obotavljanja k Liao-janu. Ne vedé, kaj to pomeni in zakaj niso izvršili mojega povelja, hitel sem k topovom in vprašal strogo: Kaj to pomeni? Dobil sem odgovor, da je poveljnik srečal baterijo in jo hotel sam peljati, pa jo je zapeljal globoko v blato in že nekaj ur ne vedo, kaj storiti, ker poveljnik tudi sam ne vé, kaj storiti. Grem takoj k poveljniku in se pričnem ž njim prepirati in mu rečem, da ga ne bom poslušal, ampak delal po svoje, a kadar pridemo v Liao-jan, naj me, če hoče, izroči sodišču — in pričnem takoj deliti povelja. Pehota, ki je bila v obrani, trudna in zmučena in razljutena, se je razložila po blatu in — zdelo se je — bila je odločena raje tukaj umreti kot premakniti se z mesta. Toda s silo in z dobroto se mi je posrečilo jih navdušiti in pričeli so vleči topove iz blata. Delo je bilo težko, časa nismo smeli gubiti, skočil sem tudi jaz s konja in delal kakor vol. Slednjič smo izvlekli en top in prijeli za drugega. Medtem začno japonske krogle spet doletavati k nam in ranijo konja. Dan se je nagibal k noči, poveljnik se je ustrašil in velel, naj pustimo vse in se rešimo, a jaz nisem tega vedel in sem izvlekel na suho mesto topove. Ko se vrnem, vidim, da so vsi topovi izpreženi in vsi ljudje sede na konjih, a v sredi je poveljnik. V tem trenutku zažvižga krogla nad njihovimi glavami. Poveljnik udari konja in zbeži, a za njim vsi vojaki. Vse to se je zgodilo v eni sekundi. Brez uma zgrabim za revolver in pohitim za bežečimi vojaki ter kričim, da, če se ne ustavijo, bom streljal, in sem spustil petelina. Strel je zadonel. To je zadržalo del vojakov. Grem k njim in jim velim, naj se takoj vrnejo, naznačim enega za načelnika, sam pa grem za njimi in jim rečem, da prvega, ki bi hotel zbežati, ustrelim kot psa. Tako sem obrnil nekaj ljudi in delal ž njimi pod krogli skoraj dve uri in izvlekel štiri topove, a izgubil dva konja in enega človeka. Potem odrinem na slepo, ker nisem imel nobenih map, in brez vsake obrane privlekel sem šele drugega dne topove v Liao-jan. Zato sem dobil naskrivaj od generala Morozovskega zahvalo, javno pa grajo, ker nisem izvršil povelja načelnika in nisem odvrnil topov, ampak sem se jih lotil reševati in s tem pokazal, da naš poveljnik ni za nič.

Po tem slučaju sem dobil v osebah naših generalov zaklete sovražnike, ki mi začasa vojne niso mogli storiti ničesar, po vojni so pa pokazali svoje sovraštvo do mene.

Če bi imel čas, bi Vam napisal mnogo takih slučajev in potem bi razumeli jasno, da je ruska armada vedno izvrševala svojo dolžnost, a niso je izvrševali samo oni, ki ji stojé na čelu. Torej se ne sme čuditi, če boljši častniki izkušajo izstopiti iz nje; a če jih hočejo pridržati v armadi, jih ne bo zadržalo povišanje plače, ampak pridržati bi jih bilo mogoče samo, če se izključijo iz službe oni poveljniki, ki so to že zdavnaj zaslužili in se ne ve, zakaj jih še niso izgnali, in naj bi ne silili boljši del armade, da bi bil pokoren tem bebcem, ki niso za drugo kot da bi krasili salone.

2.

Ker imam še nekaj prostih trenutkov, se požurim, da izpolnim svojo besedo in Vam sporočim še nekaj dogodkov iz naše nesrečne vojne. Ko boste te vrste prebrali, mislim, da ne boste več obsojali naroda, zato, da smo izgubili vojno, boste se pa tudi prepričali, da je ruski narod še silen in da ni izgubil svojih junakov, a Vaše natolcevanje se bo samoposebi obrnilo na drugo stran, to je, ne proti ruskemu narodu, ampak proti njim, ki vladajo nad tem narodom in nad njegovimi vojaki. Zato, da mi bo mogoče govoriti čisto resnico, ne bom pripovedoval ničesar, kar sem samo izvedel od drugih, ampak pripovedoval bom samo o tem, kar sem videl z lastnimi očmi in kar smo jaz in moji tovariši morali prenesti na svoji lastni koži, to je, govoril bom samo o prvem sibirskem zboru, v katerem sem jaz služil, in ki si je pridobil slavo, da je eden najboljših naših vojaških zborov, in ko boste razvideli, kako se je obnašal in kako se mu je načelovalo, si boste mogli predstaviti, kakšni so bili drugi oddelki, ki so se udeležili nesrečne rusko-japonske vojne.

Torej poslušajte.

V mestu Odesa je bil načelnik prve baterije, petnajste artiljerijske brigade, človek, ki ni drugega delal, kot da je, kadar je prišel k bateriji, kričal in delil kazni med vojake, dasiravno ni nobenega poznal, razen svojega narednika. Kaznovani vojaki so pa prihajali na dom, k ženi poveljnika in ona je odpuščala kazni, z drugimi besedami, nad baterijo je poveljevala poveljnikova žena, kajti ona je bila desetkrat bolj razumna kakor pa poveljnik. Vse druge službene posle so pa izpolnjevali starejši in mlajši častniki, ki so bili pri bateriji, on je pa samo podpisoval papirje in delal dolgove. Težko je bilo trpeti takega častnika, toda imel je veliko protekcijo in zaradi-

tega so ga trpeli. Toda prišla je vojna in on je bil poslan na daljni vzhod v deveto artiljerijsko brigado. In glej! Naš polkovnik Martinov je dobil neomejeno oblast začasa prehoda svoje baterije in je začutil v sebi orlovo nprav. Na vsem potovanju je samo kričal, zmerjal, izročal vojake sodišču za vsako neumnost in slednjič, čez mesec dni, je prišel s svojo baterijo v Inkav in njegova baterija je bila preimenovana v četrto baterijo, v katero sem tudi jaz imel smolo, da sem bil prideljen.

Slednjič, po dolgem čakanju, so nas porinili k Jafangau, kjer smo se prvič spustili v boj. Toda tu je naš orel, takoj, ko je zaslišal prvi strel, povetil svoja krila, izročil poveljništvo starejšemu častniku, stotniku Izukovu, ter se skril na neki nepopisljiv prostor. Tako obnašanje je bilo pod vsako kritiko in posledica je bila, da so ne samo častniki, ampak tudi prosti vojaki izgubili vse spoštovanje, katero so imeli poprej, četudi ne k njegovi osebi, pa vsaj k vojaškemu znaku, katerega je nosil na sebi, ker ni znal varovati časti teh znakov. Da bi varovali čast svoje baterije, so delali častniki vse, kar je bilo v njihovi moči, ne da bi se kaj brigali za poveljnika, to je, natihem smo smatrali našega načelnika za neko neizogibno nakitje baterije, sami smo pa delali vse, a njemu pustili samo, da je pobiral lavorike za vojaško hrabrost baterije, ki je pod vodstvom nižjih častnikov resnično delala čudeže. Vse bi še bilo, toda k nesreči so se kakor nalašč v našo brigado vrinili samo taki poveljniki; tako na primer poveljnik prve brigade, kakor hitro zasliši strel, leži že na zemlji, stisne se kje na varno mesto, pokliče k sebi kakega vojaka, vzame čutarico z rumom, se napije in prične žalovati pred vojakom čez svoje življenje. Poveljnik tretje baterije je ravno toliko vreden; niti ne pokaže se na nobeni poziciji. Polagoma je to začelo vzbujati nezadovoljnost med vojaki in malo pomalo so izgubili vse spoštovanje pred svojimi poveljniki. Polagoma se je pričela razsipati disciplina. Saj pa tudi ni čudno. Kdo bo spoštoval take ljudi, ki namesto da bi pokazali vojakom s svojimi zgledi, kako se izvršuje vojaška dolžnost, so se skrivali za hrbte vojakov, katere so v mirnem času smatrali malodane za živino in jim je delalo posebno prijetnost, ako so jih mogli potolči. Toda niti s svojimi častniki se ti „gostilniški okraski“ niso znali vesti in jim biti hvaležni zato, da so zanje vse delali in nastavliali svoje glave pod krogelje neprijateljev. Sami so sprejemali nagrade za hrabrost svojih baterij, a častnikov niso priporočali. Tako se je razvila nezadovoljnost tudi med častniki in ko je nekega lepega dne naš poveljnik začel poveljevati pri vajah baterije in pri tem razodel vso svojo neumnost (ko je velel streljati v neprijatelja, je ukazal tako nastaviti kotomer, da bi morali obrniti topove

in streljati na naše), so tudi častniki izgubili vsako spoštovanje in ozir na takega poveljnika. Ubogati bojazljivca, toda razumnega, je še mogoče, toda podvreči se bojazljivcu in tepcu, to ni mogoče. Tako je pričela razpadati naša vojska.

Ko so vojaki videli to, se že skoro niso menili za ukaze poveljnikov, ampak so čakali, da jih potrdijo njih častniki. Seveda ni nazadnje preostajalo vojskovodjem drugega, kakor pustiti starejšim častnikom svobodo; saj so faktično v bojnem času izpolnjevali vse dolžnosti načelnikov. A v Peterburgu niso hoteli umeti, da bi morali imenovati voditelje izmed častnikov armade, ki so poznali že ves položaj, ampak so pošiljali za aktivno armado vsled protekcije le vedno novih častnikov iz Peterburga ali iz drugih mest. Zgodilo se je celo, da so prišli generali po pomoti v armado: tako na pr. general Milav. Ta je dobil 30.000 rubljev za pot v Mandžurijo, a še ni došel do bojišča, ko je bil pozvan, naj se vrne, ker se je pokazalo, da je bil poslan po pomoti. A ne samo z nespametnostjo višjih poveljnikov, ampak tudi z njih podlostjo nam je bilo opraviti; hoteli so ugonobiti drug drugega, a sami bi bili grabili nagrade iz Peterburga. Med temi se je posebno odlikoval general Putilov. Da pojasnim njegovo postopanje, je treba seči nekoliko nazaj:

Blizu Mukdena je gora, ki je bila v rokah Japoncev. Umevno je, da, kdor je gospodoval tej, je bila v njegovih rokah tudi vsa ravnina. General Kuropatkin je ukazal vzeti to goro. Ponoči so začeli naši z delom in pustili tam štiri polke. Naši polki so zajeli postojanko od treh strani po strašnem dveurnem boju. Japonci, ki so poznali važnost te postojanke, so se bili kakor levi, a so se morali končno umakniti sili ruskega bajoneta. (Treba je omeniti, da so bili Japonci izvrstni borilci, a kadar je prišlo do spopada z bajoneti, niso nikdar vztrajali, ampak so se spustili v beg in začeli zvijačno igrati ruski „odboj“.) Naši častniki so se z nevoljo ustavili, ko so začuli signal, da naj se vrnejo, zakaj vedeli so, da le še malo časa in postojanka bo v njih rokah. Ne meneč se za signale, so zavpili: „Za njimi!“ Vojaki, vajeni poslušati svoje častnike — so se z glasnim „hura“ zagnali za begunci. Čez pol ure je bila gora od naših zasedena. Japonci so še šestkrat poizkusili vzeti jo, a so jih naši okoli šeste ure zjutraj popolnoma potolkli. Tedaj je bil poslan kurjer h glavni črti z vestmi, da so gora in vojne naprave, ki jih Japonci v naglici niso mogli vzeti, naše. Ko je bil poslani kurjer na poti, ga je srečal general Putilov. Vzel je poročila, jih podpisal, njega pa poslal dalje. Ko je dobilo vrhovno poveljstvo izvestja o bitki na gori s podpisom generala Putilova, je brzojavilo v Peterburg, da so zajele čete pod vodstvom generala

Putilova goro blizu Mukdena in vse naprave. Proti večeru je dobil general lastnoročno carjevo brzojavko: „Pozdravljam generala — sedaj general-majorja Putilova! Gora naj se imenuje Putilovka!“ Ko je vojaštvo izvedelo o tem, je kar strmelo, kako pride do nagrade general Putilov, a ne oni, ki so goro priborili. In kaj je bilo z generalom Putilovom in to postojanko skupnega? Tedaj ni on poveljeval niti delu teh čet in je bil oddaljen kakih dvajset verst od tam. Ko je vojaštvo izvedelo, v čem je resnica, je zagnalo grozen škandal. Da bi ga zadušili, so začeli deliti

vojak, ki jasno pozna svoje dolžnosti do očetnjave. — To je vedel tudi vrhovni poglavar, general Kuropatkin. Kadar je hotel vzdržati kako pozicijo, se je vedno obrnil k vojakom samim, govoreč jim s posebnim naglasom, da so le oni in njihovi mlajši častniki njegova nada. Ob drugi priliki jim je pa naravnost povedal, da zaupa le njim, a ne poveljnikom.

To je bilo ob času boja z Japonci, ko so naši pustili na glavnih pozicijah le kompanijo vojakov brez vsake podpore. In te nesrečne čete so vztrajale

SLAP KRKE V DALMACIJI

FOT. P. METOD SCHNEDITZ

tudi mlajšim častnikom nagrade. A kako so jih delili? Nekaterim po tri, drugim niti ene. Vsled tega je zavladovala velika nevolja. Častniki so se norčevali iz generalov in se jim smejali v obraz; tudi vojaki so jih začeli sovražiti. Neki višji poveljnik je hotel udariti vojaka, a razjarjeni vojaki so ga nabodli na bajonete, zakaj bili so edini in nihče ni izdal svojega druga. Celo mlajši častniki niso izdali krivca, čeravno so ga vedeli. Žalostno je to, a je fakt! Slednjič so naši poveljniki spoznali, da ni pred njimi oni vojak, ki so ga poznali v mirnem času, ki bi pohlevno ponavljal „ravno tako je“ ali „nikakor ne“, ampak

tri dni, da bi omogočile vsej armadi zajeti Japonce. Dasi jim ni bilo pričakovati pomoči od nobene strani, so vendar vztrajali, ker so ljubili generala Kuropatkina z vso dušo in cenili njegovo zaupanje. Tri dni so odbijali napade Japoncev in nikomur še na misel ni prišlo, da bi zapustil svoje mesto. Razen tega je bil silno okužen zrak, ker ni nihče pokopal trupel padlih. Če se sedaj spomnim teh dni, ne vem, odkod smo jemali toliko moči in nehote se spomnim besed Suvorina, da za ruskega vojaka ni ničesar nemogočega. Ravnotako se je zgodilo pod Liao-janom. Vojaki so delali čuda in natezali zadnje moči, da bi se ne

vdali. A general Orlov je uničil ves trud junaških vojakov. Čemu je bilo toliko žrtev, čemu naše trpljenje? Je-li mogoče, da samo zato, da bi podstavil general Orlov nogo generalu Kuropatkinu, s katerim je bil v nasprotju?! To je nečloveško! Takega generala bi se moralo obesiti, a ostal je nekaznovan. Ko se spomnim tega, kar ne morem verjeti, da so to dejstva, a ne sanje.

Svetla zvezda na temnem nebesu pa je bil general Miščenko. Vojaki pod njegovim vodstvom so bili ponosni, da služijo takemu generalu. Kako preprosto je občeval ta general s svojimi vojaki in častniki. Nihče ne bi verjel, da je ta stari general tako drzen in hraber, če ga ne bi videl v boju. Vojaki so dobro vedeli, da ni temu generalu niti v hlabrosti, niti v razumnosti in spretnosti enakega. Celo sami Japonci so čislali tega hrabrega generala in se ga bolj bali, nego samega vruga, dasiravno je imel le 10.000 mož. Planil je kar ponoči nanje, jih v kratkem premagal, požigal vasi in plenil, kar je bilo mogoče. Japonska kavalarija se ni hotela spustiti v boj s temi „vrugi“, se umikala kozakom in se skrivala za pehoto. Preden so dospeli kozaki, so bili Japonci uvideli, da je naša kavalarija slaba. Vsega so bili krivi takozvani „mamini sinčki“, pod okriljem skrbnih mamic, ker so si bali porezati prste; — z drugimi besedami bili so silni kavalirji, navajeni samo trošiti denar in kazati svojo hlabrost le proti ženskam. Res izvrstno so kazali svoje junaštvo in to o vojskinem času! Vsled njih hlabrosti je bilo poslanih za raznimi boleznimi v Rusijo mnogo usmiljenih sester. Z eno besedo, naši kavaleristi so bili junaki v pravem pomenu besede, a, žal, ne proti Japoncem, pred njimi so bežali. In kaj naj se zahteva od vojakov pod takimi častniki. Ti so držali dano prisego, in ker so bežali oni, so bežali tudi sami. Čemu pa potem tolika kavalarija, če ni za nobeno rabo? Celo sami poveljniki niso vedeli, kam s tako vojsko. A oni so govorili in govorili, da so jih nazadnje res začeli nastavljeni za poveljnike konjenice. Bojevali so se tako silno, da je pošlo neverjetno veliko konj, in da so se polnili njih žepi. Tako je n. pr. kapitan 24. dragonskega polka Lubjanenko privojeval v šestih mesecih poleg odlikovanja še 50.000 rubljev. Pravijo, da je bil izvrsten matematik. Res je treba biti izvrsten matematik, če se hoče po šestih mesecih z mesečnimi tristo rublji dobiti 50.000. Obžaloval bi le to, da je izrabil svoj talent v vojaški službi, a ne kot vseučiliški profesor, kjer bi se naša mladina priučila temu. A ne le naša mladina, ampak tudi novo kraljestvo Bolgarija, ki bi ga gotovo dobro plačalo za take nauke, bi moglo vsaj poplačati 150 milijonov deficita, njega pa gotovo nagradili s kakimi 150 milijoni. Toda oddaljil

sem se od glavne misli, prosim, da mi oprostite to govoričenje; prestopam naravnost k cilju.

Japonci so torej dobro poznali našo kavalarijo; in ko so zagledali vojake z dolgimi „palicami“ (te palice so bile sulice, zvane „pike“), niso bežali kakor navadno, ampak so se zagnali naravnost proti njim. Kako so se čudili Japonci, ko jim je šla naproti le peščica ljudi z dolgimi „palicami“. A temu začudenju so napravili konec kozaki, ki so se kakor nevihta zagnali za njimi. Zapodili so jih v beg, čeravno jih je bilo trikrat več, in so zasajali Japoncem „pike“ s tako silo, da so jih pribodli h konjem, in da jih niso mogli izdreti. Nato so segli po svojih krivih mečih in za pet minut je bežala vsa japonska kavalarija. Si morete misliti, kako so se Japonci ustrašili, ko so zagledali drveče konje s pribodenimi Japonci. Naši so se vrnili; imeli so mnogo ranjencev. Med potjo so zagledali v daljavi japonsko kavalarijo in poguba je bila gotova. A general Rodzjanko, ki je poveljeval tem četam, je velel dvigniti „palice“ in Japonci so bili uverjeni, da so to naši kozaki s svojimi sulicami in oddelek je bil rešen.

Še dolgo zatem so bili vojaki kozakom hvaležni, ker so zavdali Japoncem tako velik strah. Tako nam je bilo v teh bojih še mnogokrat jokati ali smejati se.

Poleg oddelka generala Miščenka se je odlikovalo še drugo krdelo, takozvane kavkaške čete, katerih se Japonci niso nič manj bali kakor kozakov.

Oni so se že prvi dan svojega prihoda seznanili z Japonci, kar so pa morali Japonci drago plačati in so kaj kmalu spoznali, da šale z njimi niso zdrave. Ti ljudje so vzrastli na Kavkazu, sredi gor, in so bili že izza mlada navajeni vseh nevarnosti, a vojnega strahu niso poznali. Zato so poslali k poveljnikom prošnjo, da bi se smeli enkrat spogledati z Japonci. Ko so dobili dovoljenje, so nabrali okoli 100 mož pod vodstvom enega častnika, ki so šli pogledat in „seznanit“ se z Japonci. Dolgo Japonci niso mogli pozabiti tega obiska. Kozaki so lezli po gorah brez vsakega šuma in se tiho kakor mačke prikradli ponoči k Japoncem in so naenkrat ugrabili 28 zastav, a niso izgubili niti moža. Da bi Japonci vedeli, kdo so bili njih nočni gostje, so pustili enega Japonca živega, mu zvezali roke in ga poslali nazaj, da bi tam pripovedoval o njih. Sami so se pa vrnili z ugrabljenimi rečmi nazaj k svojim četam. Seboj so prinesli tudi psička, ki so ga pobrali kje na cesti in katerega so jako skrbno varovali. Kajne, skoraj neverjetno, da so se ti ljudje pred kakimi tremi urami neusmiljeno bili z ljudmi.

Dasiravno smo imeli pod Mukdenom izvrstno vojsko, smo se vkljub temu morali vrniti. Skoraj smo bežali, česar pa je bil kriv nemški general Stessel.

Vsa mandžurska armada je verovala generalu, a on je pisal vzvišene brzojavke v Peterburg in je že tedaj o Arturju lagal brez vsake vesti in če ne bi bilo generala Kondratenka, bi Port Artur že takoj padel. Mi smo se le čudili, da so v Rusiji poviševali generala Stessla skoraj do nebes, a generala Kondratenka še omenili niso, kakor da ne bi eksistiral. Medtem pa je Port Artur vzdržaval le on. Mi pa smo z mrzlično potrpežljivostjo brali vesti iz Arturja. Takoj, ko smo izvedeli, da je general Kondratenko živ in zdrav, smo se globoko oddahnili, ker smo bili uverjeni, da se Port Artur ne bo vdal, dokler bo on živ, ampak bo rajši sfrčal v zrak, kakor da bi se vdal Japoncem. Ko je general Stessel, ki je bil jako v skrbeh za Rusijo, to izvedel, se je strašno razburjal in si prizadeval, da ne bi ta po njegovem mnenju nespametni človek izvršil svojih namer in da ne bi v kritičnem trenutku razstrelil Port Arturja s seboj in z njim vred v zrak. In jaz, kot iskreni sin očetnjave, soglašam z generalom Stesslom. Prosim vas, kakšen dobrotnik je general Stessel za Rusijo in ves ruski narod! Kaj bo Rusija brez njega?! Vedi, ona bo, izgubivši z generalom Stesslom tako imenitnega človeka, zmajevala z glavo, nevede, kaj storiti, kakor dete, ki je izgubilo očeta in mater. A naš gosudar, ki je izgubil z njim desno roko, bo plakal, da bo izgubil vid od prelitih solza. Če mislim na tako nesrečo, ki bi zadela Rusijo, če bi bil ubit tak general, delajo moje roke nehote križ in usta šepečejo molitev, da bi Bog ščitil vse njegovo življenje. A Bog ni hotel uslišati teh molitev in general se je z vsakim dnem bolj bližal nevarnosti, da zleti s Port Arturjem v zrak. Tedaj je sklenil general Stessel v svojo korist, rajši pogubiti po njegovem mnenju nikomur potrebnega, nespametnega generala Kondratenka, kakor napraviti tako neumnost, da bi se dal za „matuško“ Rusijo ubiti. Gotovo je bil uverjen, da se Rusija brez njega pogubi. Tedaj je začel on pošiljati generala Kondratenka na najnevarnejša mesta. Ta general je bil potem ubit. Ta vest je kakor blisk prešinila ves Artur in vso Mandžurijo. Vsi so zmajevali z glavami in bili ene misli, da se sedaj Port Artur ne vzdrži niti 24 ur. Samo general Stessel je poskočil in rekel: „hvala Bogu“, ko je izvedel o generalovi smrti. Tedaj je poprodal svoje krave po 500 rubljev armadi, ukazal vstaviti belo zastavo in začel pogodbe o predaji Port Arturja. Kako se je vzradostil, da je ohranil Rusiji svoje življenje! Vse ga je sovražilo, celo Japonci so gledali prezirljivo nanj. Japoncem je obljubil, da ne ostane dalje v vojski; slednjič je dobil dovoljenje, da naj se vrne v Rusijo. Iz hvaležnosti je hotel podariti svojega prvega konja, a dostojni general si je štel to v nečast in ga ni sprejel.

General Stessel se je vračal v Rusijo in sanjaril, da ga bo ta sprejela z razprostrtimi rokami in da mu bo bogve kako hvaležna, da je le rešil sebe, čeravno je izgubil Port Artur, in da bo rekla: če bi imela izbirati med trdnjavo in njim: „Vrag bodi s Port Arturjem, da je le Stessel cel in nepoškodovan.“ Sedaj si pa predstavite njegovo presenečenje, ko ga Rusija ni sprejela razprostrtih rok, ampak ga celo izročila sodišču. Ko je videl general Stessel, kako je zablodil ruski narod, je začel naštevati vse koristi, ki jih je kdaj prinesel Rusiji. Ruski narod pa je ostal gluha za to hvalisanje in general Stessel je dobil 10 let trdnjavskega zapora. Po mojem mnenju pa je zaslužil on, kakor še mnogo takih dobrotnikov, da bi ga obesili z glavo navzdol. Vsled predaje Port Arturja je bilo Japoncem mogoče postaviti 400 tisoč mož in tako dobiti prvo moč. A naš general generalnega štaba je sedel, popival šampanjec in pisal v Rusijo modre vesti in ni imel pojma, da se je pomaknila vsa vojska, ki je bila pod Port Arturjem, pod Mukden. — Ta general Soharov je izganjal iz bolnišnic bolne in ranjene vojake na mraz v šatore, sam pa je obhajal med godbo in plesom svatbe z usmiljenimi sestrami. A ta čas je žrtvovalo 10 tisoč ljudi svoje življenje v boju z Japonci. In ko smo se morali umakniti, ni nihče videl poveljnikov na svojem mestu, a šele čez dva dni se je pokazalo, da so se morali pripeljati z železnico za nami. Generalni štab, boječ se, da ne bi prišlo njegovo napačno dopisovanje generalu Kuropatkinu na dan, je podkupilo njegovo kancelarijo. Na to moram zaklicati: „Da, čudna so tvoja dela, o Gospod, in skrivna tvoja pota!“ Nato je bil general Kuropatkin odpoklican in na njegovo mesto je stopil general Linevič. Mi smo se začeli utrjati pri Harbinu; iz Rusije so nam pošiljali same mlade vojake, da smo imeli že čez pet mesecev milijon izvrstne vojske. Ko smo se ozrli na to, zdravja in drnosti kipečo vojsko, smo bili prepričani, da jih zmagamo v kljub njih talentom in neprebrisanosti naših poveljnikov. To pa tembolj, ker je bila naša vojska dobro poučena o groznih japonskih izgubah pod Mukdenom; izgubili so tu najboljše vojake, a drugih niso imeli kje nabrati. Vedeli smo, da jih premagamo, čeravno ne iz bistrumnosti, ampak vsled naše premoči. No, nenkrat je prišlo nekaj povsem neverjetnega — vesti o mirovnih pogajanjih z Japonci. Nihče ni mogel verjeti, da se je začela duma pogajati v tem času, ko smo imeli milijon armade, sovražnik pa komaj 600.000, in ko bi ga bili pognali vsak trenutek nazaj! Prej bi bili verjeli, da je poslal Bog milijon angelov na pomoč Japoncem, kakor da je določen za mirovna pogajanja žid Witte. Ali je mogoče, da niso vedeli v Peterburgu, da je imel ta žid polne žepe

ruskih rubljev in da je dvignil v tujezemski banki 10 milijonov in jih o vojnem času posodil Japoncem! Naš denar, krvavi ruski denar, je bil posojen Japoncem za vojsko in proti — nam, njim — našim smrtnim sovražnikom. A fakti ostanejo fakti, žid Witte je bil izbran za pogajanja! Mi smo pa zaklicali: „Naša dela, vlada — nič!“ Vojaki so začeli mrmrati. Če bi bil na mestu Lineviča kak drug človek, bi ukazal vojski v boj brez vsakega povelja in Japonci ne bi videli te zemlje, na kateri gospodarijo sedaj, in grof Witte svojega grofovstva in svojih milijonov ne. Sam Peterburg ne bi mogel dovesti naših vojakov do tako sramotnih nakan, preden niso stresli svojega srda nad Japonci. Da, to je bil trenutek, ki ga je bilo treba tu izkoristiti, a oni niso tega znali in vsa ta zloba naših poveljnikov je prešla na našo vlado. Izbruhnile so grozne vstaje, katerih naša vlada ni mogla zadržati. A to nepričakovano vrvenje vojske je stopnjema prešlo v roke „vojne organizacije“! Pokazalo se je, da se z vlado ni šaliti. Organizacije so se od-

krile vse in častniki in vojaki so to drago plačali. Toda organizacija se vedno bolj razvija in lahko se reče, da ne bo prešlo deset let, ko bo prevevala vso „matuško“ Rusijo pesem, in bo dvignila na vislice vse take dobrotnike kakor je general Stessel; njih mesto pa bodo zavzeli rodni ljudje in pokazali sovragu svojo moč, da jim bodo prešle želje poizkusiti se z njim. Tedaj pa nam ne bo treba drugega, nego moliti za svojo deco in dobrotnike. — Kot 100letni starček bi rad pokazal otrokom generala Stessla, da bi si dobro zapomnili njegovo lice, a da bi ga mogli videti od vseh strani bi ga ne zaprl v trdnjavo, ampak ga posadil v stekleno omaro in da mu ne bi bilo dolgčas, njemu nasproti žida grofa Witteja. To bi bil krasen duet! Sedaj pa prosim, da mi naj čitatelj oprostí to govoričenje in me ne obsoja, ker nisem literat in ne umejem tega bolje povedati. A sedaj sem že utrujen in čitatelj naj z veseljem prebere besedo: „Konec“.

(Dalje.)

Serenada.

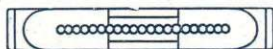
Zložil dr. René Renkin.

Če znala bi, kako sladkó je,
ko tvojih zrem oči sijaj,
odprla meni okno svoje
bi na stežaj.

Če znala bi, kako okrutno
v življenju trpel sem doslej,
bi sedla na moj prag sočutno,
vem že naprej.

Če znala bi, kako v samoti
po tebi koprne srce,
stopila pod moj dom ob poti
bi nehoté.

Če znala bi, da ljubim vroče,
kot ljubil te še ni nikdó,
prinesla srečo bi mogoče
mi ti zato.

Drhtenje.

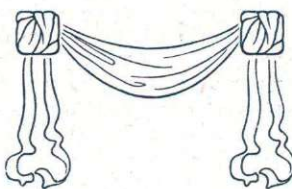
Zložil dr. René Renkin.

Ne glej name, ne glej nikar,
tvoj pogled peče kot požar. —

brez strastnih želj, brez mučnih sanj,
brez sladkih nad in brez kesanj.

Jaz čem naprej čez dol in grič,
jaz čem svobodno v dalj, kot ptič,

Ko tvoje srečam pa okó,
mi svet se zmaje pod nogó.

Književnost.

Slovenska.

Rado Murnik: **Jari junaki.** Humoreske. Ljubljana 1909. Založil L. Schwentner. Strani 199.

Rado Murnika poznamo še iz njegovih „Navihancev“ in „Znancev“ kakor tudi iz mnogih njegovih spisov, raztresenih po naših leposlovnih listih in po podlistkih političnih časnikov. Njegov genre je humoreska. Čudno! Naše ljudstvo je tako živahno in dovtipno in polno humorja, a v našem slovstvu je humo-

ristična stran tako slabo zastopana. Noben šaljev list ne uspeva, vsak onemore bolj na notranji slabosti kot na pomanjkanju naročnikov. Tudi v resnici humorističnih spisov imamo jako malo in naš edini humoristik je menda samo gospod Rado Murnik, dasiravno se tudi njemu ne posreči vsaka humoreska enako dobro. Tako na primer je bil podlistek „Med abstinenti“, ki je izšel nedavno v „Slovenskem Narodu“ po obliki surov in po vsebini brez vsakega humorja. Slabi vtisk dotičnega podlistka je pa še povečal njegov še bolj

KALVARIJA
(Steinhof pri Dunaju)

JAKOB ŽNIDER

surovi odgovor v političnem delu dotičnega lista na neko opazko našega somišljenika, urednika „Zlate dobe“, v „Slovincu“. Take „ekstrature“ odpuščamo le z ozirom na to, da nam je cenjeni pisatelj napisal že mnogo boljših stvari kakor je dotični podlistek.

„Jari junaki“ se sučejo večinoma po vojašniškem dvorišču. Najbolj izvirna in duhovita je prva humoreska „Divji vitez“. Tudi „Vojakove sanje“ frapirajo s svojo živahno naivnostjo. Nadaljnjih pet je tudi vzetih iz vojaškega življenja, toda prizori in postave v njih so močno vsakdanje, podobne različnim nemškim humoreskam iz vojašnice. Toda priznati se mora, da so spretno lokalizirane, pisane v lepem jeziku, ki je včasih celo prisiljeno umeten; ljudski ton in narodni duh, ki jih preveva, se jim mora prištet v posebno vrline. Ostale humoreske se sučejo skoraj vse okrog trgovskih učencev in se nam zde manj posrečene, dasi so zlasti radi živahnega sloga in lepega jezika popolnoma vredne, da se bero. Murnikova glavna sila ne obstoji v vsebini, ampak v zunanosti, v živahnem, dovtipnem pripovedovanju, lepih, opiljenih stavkih. Menimo, da ni treba priporočati Slovincem, naj berejo njegove spise, ker bodo gotovo rajši sami segli po sveži, zdravi stvari, kakor pa po raznih bledih, dolgoveznih opisovanjih, katera nam nudijo v novejših časih nekateri „moderni“. Mi bi samo še izrazili željo, naj bi se take reči, kot so „Jari junaki“, v ceneni izdaji prodajale po naših večjih kolodvorih in po drugih prometnih središčih namesto razne tuje ničvredne ropotije.

Dr. L. L.

Franjo Krašovec: **Utrinki**. Črtice in potopisi. Kranj 1908. V samozaložbi. Strani 180. Dve črtici in trije potopisi s Češkega na Slovensko in v Italijo je vsebina pričujoče knjižice. Pisatelj kaže precej zmožnosti in nam bo ustvaril morda v prihodnosti še kaj boljšega. Opazuje in misli dovolj samostojno in ne parafrazuje vedno Baedekerja, kar delajo mnogi potopisci. Pisatelju se vidi, da je še mlad in gleda v svet s precejšnjim idealizmom. Knjižica se čita lahko in prijetno in ima semtertje mnogo zdravih misli.

Dr. L. L.

Rudyard Kipling: **Džungla**. Zal. L. Schwentner.

Zanimiva je ta povest. Človek jo prebere na en dušek in ostane vesel, ko je skončal.

Vsak bo dobil v njej, kar je njemu primerno. Otrok se bo naslajal ob prelestni bajki, kako živi in raste mladi Mavgli tam med zverinami, odrasli se bo potopil v poezijo indijskih gozdov, občutil bo veselje lovca, ki se čuti tako domačega med zverjadjo, da razume njihovo govorico in mu ni treba človeške družbe, saj je trdno zvezan s svojim gozdom, kjer kraljuje svoboda, le on je kralj med svojimi.

Toliko je resnice v tej pripovedi o Mavglju, kakor v naših pravljicah o povodnem možu, o zakletem kraljeviču. One so simboli dogodkov v naravi, Mavgli pa je simbol lovca, kateremu je zverjad v gozdu brat in sestra. V živalih vidi iste postave kot pri ljudeh, saj imata človek in žival isto naravno postavo. Tudi živali imajo dobre in slabe lastnosti kot ljudje. Včasih se spomni v svojem kraljestvu — s solzo na licih kot Mavgli, ko se je poslavljajal od džungle, — da so tam zunaj ljudje, njegovi bratje; zastonj, on ostane med svojimi, tudi ljudje se mu zde nespametni kakor opice. Še enkrat bi se moral učiti njihove priliznjene govorice — nazaj v džunglo in svobodo.

Vsekako ima ta romantika nekaj privlačnega na sebi. Že v slikanju neznanega miljeja je mnogo mikavnosti, poleg tega pa še ženialni zasnutek vse povesti. Tudi Nizozemcu Multatuliju niso donesle slave njegove povesti iz Indije zaradi njegove duhovitosti, ampak v prvi vrsti čar poezije neznanega miljeja. Značilno je to tudi za moderno romantiko, ki se na ta način zopet povrača k realizmu. Lepota noče biti samo abstraktna, kot bi se izlila iz umetnikove duše, imeti hoče tudi trdnih tal, iz katerih dobiva življenjske moči. Tako jo spoznamo, da je doma na naši zemlji, na katero smo tako trdno ukovani.

J. Š.

Guy de Maupassant: **Novele**. — Iz francoščine preložil dr. Ivo Šorli. — Ljubljana, 1909. Kleinmayr in Bamberg. Mala 8°. Str. 220.

Maupassant je gotovo izšel iz naturalizma, v čigar dobi se je razvil in umrl, vse najboljše sokove, kar jih je mogel dobiti. Natančna karakteristika, izraz, jasen kot dan in oster kot britev, bistroidno oko, ki hladno opazuje in v najvsakdanjšem dogodku zasledi zanimivo črto — vse to ga je dvignilo nad poprečne naturaliste in na ta račun mu tudi lahko odpuščamo slavo najboljšega novelista. Toda obenem se nam ž njim predstavlja naturalizem v vsej svoji nagoti. Maupassant izbira z mirno vestjo odurno-banalne snovi, ki naj bi dokazale ves nezmisel življenja; to nerazumljivo zmes slasti in bridkosti, brezciljnega trpljenja in neplodne radosti ter raznih čudnih dogodkov, ki jih Maupassant poroča s tiho ironijo, le poroča in nič več. Zato je njegova umetnost kakor časopis, ki poroča in poroča, novico za novico, dogodek za dogodkom, odvija neskončni klopčič življenja in neče ter ne utegne misliti. — Maupassant je umrl leta 1893. v blaznici.

Morda je Šorli hotel s prevodom Maupassantovih novel opravičiti samega sebe. Če je in če se mu je to posrečilo, nas pa za sedaj ne zanima. Franc Bregar.

Knjige „Matice Slovenske“.

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štrekelj. 12. snopič; 4. zvezka pola 1 do 5. — Načeloma se je že prejšnja leta tako mnogo govorilo o tej zbirki, da sedaj lahko nakratko povzamemo. Vsa sodba mora biti odvisna od tega, ali naj se zbirka smatra za strogo znanstveno ali pa za leposlovno delo. Pod leposlovnim ozirom je gotovo velika večina pesmi te zbirke slaba, tako slaba, da ne zasluži natiska. Ako pa vzamemo zbirko za strogo znanstveno, folkloristično delo, potem se ne bomo spotikali ob nobeni umazanosti in neumnosti, potem se ne sme iz nje ničesar izpustiti in ne črkica izpremeniti, ker je včasih posamezna besedica ali črka za učenjaka velike vrednosti. Napaka je bila, da se je včasih zamenjavalo to dvojno stališče in ponujalo za leposlovje, kar more kvečemu veljati za suhoparno učenjaško gradivo. Drugo vprašanje je potem, če je bilo praktično, da „Matice“, ki se vedno bolj ogiblje znanosti, izdaje tako obširno suhoparno znanstveno delo, katero bo rabilo komaj par učenjakov. Poglejmo torej sedaj na delo samo z znanstvenega stališča. Tu je treba spet razločevati Štrekljevo ureditev in zapiske posameznih zbirateljev. Profesor Štrekelj se je držal strogo znanstvene poti — dasiravno so udje „Matice“ pričakovali menda bolj leposlovne knjige — uredil je material, ki mu je bil na razpolago, kolikor je bilo mogoče kritično in na-

tančno. Drugače so delali zbiratelji. Zbirali so večkrat znanstveno malo podkovani ljudje, dijaki, učitelji, organisti itd. Nekatere zbirke prihajajo še iz prejšnjega časa, ko je bila znanost folkloristike še nepoznana in se je zbiralo samo iz estetičnih ali patrijotičnih ozirrov. Profesor Štrekelj ima torej težko stališče. Posamezne pesmi so se zbirale in zapisavale brez znanstvenega ozira, udje „Matice“ gledajo na zbirko večinoma le z leposlovnega stališča, a on nam hoče podati strogo znanstveno delo. Načeloma mu moramo dati prav. Če se že izdajo zbrane slovenske narodne pesmi, naj se izdajo kot znanstveno delo, kot material k študiranju slovenske folklore, kajti kot leposlovni proizvodi so večinoma brez vsake vrednosti. V tem slučaju bi pa morali na tem stališču stati tudi čitatelji in pa posamezni zbiratelji. Vsaka pesem bi se morala zapisati natančno v svojem narečju in izgovarjavi dotičnega kraja. Uvesti bi se morala posebna diakritična znamenja, da bi se napisala izgovarjava fonetično natančno. Pripomniti se mora tudi vedno, kje in kdaj je bila zapisana in kdo jo je pripovedoval ali pel. Kolikor mogoče bi moral biti vedno pridejan tudi napev. Ker se pa večinoma ni zbiralo po znanstvenih načelih, ima celotna zbirka, vključno s skrbni ureditvi gospoda profesorja Štreklja, primeroma neveliko znanstveno vrednost.

Ferdinand Seidl: **Kamniške ali Savinjske Alpe.** — To je najlepša in najdragocenejša knjiga med letošnjimi Matičnimi publikacijami. Predmet je jako specialen in obdelan po znanstvenih načelih, vendar stoji našemu ljudstvu tako blizu in jezik je tako živahen, barven in tekoč, da se bo knjiga gotovo rada čitala tudi od nestrokovnjakov in v širjih krogih naše polinteligence.

Dr. Josip Gruden: **Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije.** V Ljubljani 1908. Leonova družba. Vel. 80. 146 str. Cena broš. izv. 5 K.

Z veseljem beležimo novo znanstveno delo znane pisatelja in raziskovavca naše preteklosti, dr. Josipa Grudna. Pri nas je publikacija takih del zvezana s tolikimi težavami, tako odvisna od dobre volje kritikov in odjemalcev, da so navadno potrebne poleg duševnih tudi gmotne žrtve. Zato nas toliko bolj veseli resno delovanje Leonove družbe, ki krepko podpira naše znanstveno stremljenje in vsaj deloma postavlja polagoma realna tla za bodoče delovanje naše univerze. — Pisatelj nam podaja cerkveno zgodovino slovenskih pokrajin v predreformacijski dobi. Iz proučevanja doslej neznane ljubljanske sinode iz l. 1448. je polagoma nastalo pričujoče delo, ki nam podaja podlago za nepristransko umevanje naslednje dobe. Bogata in zanimiva vsebina zasluži, da jo navedemo vsaj v glavnih potezah.

V letih 1418—1420 so si Benečani osvojili ozemlje akvilejskega patriarha. V tej burni dobi je vladal patriarhijo Ludovik II. vojvoda Teck (l. 1412—1439), ki je pa v beneškem delu odložil tudi pastirsko palico, ko so mu odvzeli žezlo. Mudil se je odslej v avstrijskih deželah, večinoma pri svojem sorodniku celjskem grofu Hermanu, in izkušal s pomočjo cesarja Sigismunda zopet osvojiti izgubljene dežele, a zaman. Akvilejski del patriarhije so medtem začasno uprav-

ljali apostolski vizitatorji in dajali najpotrebnejša navodila glede izvrševanja službe božje in življenja duhovstva. Važno vlogo je igral Ludovik II. na bazelskem cerkvenem zboru, kjer se je pridružil skrajni, papežu sovražni opoziciji v mnenju, da so Benečani z njegovim dovoljenjem zasedli akvilejsko cerkveno državo. Doma ga je nasledoval njegov vikarij Martin, škof pičenski (Pičan, Pedena v Istri), ki je imel svojo rezidenco v Ljubljani in je po patriarhovi smrti odločilno posegal v naše cerkvene razmere. Patriarh vojvoda Teck je umrl leta 1439. v Bazelu za kužno boleznijo. Papež Evgen je sedaj podelil akvilejsko stolico Ludoviku III. Scarampo, a bazelski zbor je še isti mesec postavil nasprotnika v osebi tridentskega škofa Aleksandra Zianowitskega in po njegovi smrti Lovrenca pl. Lichtenberga, škofa lavantinskega. Patriarh Ludovik je pridobival vedno večjo veljavo tudi na avstrijskih tleh, akoravno se je Martin, škof pičenski, odločno potegoval za Lovrenca. Ko je tudi ta umrl (l. 1446.), je izvolil bazelski zbor Martina za upravitelja akvilejske škofije, dokler ne bo imenovan patriarh. A tedaj se je sklenil mir. Papež je potrdil vse ukrepe in določila bazelskega zbora in podelil cesarju Frideriku IV. mnogo izrednih pravic. Ludovik III. je bil splošno priznan legitimnim patriarhom. Martin pa je upravljal kot njegov namestnik cerkvene posle v naših krajih. Da bi se uredile cerkvene razmere in povzdignilo versko življenje, je sklical l. 1448. v Ljubljano škofijsko sinodo. Obravnavalo se je na njej življenje in delovanje duhovnikov, uredilo se je bogoslužje in deljenje sv. zakramentov, uprava cerkvene premoženja in cerkvena sodišča, določilo, da se vsako leto vrši škofijska sinoda, slovesno obhaja praznik Marijinega obiskanja in opravlja kolekta za patriarha in njegove naslednike.

Važno vlogo je odslej igral sienski škof Eneja Silvij, papežev nuncij na avstrijskem dvoru. Podeljena mu je bila še posebej za akvilejsko in solnograško škofijo oblast papeževega legata „a latere“. Na svojem potovanju se je prepričal o slabih razmerah, ki so takrat vladale v teh krajih, izvrševal je sodno oblast in samostojno izdajal naredbе, ki so se mu zdele potrebne v prosep cerkvene discipline in verskega življenja. Ko si je cesar po smrti zadnjega celjskega grofa Ulrika (l. 1456.) osvojil njegove posesti na slovenskem ozemlju, ga je Eneja Silvij potrdil v njegovi misli, da se ustanovi škofija v Ljubljani. L. 1461. je bila izdana ustanovna listina, papež jo je potrdil in izvil novo škofijo iz neposredne oblasti akvilejskega patriarha. Za dotacijo nove škofije je cesar porabil znaten del celjske dediščine, zlasti opatijo v Gornjem gradu, ki se je pa dolgo časa upirala in se končno vdala šele vsled odločnega posredovanja papeža Pija II. Toda menihi so se izselili in s seboj vzeli vse, kar se je dalo odnesti, tako da je dobil ljubljanski škof le golo zidovje. Izpočetka je nova škofija obsegala le tiste župnije, ki so bile odmenjene za dotacijo škofove menze in stolnega kapitlja. Friderik je sicer nameraval združiti pod ljubljanskim škofom vse one pokrajine, ki so jih prej nadzorovali pičenski škofje, a odpor patriarhov in pritisk beneške vlade je začasno preprečil nameravano preosnovo. Vendar pa je bila škofija precej obširna, ker so bile tedanje župnije mnogo večje kot današnje in so bile pridejljene z vsemi pritliklinami. Prvi je zasedel novo stolico

Sigismund pl. Lamberg. Popravili n prezidal je staro cerkev sv. Nikolaja, branil je svoje pravice v Gornjem gradu in proti vplivu akvilejskega patriarha, zlasti pa obračal vso skrb na to, da varuje slovenske dežele pred turškimi navali in zaceli rane, ki jih je vsekali tuji meč. V onih slovenskih deželah, ki so še ostale pod akvilejskim patriarhom, so bile razmere še slabše. Patriarhov vpliv se je vedno bolj izgubljal, samo vizitacije njegovih vikarjev so izkušale od časa do časa povzdigniti versko življenje.

Naslednja poglavja (XI.—XIV.) so namenjena cerkveni upravi, verskemu in kulturnemu življenju v XV. stoletju. Iz njih povzamemo, da so bile tudi v naših

ALBANEK

deželah med duhovščino razširjene razvade in napake, ki so mnogo pripomogle k velikim homatijam naslednje dobe. Duhovski naraščaj se je vzgajal izvečine doma (prim. str. 83, op. 7.), nastavljanje duhovnih pomočnikov je bilo popolnoma prepuščeno župnikom, kumulacije so bile pogosto v navadi. Moralno življenje duhovnikov seveda ni bilo vzorno, a vendar tudi ne preveč pokvarjeno, vsaj tako moramo sklepati iz odloka ljubljanske sinode zoper konkubinarce. Vendar so pa tudi pri nas te razmere vsaj deloma pripomogle k uspehom reformacije, akoravno moramo pripoznati s pisateljem, da „napake, ki se omenjajo med duhovščino, nikakor niso povzročile propada verskega življenja med ljudstvom niti v mestih, niti na deželi...“ (str. 84). Ginilo pa je spoštovanje in ugled duhov-

skega stanu. Vsaj deloma so paralizirali slabi vpliv duhovstva redovniki, ki so znali ohraniti nra vstveno življenje in apostolsko gorečnost in poleg tega samostojno upravljali mnogo župnij. Cistercijani sicer polagoma propadejo, tako tudi kartuzijani, ki so mnogo trpeli vsled turških navalov, zato se je pa ljudstvo toliko pristrčneje oklenilo frančiškanov, ki so postali proti koncu XV. stoletja najuglednejši red v naših deželah. Vkljub vsem oviram je versko življenje v tej dobi živahno procvitalo; ustanove so se množile kakor nikoli poprej, ustanavljale so se bratovščine, množila božja pota in gradili hospitali za bolnike, ubožce in revne popotnike. Slovstveno delovanje se je razvilo šele v prihodnjem stoletju, toliko večji napredek pa se kaže na polju cerkvenega stavbarstva in umetnosti. „Skoraj dve tretjini vseh naših cerkva je iz XV. stoletja“ (str. 115).

„Nositelja in glavni opori verskega življenja sta plemstvo in meščanstvo“ (str. 121), ki je polagoma dobilo oblast nad duhovstvom in vso cerkveno upravo. Ko se je pričel pod Lutrovim vplivom boj, sta ravno ta dva stanova izrabljala svojo oblast in največ škodovala cerkvi, četudi morda ne toliko v boju za cerkveno avtonomijo (kakor trdi pisatelj str. 121), kolikor pod vplivom virtemberskega reformaterja.

Pisatelju smo hvaležni, da nam je s pričujočim delom razsvetlil toliko razvpito dobo, ko je vsaj v slovenskih deželah stalo solnce verskega življenja nizko, kakor morda nikoli poprej in tudi ne poznej! Kakor vsa zgodovina, tako je tudi versko gibanje nesamostojnih narodov le nekako obrežno valovanje mogočnih viharjev, ki nastopajo v vsej svoji moči samo med velikimi narodi. Tako se med Slovenci tedanje dobe splošna propalost ni tako globoko zajedla kakor drugod, in tudi duhovstvo je videti boljše. Zato so imeli pozneje predikantje med preprostim narodom le malo uspeha — reformacija pri nas ni bila tako potrebna kakor n. pr. na Nemškem. Samo uradna sredstva bi razširjanja ne bila zabranila, zlasti odkar so deželni stanovi porabili vso svojo moč v prosopeh novega nauka. Ako hočemo torej imenovati knjigo nekako „apologijo“ XV. stoletja, smo v nekoliko upravičeni, ker nam kaže tedanje razmere nepristransko in v jasnejši luči kakor smo jih doslej spoznavali večinoma iz nemških virov; vendar pa pisatelj nikakor ni nameraval pisati apologije, in povsod se kaže njegovo stremljenje po strogi objektivnosti. Knjigo priporočamo vsem izobraženim Slovencem.

O.

OFBKO

Češka.

Český slovník bohovědný. — Prejeli smo prvi sešitek velike češke cerkvene enciklopedije, katero urejmeta g. dr. J. Tumpach in dr. Antonín Podlah, a izdaje V. Kotrba v Pragi. Celo delo je preračunjeno na približno 80 sešitkov po tri tiskovne pole v veliki obliki. Prvi sešitek obsega članke od A do acceptio personarum. Razne slike pojasnjujejo tekst. Sotrudniki so najboljši češki bogoslovci in učenjaki.

Prvi sešitek te enciklopedije smo pozdravili z najodkritosrčnejšim veseljem kot nov pojav kulturne emancipacije Slovanov. Delo bo dobro došlo ne samo

češkemu, ampak tudi vsakemu slovenskemu in hrvaškemu bogoslovcu. Herderjev Kirchenlexikon nas v slovanskih zadevah večinoma pusti na cedilu, pa tudi drugi članki ne zadovoljijo vsi popolnoma. Večinoma so res dobri, nekaterim se pa tudi pozna, da so bili v naglici porinjeni v odprto vrzel. Český slovník bohovědný bo vsakemu slovanskemu duhovnik neiz-

SRBSKI MINISTRSKI PREDSEDNIK NOVAKOVIĆ

ogibno potrebno dopolnilo Herderjevega Kirchenlexika, oziroma ga bo dobro nadomeščal, zlasti, ker nima noben slovanski narod doslej tako znanstveno urejene cerkvene enciklopedije, oziroma nima nobene, kot na primer mi Slovenci. — Cena je posameznim zvezkom 1 K 40 v. — Naročnina za pet zvezkov skup znaša K 7.—.

Velegradskij Věstnik. Žurnal dlja rasprostranjenja stremljenja k soedineniju cerkvej.

Tudi ta list moramo smatrati za vesel pojav v slovanskem svetu in je provzročil gotovo vsem prijateljem Slovanstva prijetno iznenadenje, dasiravno bi se dalo o njem marsikaj debatirati. Prvo vprašanje je, če ga kaže izdajati v ruskem jeziku. List se mora izdajati v jeziku, katerega čitatelji najlažje razumejo. Velegradskij Věstnik je namenjen predvsem širšim krogom zapadnih Slovanov, Čehom, Slovencem, Poljakom in Hrvatom. Dvomimo pa, da bi se list v tej obliki mogel razširiti bolj na široko med temi Slovani. Po mojem mnenju bi bilo najbolje izdajati poljuden list v treh ali štirih slovanskih jezikih, kakor se izdaja v mnogih jezikih „Odmev iz Afrike“. Večji stroški bi se pokrili s številnejšimi naročniki.

Transkripcija nam ugaja predvsem, ker je dosledna — kar se redko najde pri transkripcijah iz cirilice. Načelo, katero so sprejeli, je čisto mehanično: vsaka cirilska črka se zamenja za primerno latinsko.

Seveda mora nastati na ta način mnogo nesporazumenj. V latinici nimamo na primer znakov za cirilski ruski а, za mehke soglasnike (тѣ, сѣ, лѣ, цѣ itd.), za ъ, ѣ, ю itd. Ruski в se ne izgovarja kot naš v, in češki ě ni ruski ѣ, za latinski h pa spet Rusi nimajo znaka. Iz transkripcije bo torej vedno težko pogoditi prvotno rusko izgovarjavo.

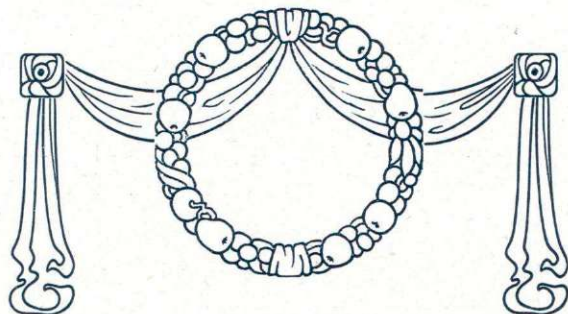
Kar zadeva vsebino, nam je predvsem toplo simpatična tendenca, simpatičen tudi idealizem, s katerim so pisani vsi članki, dasiravno nam je težko verjeti, da bi po tej poti prišli do cilja. V prvem uvodnem članku govori g. urednik o potrebi, da se vzajemno spoznamo, obrača se do predstavitev pravoslavne cerkve, kot do svojih vrstnikov, govori, da ni skoraj nobene razlike v pojmovanju krščanskih idealov obeh cerkv. To je nekako premalo jasno in premalo krepko. Zakaj bi pred pravoslavnimi vedno le tožili sebe in delali njim poklone? Oni so šizmatiki, pravzaprav tudi heretiki, oni ne morejo nam dati ničesar, pač pa mi njim i vero i kulturo. Za nas so oni „partes missionum“, kakor Indija ali Afrika. Naravni eksponent katoličanstva proti Rusom so pa Poljaki. Mi ne moremo stopiti med poljsko-

ruski spor, kot nepristranski sodniki, ampak smo naravno zavezniki Poljakov in s pomočjo Poljakov se moramo spustiti neposredno med rusko ljudstvo, a ne komplimentirati z vlado, škofi in popi. Popolnoma ne strinjamo se z nazori grofice L. Riankur v drugem članku, dasiravno je uredništvo dobro storilo, ker je članek priobčilo, da je dalo s tem priložnost za razpravljanje vprašanja. Neumestna je pa notica iz „Varšavskih eparhijalnih Listkov“. Izraz kakor „Privislinski kraj“ mora Poljaka silno razdražiti, vsaj tako, kot če bi n. pr. Poljak namesto kraljestvo Češko rekel: „Die deutsche moldauische Provinz“. Vesti o katoličanih tudi ni treba zajemati iz obskurnih in umazanih „Listkov“.

Sicer pa pozdravljamo „Věstnik“ v resnici z velikim veseljem in mu želimo mnogo naročnikov in mnogo uspeha.

DR. ROBERT PATTAI
preds. poslanske zbornice

Dr. L. Lénard.

To in ono.

Koncerti „Glasbene Matice“.

Pri koncertu dne 14. marca so bile na sporedu sledeče izključno slovanske skladbe: M. Hipolitov-Ivanova „Iveria“, suita za orkester v štirih stavkih (Introdukcija, Berceuse, Danse Lesghine in Marche Georgienne); V. Parmova „Poslednja noč“ in A. Lajovčeva „Serenada“, pesmi za tenor, prva s klavirskim, druga z orkesterskim spremljanjem; P. J. Čajkovskega koncert za klavir s spremljanjem orkestra v b-molu (I. Allegro non troppo e molto maestoso, II. Andantino simplice, III. Allegro con fuoco) in K. Bendlov „Švanda dudak“, narodna pravljica po besedah Jar. Vrchlickega za soli, mešani zbor in orkester.

Uspeh koncerta: prav dober. Zopet smo imeli priliko slišati samostojno nastopajoči orkester „Slovenske Filharmonije“, ki je pod vodstvom kapelnika g. Talicha fino, točno in gorko proizvajal Ivanovo suito, elektriziral poslušalce ter dosegel zopet popoln uspeh. Ta suita je izredno zanimiva. Njen avtor, ruski skladatelj M. Hipolitov-Ivanov, od l. 1899. kapelnik privatne opere v Moskvi, ji je napisal tudi pojasnilo. V tem pove, da so mu kot glasbeni material za suito služile le narodne gruzinske (iverijske) teme. V vsakem stavku je porabil po eno temo: v prvem starinsko pesem, znano pod imenom „Plač (tožba) carjevine Katevane“, v drugem eno najbolj razširjenih narodnih pesmi „Ob zibeli“, v tretjem neko v Kahetiji zelo udomačeno plesno pesem in v četrtem stavku mu je služila kot tema neka gruzinska koračnica. — Vse te lepe teme je nadarjeni in duhoviti skladatelj spretno obdelal in jih docela izčrpal. Vsa skladba napravi na poslušalca najboljši vtis, je lahko umljiva in hkrati efektivna. Izvrstno učinkujejo kontrasti med posameznimi stavki. Globoka in neutolažljiva bol preveva prvi stavek, iz drugega vejeta sama ljubeznivost in prijaznost, lezginski ples pa ima nekaj silnega in strastnega, nekaj res barbarskega v sebi; koračnica je zopet bolj mirna, slovesna in mogočna. Mislim, da je tudi slovensko občinstvo sploh bilo s to skladbo zelo zadovoljno in da pričakuje od „Glasbene Matice“ oziroma „Slovenske Filharmonije“ še nadaljnjih podobnih slovanskih skladb. Drugo, kar nas je pri tem koncertu zanimalo, je bil Cammarotov nastop. No, je pač Cammarota pevec in umetnik, da mu je malo enakih. Kako domač, siguran in brez vsake afektiranosti je že njegov nastop! In glas njegov! Kako voljan in brez vse trdote, kako čisto in polno doneč! In kako ga ima v oblasti! Kar igra se ž njim. Njega poslušati je užitek. Najbolj nam je ugajal v Parmovi „Poslednji noči“, ki je vsekako za dobrega tenorista kaj hvaležna skladba, tudi samaposebi ena najlepših Parmovih. Tudi v „Švandu dudaku“ se je prav dobro razvil. Manj prilike mu je nudila Lajovčeva „Serenada“, ki jo je pa tudi dosti dobro predaval.

O Lajovčevih samospevih moram reči, da so za sedanjí glasbeni nivô na Slovenskem še nekoliko preumetni, nekoliko prekomplicirani, nekoliko težko prebavljivi. Visoko cenim g. Lajovca kot skladatelja. Težko bo najti med slovenskimi skladatelji, starejšimi in mlajšimi, katerega, ki bi tako obvladal moderno glasbeno tehniko in kot harmonik bil tolikanj napreden kakor je ravno Lajovic. Pa vkljub temu si ga drznem prijateljsko in dobrohotno opozoriti, naj se vendar nekoliko brzda v melodičnem oziru in tudi sicer naj blagovoli nekoliko upoštevati realne razmere. Če si sam zase pojem in

igram njegove samospeve iz „Novih Akordov“ in druge, izdane v samostojnih izdajah, me navadno zelo zadovolje; v zadnjem koncertu me pa njegova serenada z orkesterskim spremljanjem ni popolnoma. Ta skladba ima tudi svoje izredne, lepe harmonične in modulatorične poteze, a je glede melodije nekoliko razkosana in na nekaterih mestih je orkester malo premočan.

Gospodična Vida Prelesnikova, naša rojakinja, sedaj še konservatoristinja v Pragi, je ob svojem prvem nastopu v Ljubljani pokazala prav lepe zmožnosti. Pridobila si je že precejšnjo tehnično spretnost in pokazala, da se zna tudi s primernim čutom vglobiti v skladbo, ki jo proizvaja. V celoti in podrobnostih krasni koncert Čajkovskega je izborna proizvajala. Njen prvi večji nastop na domačih tleh, ki se je najbolje obnesel, in njeno resno stremljenje, ki ga kaže v svoji stroki, nas navdajata z veselim upanjem, da bo kot pianistinja-umetnica delala Slovincem čast.

Ne majhen užitek nam je napravil še končni „Švanda dudak“, v katerem zaslužijo vsi sodelujoči: pevovodja g. Hubad, zbor in solisti (poleg g. Cammarota tudi še domači moči, g. Križaj in gđc. Boletova) vso pohvalo. — Če se bo v tej sezoni vršil še kak koncert „Glasbene Matice“, bi toplo priporočal, da se po možnosti proizvajajo takrat v večji množini domače skladbe, te pa kakršnekoli. Sploh bo najbolje držati se tega principa, da naj nudijo koncerti vsakovrstnih skladb. Kar je dobro, bodisi domače ali tuje, naj pride polagoma na vrsto. Proizvajanje bodi vselej kar mogoče najboljšo, istotako se pa tudi slavno občinstvo rado odzivaj in prihajaj polnoštevilno h koncertom!

Stanko Premrl.

8080

Prof. August Bělohoubek, češki učenjak in kemik, je umrl po dolgi bolezni v Slupu na Češkem. Prof. dr. Bělohoubek se je porodil l. 1847. v Jeřichah; bil je prej asistent pri učni stolici farmakologije, farmakognozije in sodnijske kemije na praški univerzi; l. 1905. je bil imenovan za rednega profesorja teh strok. Spisal je celo vrsto raznih strokovnih spisov v jeziku češkem, nemškem, danskem, francoskem in ruskem... Prof. Bělohoubek je z umrlim dvornim svetovalcem Gintlom preiskal v novem češkem kemičnem zavodu v znanem procesu več nego 450 ponarejenih plemenitaških diplom. V zadnjih 20 letih je preiskal v svojem laboratoriju nad 1000 sodnijskih slučajev. Dr. Bělohoubek je posvetil vse svoje življenje temeljitemu znanstvenemu delu, po katerem je bil znan ne le doma, ampak tudi v tujini.

Dr. Anton vitez Randa. Pravniški oddelek staroslavne praške češke univerze je obhajal pomembno petdesetletnico; nje slavni profesor, imenitni učenjak svetovnega imena, dr. Anton vitez Randa je dosegel pred 50 leti pravniški doktorat. Dr. Randa je sloveč pravniški strokovnjak, ki je vzgojil proforski zbor vsega sedanjega pravnškega oddelka češke univerze. Randa se je porodil 8. julija l. 1834. v Bistrici nad H.; študiral je v Pragi, kjer se je l. 1861. habilitiral kot docent avstrijskega civilnega prava. Ko se je praška univerza razdelila na češko in nemško, prešel je l. 1882. na češko univerzo. Svojo znanstveno delavnost je začel takoj pri nastopu svojega učiteljskega poklica in kakor skoraj vsi odlični češki učenjaki je izpočetka pisal svoje spise v nemškem jeziku. Z nemško pisanim delom je po-

ložil tudi podlago k svoji slavi; l. 1865. je v Lipskem izšlo delo „O lastnini po avstrijskem pravu z ozirom na pruski, francoski in saksonski zakonik“. Ta spis je bil vir mnogim drugim znanstvenim razpravam iz te stroke, ki so izšle v raznih svetovnih jezikih. Prvo večje delo Randa, spisano v češkem jeziku je „Právo vlastnické“ (1871). Drugi češki in nemški spisi so izpopolnili samo slavo češkega učenjaka, ki je za svoja dela dobil imenitna odlikovanja domače in tujih vlad, učenih društev in zavodov. Bil je imenovan članom državnega sodišča, članom gosposke zbornice, bilo mu je podeljeno avstrijsko častno odlikovanje za znanstvo in umetnost in končno je bil povišan v plemenitaški stan. Znanstvena delavnost Randa se je ocenila tudi s tem, da je bil poklican v ministrski svet, kjer je kot češki minister-rojak bil zanesljiv in vesten svetovalec vladarja in branitelj pravic češkega naroda.

Petdesetletnica Aloisa Dostála. Češki katoliški pisatelj, ki se najbolj čita, župnik Alois Dostál, je obhajal svojo petdesetletnico. A. Dostál je eden izmed najbolj marljivih čeških pisateljev. Ni skoraj češkega leposlovnega lista, v katerem bi ne bila kakšna povest izpod peresa A. Dostála. Porodil se je l. 1858. v Kvasinah pri Rihnovu na Češkem, njegov oče je bil kmet. L. 1883. je bil v Pragi posvečen za duhovnika in je služboval na raznih mestih, dokler ni postal župnik v Ouvalih pri Pragi, kjer je še sedaj. Književno delovati je začel po nasvetu pisatelja-kanonika Jos. Ehrenbergerja. Pisal je najprej pesmi in potem povesti. Gradivo za svoje povesti črpa iz preteklosti češkega naroda ali pa iz sedanjega življenja češkega kmeta, delavca, meščana, duhovnika i. dr. Kako so njegove dobre povesti priljubljene, priča okolnost, da so nekatere prevedene v tuje jezike. Navesti vse, kar je Dostál napisal, je skoraj nemogoče, saj vsako leto izide izpod njegovega peresa nekoliko daljših povesti, poleg tega veliko člankov, drobnih stvari v vseh čeških listih. Vsi Dostálovi članki in spisi se lahkočitajo in v vsakem spisu se spozna njegovo mojstrsko pero in pa idealni namen, češko ljudstvo izobraziti in prijetno kratkočasiti. Zalagateljska tvrdka v Pragi V. Kotrba, ki je že izdala zbrane spise več čeških katoliških pisateljev (n. pr. Ehrenbergerja, Kopala, Špačka, Brodskega) bode v kratkem začela izdajati tudi zbrane spise Al. Dostála, ki bodo tako urejeni, da bodo za omikance in preprosto ljudstvo.

Fr. Št.

Prof. dr. Bohumil Jan Eiselt. Pred nedavnim je na Smihovu v Pragi umrl odlični češki učenjak in zdravnik, profesor češke univerze, autor mnogih strokovnih spisov, dvorni svetovavec dr. Bohumil Jan Eiselt. Pokojnik se je porodil 22. avgusta l. 1831. v Polički na Češkem, gimnazijo je dovršil v Jičnu, zdravniški vseučiliški oddelek v Pragi. L. 1860. se je habilitiral za docenta specielne patologije in terapije notranjih bolezni na praški takrat še nemški univerzi, l. 1866. pa je bil imenovan za izrednega profesorja notranjega zdravlilstva in leta 1881. šele za rednega profesorja. Eiselt je prvi češki učitelj na zdravniškem oddelku praške univerze, ki je začel od svoje habilitacije predaval izključno v češkem jeziku, in so torej vsi češki zdravniki zadnjih 34 let njegovi učenci. V češkem jeziku je Eiselt začel predavati v dobi, ko še ni bilo nobenih čeških strokovnih publikacij in ko ni mogel pričakovati nobenega priznanja za svoj trud. Ko je l. 1866. kot izredni profesor naznanil svoja redna češka predavanja, je zbral okoli sebe toliko poslušavcev, da sta se obe nemški kliniki izpraznili. Profesorski kolegij pa je iz zavisti dosegel pri ministrstvu, da se je takoj po prvih tednih Eiseltova klinika razglasila za neobligatno. Navzlic temu se število Eiseltovih poslušalcev ni zmanjšalo, ker so se odli-

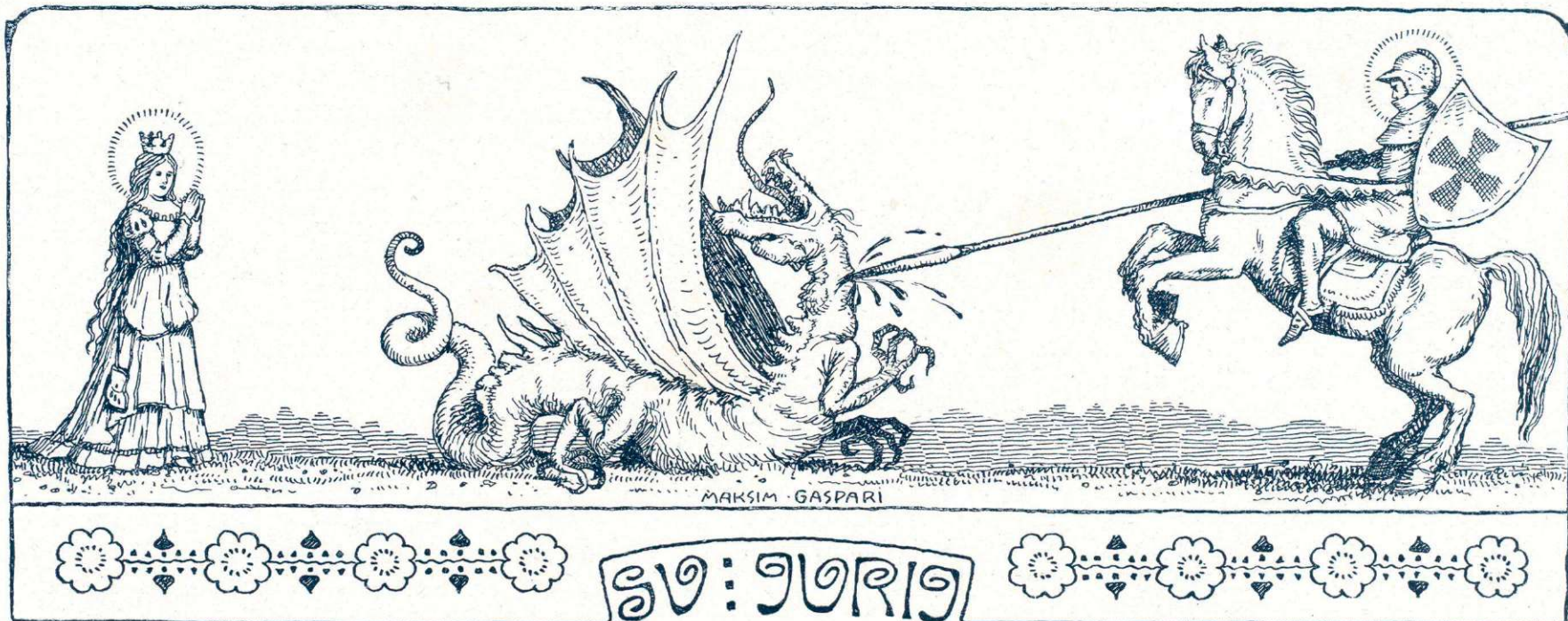
kovala Eiseltova predavanja po globoki vsebini in lepi obliki in je že takrat Eiselt slovel kot izvrsten diagnostik. Istega leta je odklonil častno vabilo na rusko univerzo v Harkov samo raditega, da ne bi osirotela edina češka stolica na praški univerzi. Eiselt je bil energičen organizator češkega zdravniškega gibanja in znanstvenega dela, od njega je izhajala iniciativa za vsa važnejša podjetja. L. 1881. je ustanovil prvi češki znanstveni list „Časopis českých lékařů“ in ga je sam urejeval. Po 15letnih pripravah je izdal šest velikih zvezkov pod naslovom „Odborná pathologie a the-raphie“. Kot znanstveni preiskovavec je Eiselt zaslovel zlasti po svojih spisih o legarju, koleri, o srčnih in pljučnih boleznih. Eiseltovo delovanje so priznali ne le v slovanskem svetu, ampak tudi na Francoskem in Nemškem. Učenjak Eiselt je bil vesten katoličan. Hodil je s soprogo v emauško cerkev izpolnjevati svoje verske dolžnosti. Ko je bil na bolniški postelji, se je dal prevideti s sv. zakramenti in ko se je bližala njegova zadnja ura, je rekel soprogi in otrokom, stoječim zraven njegove postelje: „Pustite že to zdravljenje in prižgite svečo! Je že vse zastoj!“ In ko so prižgali mrtvaško svečo kot simbol večne svetlobe, je mirno umrl sloveči zdravnik.

Josef Lacina (Kolda Malinsky). V Raždalovicah pri Jičnu je umrl po dolgi bolezni Josef Lacina, ki je bolj znan pod psevdonimom Kolda Malinský. Bil je profesor v Pragi (roj. 2. avgusta l. 1850. v Malinu) in se je v prostih urah pečal s preiskovanjem češke zgodovine in s pisateljevanjem. Lacina je izdal celo vrsto poljudno-znanstvenih in leposlovnih knjig. Najbolj znani njegovi spisi so „Kronika I. in II.“ — „Starý dluh“ — „Světlo a stín“ — „Před pádem“ — „Na vsi“. Lacina je začel književno delovati l. 1872. Fr. Š.

09650

Ludvik Gášpár, slovaški župnik v Dehampoli (turčanskega okraja) in pisatelj, je umrl po dolgi, težki bolezni. Kot pravičen mož je kmalu izpregledal spletke mažarskih »kazafikov« in surovo, nepravilno preganjanje »panslavov« in zato je sovražil politiko iz vse duše ter marljivo pisal satirične in humoristične članke pod psevdonimom Zaosek. Več njegovih člankov je objavil „Černokňazník“. V Budimpešti je izšla zbirka njegovih spisov pod naslovom „Vybrané spisy humoristické Zaoska“ s podobo in življenjepisom pisateljevim. Zaosek je bil izviren slovaški humorist, ki je opisoval zlasti vaško in malomestno življenje z ironijo in ostro satiro. Izvrstno je znal osmešiti mažarske »kazafike« (rodoljube) in druge izrastke sedanje šovinistične dobe iz sedanjega življenja na Mažarskem.

Pavel Prihoda. Pred nedavnim je na Slovaškem umrl Pavel Prihoda, buranski župnik, vzoren duhovnik in pisatelj, ki je vse svoje življenje posvetil Bogu, Cerkvi in svoji zati-rani slovaški domovini. Porodil se je v Skalici l. 1840. in je študiral izpočetka v Uherském Hradišti na Moravskem, potem v Trnavi na Ogrskem. Bogoslovje je dovršil v nadškofijskem semenišču v Ostrogonu. V bogoslovju je l. 1862. s svojimi 16 tovariši ustanovil „Slovenský oddiel cirkevno-literarnejškolý“. V tem literarnem društvu so se slovaški bogoslovci vadili v govorništvu in slovaškem pismenem jeziku. Društvo je vzgojilo vse slovaške duhovnike v ostrogonski nadškofiji, ki so v zadnjih 40 letih pisali in nekateri izmed njih še pišejo v nravni in gmotni prospeh slovaškega ljudstva. Že v ostrogonskem semenišču je Prihoda začel svoje literarno delovanje; izpočetka je prevajal iz nemških rokopisov Palšovičeve propovedi za slovaški list „Všenanka“ in iz francoskega „Messenger du Semaine“ članke za list „Cyrill

i Method“. Za prilogo „Vojteha“ je pisal izvirne spise in kot kaplan je spisal celo množico jedrnatih propovedi, ki so bile objavljene v letnikih „Kazatela“ (1874—1880). L. 1864. je bil Prihoda posvečen za duhovnika ter je postal kaplan v Gbelih, kjer je deloval 14 let pri skromni letni plači 100 gld. Polovico te vsote je dobival iz cerkvene blagajne in polovico od c. kr. patronata, ki mu je to plačo odtegnil vsako tretje leto po volitvah, ker je Prihoda vsakokrat pripeljal vso občino glasovat za Slovaka Radlinskega. Prihoda je bil prvi, ki je v skališki okolici ustanovil „Čitací spolok“. Svoj prosti čas je posvetil čebelarstvu. V tej panogi gospodarstva je postal strokovnjak ter je spisal mnogo člankov in razprav iz te stroke za slovaške časopise.

Dr. Gustáv Beehenter. 20. avgusta so Slovaki pokopali v Kremnici dr. Gustáva Beehentera, najstarejšega, če ne zadnjega svedoka prvega novodobnega zgodovinskega in hkrati družabnega in literarnega gibanja, imenitnega dejatelja v dobi slovaškega kulturno-narodnega in političnega preporoda. Ime Beehentera se je prvič pokazalo v javnost l. 1848., ko je mladi dijak na medicinskem oddelku dunajske univerze vstopil v dijaško legijo in je pisal Ludevitu Šturmu v „Narodnie Slovenské Noviny“ prve svoje vrstice. Le-ti kratki dopisi in opisi takratnih dunajskih dogodkov že kažejo spretnega pisatelja in izvrstnega slovaškega stilista. Samo škoda, da ni Beehenter več književno deloval. Težavni zdravniški poklic, osamelost sredi renegatske puščave in menda še druge okolnosti niso dovolile, da bi stal Beehenter med prvimi slovaškimi književniki. Nadarjenosti je imel dovolj. Pisal je največ humoristične povestice pod psevdonimom Laskomerský. Njegov humor je izviren, vsaka beseda je dovtip. Najbolj priča to povest „Lipovianska maša“ in „Sebrane žarty a rozmary“. Največ je Beehenter pisal v letih 1860—1880. Umrl je kot 83leten starček. *Fr. Št.*

059850

Naše slike.

Ruski ženitovanjski običaji (str. 149) se vrše s primerno slovesnostjo in raznimi bolj ali manj simboličnimi ceremonijami. Boljari so se tudi v tem oziru že „poevropili“,

a stalen je še vedno tudi pri pojedini pop, ki zapoje z globokim basom: „Poslušna bodi možu svojemu!“ Darila prinesó novoporočencema in jih izroče z globokimi pokloni in pesniškimi voščili.

Slikez jugoslovanskih krajev, ki jih prinašamo v današnji številki, so izdelane po izbornih fotografijah našega rojaka frančiškana P. Metoda, ki zna prirodo gledati res z umetniškim očesom. Punat v Kvarneru na otoku Krku leži v slikovitem zalivu in pred njim plava — romantičen otočič Košljun. Tako čarobno leži tudi Visovac; slap Krke s svojo ogromno vodno silo pa najbrže ne bo ostal nedotaknjen od moderne tehnike, ampak ga bodo skoro gotovo v kratkem porabili za velike gonilne naprave.

Zagrebska stolna cerkev se ponša s posebno eleganco svojih stolpov, ki se, fotografirana z višine, vidita v vsej svoji lepoti.

Kalvarija je delo spodnještajerskega slovenskega umetnika, Jakoba Žniderja, ki živi na Dunaju v prav bednih gmotnih razmerah. Mož je učenec dunajskega profesorja Kundmanna. Skupina „Kalvarije“ je v mrliški kapeli dunajske blaznice in hiralnice „Steinhof“. Opozarjamo ž njo na našega revnega in pobožnega mojstra, ki si v svoji skromnosti želi vsaj toliko dela, kolikor potrebuje vsakdanjega kruha!

Razmerje s Srbijo se je nagloma izpremenilo. Bilo je že vse pripravljeno na vojsko in vsak dan se je pričakovalo, da počijo puške ob Savi in ob Drini. Pa Rusija je izpremenila svoje sovražno stališče, čez noč se je v Srbiji veter obrnil, bojeviti kraljevič Jurij, se je odpovedal pravici do prestola, bojna stranka je izgubila svoj vpliv in srbska vlada, ki ji načeluje ministrski predsednik Novaković (str. 189), je sprejela pogoje avstrijske vlade. Vojske med Avstrijo in med Srbijo torej ne bo, a v Srbiji sami je nezadovoljnost z vladajočo rodbino jako velika in ni izključeno, da pride do usodepolnih dogodkov.

Avstrijska poslanska zbornica je izvolila za predsednika dr. Roberta Pattaia, znamenitega krščansko-socialnega politika (str. 189). Bil je doslej nižjeavstrijski deželni odbornik.

